

การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)
วัดหนองกล้วย อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

A STUDY OF THE ROLE OF BUDDHIST MONK ON FOREST
RESOURCE CONSERVATION : A CASE STUDY OF THE ROLE
OF PHRANIPHAKHORNSOPHON (KHRAI THANISSARO)
WAT NONGKRUB, NONG BUA DISTRICT,
NAKHON SAWAN PROVINCE

พระครูใบฎีกาถาวร สุรปญฺโญ (เสนสอน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษายทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)
วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

พระครูใบฎีกาถาวร สุรปญฺโญ (เสนสอน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of The Role of Buddhist Monk on Forest Resource Conservation
:A Case Study of The Role of Phra Niphakhornsophon(Khrai Thanissaro)
Wat Nongkrub Nongbua District Nakhon Sawan Province**

Phrakroobaideeka Thavon Surapanyo (Senson)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ,ศศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระเทพปริยัติเมธี)

..... กรรมการ

(พระมหาสุทนต์ อากาศโร)

..... กรรมการ

(ดร.อิทธิเทพ ผาธา)

..... กรรมการ

(รศ.บุญเรือง อินทวรัตน์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเทพปริยัติเมธี สิริชโร

ประธานกรรมการ

พระมหาสุทนต์ อากาศโร

กรรมการ

ดร.อิทธิเทพ ผาธา

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	:	การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
ผู้วิจัย	:	พระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญโณ (เสนสอน)
ปริญญา	:	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	:	
	:	พระเทพปริยัติเมธี สิริธโร ป.ธ. ๘, กศ.ม. พธ.ด.
	:	พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ป.ธ. ๗ พห.ม. พธ.ด.
	:	ดร.อริเทพ ผาธา ป.ธ. ๔, พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.
วันสำเร็จการศึกษา	:	๑๒ / พฤษภาคม / ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ดำเนินการอนุรักษ์ใน ๒ ลักษณะ คือ การอนุรักษ์โดยตรง ได้แก่ การไม่ทำลายป่าไม้ทุกประเภทซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามพรากของเขียวหรือต้นไม้ เป็นต้น และการอนุรักษ์โดยอ้อม ได้แก่ การอยู่ในป่าแบบพึ่งพาอาศัย โดยอาศัยป่าเป็นสถานที่สัปปายะในการปฏิบัติธรรม

แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) พบว่า เป็นกุศโลบายในการเสริมสร้างความดี มุ่งการพัฒนาคุณภาพของชีวิต พร้อมกับการให้คำปรึกษาการให้การศึกษาแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเป็นปลุกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมป่าไม้ให้กับชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของ

ชาวบ้านและชุมชน บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพระนิภากรโสภณนั้น ได้เผชิญกับอุปสรรคนานัปการ มีปัญหาและความขัดแย้งในการทำงาน แต่ด้วยการลงมือปฏิบัติให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวบ้านและชุมชนได้เข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของท่าน

ส่วนผลสัมฤทธิ์ของการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้นั้น พบว่า มีจำนวนป่าไม้ที่เพิ่มมากขึ้น และชาวบ้านยอมและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นอย่างดี จนทำให้ท่านได้รับรางวัลพระสังฆานุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปี ๒๕๓๔ จากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

Thesis Title : **A Study of The Role of Buddhist Monk on Forestry Resource Conservation: A Case Study of The Role of Phra NiphakhornSophon (Khrai Thanissaro)Wat Nongkrub Nongbua District Nakhonsawan Province**

Researcher : **Phrakroobaideeka Thavon Surapanyo (Senson)**

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrathepphariyatmedhi Pall IX,M.Ed., Ph.D.

: PhramahaSuthit Abhagaro Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.

: Dr. Athithep Phatha Pali IV, B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation :/...../.....

ABSTRACT

Role of the monks Conservation. A Case Study of the role of the organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) to Wat Nongbua District, Nakhonsawan Province, this with three main objectives: 1) to study the concept and role of forest conservation for the monks in the Theravada Buddhist . 2) to study the concept and role of forest conservation organization of the Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) 3) to study achievement in the conservation of forest resourcesNipakornsophon(KraiThanitsaro).

The results showed that the role of conservation, forest, mountain watershed of the organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) is a good principle in Buddhism. The quality of life, recommended discipline training, along with counseling, providing education to the community, promote local wisdom and environmental conservation. Both forestry and watershed. Cherish what they are better to seek the things that have not yet. Including the establishment of groups to an organization for activities that benefit society. As well as raising awareness of environmental protection, forestry more. This will be useful ways of life of residents and the community.

About the organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) is about conservation of natural environment, forest, mountain watershed faced obstacles respects the problems and conflicts at work. In the use of natural resources, environmental factors, convenience and decisions , with responsibility for the words , speaking frankly, the your organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) and actions that are not afraid of obstacles or problems. In order to change the maintenance of the concept of village and community action to appreciate. The importance of natural resources and environment. Eventually the villagers community understanding of the conservation of natural resources, forest, mountain watershed of the organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) because the benefits to themselves , community and society as a whole.

Guidelines for environmental conservation, forest, mountain and watershed of the organization Nipakornsophon (Krai Thanitsaro) can be applied in the community and Thai society. In terms of social, political because today's problems in Thai society has many aspects. As part of the problem comes from the community raising awareness and lack of social good to each other. Proposed by the monks kick on the conservation of forest use in the community and Thai society would be able to solve such problems.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ก็ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ พระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์สิริขุโร, ผศ.ดร.) พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และ ดร.อชิเทพ ผาธา ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษา ในการตรวจสอบแก้ไข และปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ และ ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ทำงาน คั่นคว้าแหล่งข้อมูล เอกสารข้อมูลด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษาปริญญาโท รุ่นที่ ๑ ทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือคั่นคว้าข้อมูล และให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยดีมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณพระนิภารโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกล้วย อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, พระครูนิทานกิจจานุยุต, พระครูนิมิตธรรมคุณ, พระครูปลัดสมชาย จิตตคุตโต, พระอธิการสนั่น สุจิตโต, พระธีรารัง ฐมมวโร, พระสุพจน์ ธนาสโร, พระคณิง อาลโย, พระกุด กุศลจิตโต, พระบุญลือ อาสโร, พระเจดีย์วิจิตร วิจิตรสุโร, และคณะคุณโยม วิทยา โลหะเวช (ผู้ใหญ่บ้านหนองกล้วย), ขาว พัดศรี, เนร คำสุข, ขจร โอภาส, พรศิริ กิจค้ำพล, แอ้ว อ่อนสด, ทุกท่านที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์ ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และให้การสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้มาโดยตลอด

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ให้ความสะดวก และบริการช่วยคั่นคว้า แนะนำหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

คุณงามความดีและประโยชน์ที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณพระบิดา คุณพระมารดาผู้บังเกิดเกล้า และขอบูชาพระคุณครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ และขอแผ่คุณงามความดีนี้ให้ผู้ที่มิอุปการคุณ ที่มีส่วนในการทำงานในครั้งนี้ทั้งที่เอ่ยนามและไม่ได้เอ่ยนาม ขอให้มีความสุข ความเจริญตลอดไปด้วยกันทุกท่าน เทอญ.

พระครูใบฎีกาถาวร สุรพลโย (แสนสอน)

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๘
บทที่ ๒ แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท	
๒.๑ แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ	๑๐
๒.๒ แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้	๑๒
๒.๓ แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้	๑๕
๒.๓.๑ แนวคิดเรื่องบทบาท	๒๓
๒.๓.๒ แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับสังคม	๒๖
๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้	๓๐
๒.๓.๔ แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้	๔๓

บทที่ ๓ ประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และพื้นที่ศึกษากรณี

เขาพระ-เขาสูง

๓.๑	บทนำ	๔๗
๓.๒	ประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)	๔๘
๓.๓	พื้นที่และสภาพปัญหาของป่าไม้ในเขตอนุรักษ์ เขาพระ- เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์	๕๒
๓.๓.๑	ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ- เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์	๕๒
	๓.๓.๑.๑ ที่ตั้ง	๕๓
	๓.๓.๑.๒ ขนาดพื้นที่ป่าไม้	๕๕
	๓.๓.๑.๓ ประเภทป่า	๖๐
	๓.๓.๑.๔ แร่ธาตุและทรัพยากรที่สำคัญ	๖๖
	๓.๓.๑.๕ ความสำคัญต่อชุมชนและระบบนิเวศ	๖๗
๓.๓.๒	สภาพปัญหาของป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ- เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์	๖๕
	๓.๓.๒.๑ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า	๗๐
	๓.๓.๒.๒ ปัญหาความต้องการทำสัมปทานแร่ในเขตป่าอนุรักษ์	๗๕
	๓.๓.๒.๓ ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย	๗๖
	๓.๓.๒.๔ ปัญหาการครอบครองที่ดินจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น	๗๘
	๓.๓.๒.๕ ปัญหาล่าสัตว์สงวนในเขตป่าอนุรักษ์	๗๕
๓.๓.๓	พัฒนาการด้านการจัดการป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ- เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์	๘๑

บทที่ ๔ บทบาทและผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอนุรักษ์ป่าไม้เขาพระ - เขาสูง ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

๔.๑	บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ในยุคโลกาภิวัตน์	๘๔
๔.๒	บทบาทของพระนิภากรโสภณ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในเขตอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูง	๘๗
	๔.๒.๑ บทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ	๘๘
	๔.๒.๒ บทบาทด้านความเป็นผู้นำหรือด้านการบริหารการปกครอง	๙๔
	๔.๒.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์	๑๐๒

๔.๒.๔	บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน	๑๐๕
๔.๒.๕	บทบาทด้านการป้องกันการบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย	๑๐๖
๔.๒.๖	บทบาทด้านการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า	๑๐๘
๔.๒.๗	บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า	๑๐๙
๔.๒.๘	บทบาทด้านการจัดหาทุนเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้	๑๑๐
๔.๒.๙	บทบาทด้านการดำเนินการตามโครงการพระราชดำริ เพื่อการอนุรักษ์ป่า	๑๑๐
๔.๓	ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในด้านบทบาทการอนุรักษ์ป่าในเขตอนุรักษ์ ป่าเขาพระ-เขาสูงของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)	๑๑๔
๔.๓.๑	ความเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์	๑๑๖
๔.๓.๒	ความเป็นผู้นำ	๑๑๖
๔.๓.๓	ปัจจัยอื่นๆ	๑๑๗
๔.๔	ผลสัมฤทธิ์ของการอนุรักษ์ป่าในเขตอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูงของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)	๑๒๐
๔.๔.๑	ผลสัมฤทธิ์ด้านการเพิ่มเนื้อที่ป่าให้มากขึ้น	๑๒๑
๔.๔.๒	ผลสัมฤทธิ์ด้านการประสานงานเพื่อให้หน่วยงานราชการเข้ามา สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเป็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่า	๑๒๓
๔.๔.๓	ผลสัมฤทธิ์ในด้านการปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่า	๑๒๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๑
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๓๔
บรรณานุกรม		๑๓๕
ภาคผนวก		๑๔๓
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) ๕/๓/๓๖ หมายถึง สุตตฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺค พระไตรปิฎกภาษา บาลี เล่มที่ ๕ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๐/๕๖ หมายถึง สุตตฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๕ ข้อที่ ๑๓๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสuttāntปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป้ณณาสกั	(ภาษาบาลี)
มู.ม.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป้ณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป้ณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สคคาวรรค	(ภาษาไทย)
สั.นั.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	สังยุตตนิคาย	นัทานววรรค	(ภาษาไทย)
สั.นั.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	อถัฎตคกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	มหานัเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	สุตตนับาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	=	สุตตฺตปิฎก	ขุททกนัคาย	เปตคคคค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อทุกชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเพราะถือได้ว่าทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติคือป่าและอาศัยป่านั้นในการพัฒนาการเรียนรู้รวมถึงการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละสังคม นอกจากนั้นมนุษย์และสัตว์ต่างก็อาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้นเราจะพบว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีความสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิด

สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์การทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมาและการขยายองค์การที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตหรือองค์การหรือสังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่าการแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ของบุตรสัมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า และเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่าคือป่าอิสิปตนมฤคทายวัน^๒ แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่าโดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ^๓ ทั้งนี้ก็

^๑ ดังปรากฏในข้อความว่า “สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางต้นโพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา” แสดงให้เห็นว่าการตรัสรู้ก็มีขึ้นในป่า ดู วิ.ม.(ไทย)๔/๑/๓.

^๒ วิ.ม.(ไทย)๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^๓ นิमितหรือเครื่องหมายเหล่านี้สามารถใช้เป็นเขตแดนในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ได้

ปีพตนิमित (นิमितคือภูเขา)

ป่าศานนิमित (นิमितคือแผ่นดิน)

วนนิमित (นิमितคือป่า)

รุกขนิमित (นิमितคือต้นไม้)

มกคณนิमित (นิमितคือหนทาง)

วัมมิกนิमित (นิमितคือจอมปลวก)

นทีนิमित (นิमितคือแม่น้ำ)

อุทกนิमित (นิमितคือน้ำ) ดู วิ.ม.(ไทย)๔/๒๑/๓๒.

เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการชุกตวัตร^๔ ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธรูปมีความผูกพันกับป่าเป็นอย่างยิ่งเพราะเหตุนี้พระพุทธรูปจึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^๕ ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของพระพุทธรูปว่า จะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องแผ้วและท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่า จะต้องยินดีในเสนาสนะอันสังค^๖ คือมุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม^๗

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าในปัจจุบันนี้สถานการณ์ของป่าไม้นั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมากทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือคตัหาของมนุษย์ที่ต้องการได้รับประโยชน์จากป่าด้วยการทำลายนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ(คตัหา)ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมากซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ได้ออกให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน^๘ และในประเทศไทยเองสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย

^๔ พ.ศ.(ไทย) ๔๗ / ๓๐๐ - ๓๐๑.ที.มหา.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๑.พระธรรมปิฎก [ป. อ. ปยุตโต], พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ).พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕) หน้า ๑๘.

^๖ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๕๐/๑๒๐.นอกจากนั้นข้อความนี้ยังแสดงให้เห็นชัดเจนในเรื่องการสนับสนุนให้พระอยู่ป่าเป็นวัตรหรือคัยป่าในการปฏิบัติธรรมจนให้ถือว่าการอยู่ป่าเป็นนิสัยหรือเป็นวัตรที่ภิกษุผู้บวชใหม่หรือเก่าจะพึงถือเป็นวัตรคือให้ถือ(๑)บิณฑบาต (๒)นุ่งห่มผ้าบังสุกุล(๓) อยู่โคนต้นไม้(อยู่ป่า) (๔)ฉันยาองด้วยน้ำมูตรเน่า ดู วิ.ม.(ไทย)๔/๗๓/๒๕.ประกอบ

^๗ พระเทพเวที(ประยูร ปยุตโต).พระกับป่ามีปัญหาอะไร,(กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๓๔) หน้า ๕-๗.

^๘ สาเหตุการทำลายป่าในปัจจุบันคือ (๑)การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในประเทศ (๒)ความคิดเห็นที่ขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน(๓)ไฟป่า(๔)ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม(๕)การขยายพื้นที่ทำกิน(ทำไร่เลื่อนลอย) พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโฆ (โสมเกษตริณทร์) บทบาทของพระสงฆ์ต่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ :ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๓,หน้า ๑๗-๒๐.

^๙ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) คนไทยกับป่า ,พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร:สหธรรมิก ๒๕๓๗) หน้า ๗.

ไม่แตกต่างกันไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนักซึ่งผลจากการทำลายป่าทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเสื่อมเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

ในสถานการณ์เช่นนี้พระสงฆ์ไทยในฐานะที่เป็นสถาบันทางศาสนาในสังคมไทยสถาบันหนึ่งก็ได้มีบทบาทที่สำคัญในการเข้าไปดูแลรักษาป่า ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่น พระพวงศักดิ์ เตชธัมโม จังหวัดเชียงใหม่, พระครูพิทักษ์นันทคุณ กลุ่มอัครเมืองน่าน จังหวัดน่าน, พระมหาจันทร ญาณวฑฺฒโน วัดบึงพระ, พระเทพสิมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา, พระประจักษ์ คุตตจิตโต จังหวัดบุรีรัมย์, พระครูสุภาจารวัฒน์ จังหวัดยโสธร, พระสมนึก นาโถ จังหวัดนครปฐมและพระคำเขียน สุวัณโณ จังหวัดชัยภูมิ ฯลฯ เป็นต้น^{๑๑} แม้ว่าในปัจจุบันนี้พระสงฆ์จะถูกแบ่งแยกออกมาจากป่าเนื่องจากว่าวัดได้รับการพัฒนาจากเดิมที่เป็นวัดป่าแล้วกลายมาเป็นวัดในท่ามกลางชุมชนก็ตาม แต่ก็มีพระสงฆ์บางกลุ่มที่เห็นความเสียหายที่จะเกิดจากการทำลายป่าจึงได้เข้าไปทำการดูแลรักษาด้วยการเข้าไปสร้างวัดและกำหนดเขตแดนให้เป็นเขตอภัยทาน ซึ่งการกระทำเช่นนั้นนั้นก็มักจะเป็นการไม่ปลอดภัยอันเกิดจากการขัดผลประโยชน์ของผู้ที่ต้องการทำลายป่าหรือขัดกับข้อกฎหมายของรัฐ เป็นต้นซึ่งจะทำให้พระสงฆ์ต้องหาวิธีการต่างๆเพื่อที่จะให้เกิดความสำนึกในการรักษาป่าเพื่อทำให้สภาพของระบบนิเวศยังคงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งการที่พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการรักษาป่านั้นก็มิปรากฏให้เห็นในทุกภาคของประเทศ

จังหวัดนครสวรรค์ถือได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนล่างภาคกลางตอนบนที่มีลักษณะภูมิศาสตร์โดยทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและป่าไม้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอหนองบัวนั้นก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีพื้นที่ป่าอยู่เป็นจำนวนมากที่เป็นพื้นที่ป่าที่มีความสำคัญในแง่ของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เช่น พื้นที่ป่าอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง ที่มีเนื้อที่กว่า ๖๕,๐๐๐ ไร่ ซึ่งถือว่าเป็นเขตพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์แหล่งหนึ่งในเชิงเศรษฐกิจคือในป่าเขาพระเขาสูงนั้นนอกจากจะเป็นพื้นที่ป่าแล้วยังเป็นแหล่งแร่และหินแกรนิตที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ด้วย และด้วยสาเหตุของความเป็น(๑)ป่าที่อุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า (๒) แหล่งแร่ธาตุและหินแกรนิตสีชมพู (๓)พื้นที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก จึงเป็นเหตุทำให้(๑)ชาวบ้านทั่วไป (๒) นายทุน (๓)ผู้มีอิทธิพล ได้เข้าไปทำลายป่าหรือจับจองที่ดินเพื่อใช้

^{๑๑} จีระศักดิ์ สีหวัฒน์ “บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าของจังหวัดนครราชสีมา : ศึกษาเฉพาะกรณี พระเทพสิมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา พัฒนารวมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔. หน้า ๔๓.

พระบรมราชินีนาถในอันจะเป็นการรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำไว้อันนับได้ว่าเป็นความสำเร็จขั้นหนึ่งของการเข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และบทบาทดังกล่าวถือว่ามีความสำเร็จสามารถที่จะก่อให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นบทบาทที่สมควรจะต้องนำมาศึกษาค้นคว้าวิจัยว่าเพราะเหตุใดการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือการอนุรักษ์ป่าในเขตเขาพระเขาสูงของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้นจึงประสบความสำเร็จ และความสำเร็จดังกล่าวนี้มีปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลหรือเป็นคุณลักษณะและเป็นกลยุทธ์ที่สามารถทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือได้ ซึ่งหากมีการศึกษาอย่างจริงจังแล้วคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก และเมื่อได้ผลการศึกษาอย่างไรแล้วก็จะสามารถนำไปเป็นข้อมูลเพื่อการศึกษา ค้นคว้าในโอกาสต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และพื้นที่ศึกษากรณี เขาพระ-เขาสูง

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทและผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูงของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่จะต้องอาศัยข้อมูลอยู่ ๒ แหล่งคือ (๑) ข้อมูลด้านเอกสารและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒) ข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะต้องเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งข้อมูลภาคสนามนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ป่า การวิจัยนี้มุ่งที่จะเข้าไปศึกษากิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งหมด ๖๕,๐๐๐ ไร่

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่จะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยต้องการที่จะสัมภาษณ์นั้นมีประชากรอยู่ ๓ กลุ่ม คือ

- ก. ประชากรที่อาศัยอยู่ภายในและโดยรอบเขตพื้นที่ป่า เขาพระ-เขาสูง
- ข. ประชากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เขาพระ-เขาสูง ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้แก่ หน่วยงานของรัฐและเอกชน
- ค. ประชากรหลัก คือ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้วิจัยจะต้องสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเป็นหลัก

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามตำแหน่งหรือหน้าที่ที่ได้รับตามข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ของสถาบันหรือสังคมนั้นๆ ได้มอบให้ หรือ ได้รับ

พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทตามขั้นตอนและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าพิธีกรรมหรือขั้นตอนนั้นๆ ได้เป็นไปตามหลักของพระธรรมวินัย สำหรับคำว่าพระสงฆ์ในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

บทบาทพระสงฆ์ หมายถึง การแสดงออกหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามครรลองของความ เป็นพระในด้านต่าง ๆ ซึ่งไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การแสดงธรรม การปฏิบัติธรรม หรือการช่วยเหลือสังคมตามสมควรแก่เหตุและกาลเวลา เป็นต้น

การอนุรักษ์ หมายถึง การดำเนินการเพื่อปกป้องรักษาสิ่งที่ดีถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของตนเองและสังคม เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ป่าไม้ทุกประเภทที่ถือว่าเป็นป่าต้นน้ำและเป็นป่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ในแง่ของความเป็นสิ่งที่สามารถธำรงรักษาความเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มนุษย์และสัตว์สามารถที่จะอาศัยและได้รับประโยชน์ได้

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง บทบาทของพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณป่าอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง ซึ่งมีพื้นที่กว่า ๖๕,๐๐๐ ไร่

การปลูกจิตสำนึก หมายถึง การเร่งเร้าให้มีการกระทำตามด้วยความรู้สำนึกรับผิดชอบ ด้วยความตระหนักชัดในผลกระทบที่จะเกิดหรือกำลังเกิดขึ้น ในงานวิจัยนี้ การปลูกจิตสำนึก หมายถึง การปลูกจิตสำนึกในการรู้สึกรักและหวงแหนป่าชุมชนหรือทรัพยากรป่าไม้ในเขตชุมชน

ของ พระนิภากรโศภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในการเร่งรื้อให้ประชาชนในเขตตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ให้มีความรู้สำนึกรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เขาพระ-เขาสูง

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจจะเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่กำหนดตามพื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนจะมีระบบการติดต่อสัมพันธ์กัน มีกฎเกณฑ์และการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ การจัดกิจกรรม และมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สำหรับชุมชนที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนหนองกลับ ชุมชนหนองบัว ชุมชนเขาพระ ชุมชนคลองไม้แดง ชุมชนร่องเข้ ชุมชนร่องคู้ ชุมชนหนองไผ่ เป็นต้น ซึ่งมีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ ๕,๐๐๐ คน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ จีรศักดิ์ สีหวัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าของจังหวัดนครราชสีมา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พระเทพสีมาภรณ์ได้นำเอาหลักธรรม”นิพทฤษฎล”อันกล่าวถึงการกระทำที่เกื้อกูล อำนวยความสุข ความเจริญในการดำเนินชีวิตที่ทำแล้วได้กุศลมาอธิบายให้พระสงฆ์และประชาชนได้มีจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์ป่า ซึ่งมี ๖ ประการด้วยกัน คือ อารามโป การปลูกสวนป่าให้ร่มรื่น เพื่อคนได้พักผ่อน วนโรป่า การปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เสตุการกา การสร้างสะพาน ปปีญจะ การสร้างประปาหรือแหล่งน้ำ อุทยานัญจะ การจัดหาไม้ค้ำ ขุดบ่อสร้างถังเก็บน้ำไว้ให้บริการแก่คนทั่วไป อุปัสตยัง การสร้างหรือการให้ที่พักอาศัยและนำเอาหลักธรรมที่เกื้อกูลป่าและการอนุรักษ์ป่า คือสังวรปธาน คือการระวังป่าจะหมดไป ต้นไม้จะตาย ปหานปธาน การละเว้นจากการตัดไม้อย่างเด็ดขาด ภาวนาปธาน การให้ความสนใจเพาะพันธุ์ไม้ต่างๆ และอารักขปธานการให้การดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งผลงานวิจัยนี้เป็นผลงานที่มีความเกี่ยวข้องกับผลงานของผู้วิจัยในด้านที่ได้กล่าวถึง บทบาทการอนุรักษ์ป่าโดยตรงซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นกรอบในการดำเนินการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องได้^{๑๔}

๑.๕.๒ พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาเรื่อง “ บทบาทพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า” พบว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการจัดวัดให้สะอาด สงบและมีที่ปฏิบัติธรรมจัดกิจกรรมต่างๆใน

^{๑๔} จีรศักดิ์ สีหวัฒน์ “บทบทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าของจังหวัดนครราชสีมา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔.หน้า ๑๒.

วัดมากขึ้น พร้อมกับการให้คำปรึกษา ให้การศึกษาแก่ชุมชน และส่งเสริมภูมิปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งป่าไม้และต้นน้ำ รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มต่างๆขึ้นมาเพื่อเป็นองค์กรสำหรับการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์สำหรับสังคม ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมป่าไม้ให้มากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อวิถีทางของการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในอนาคตต่อไป งานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยในด้านการให้ข้อมูลด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกดูแลทรัพยากรป่าไม้^{๕๕}

๑.๕.๓ สุเมธ ทรายแก้ว ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้

๑.) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น การพัฒนาความคิด การฝึกอบรม

๒.) สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเผชิญปัญหา หรือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมและความสะดวก ซึ่งผลงานการวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยในด้านการสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้^{๕๖}

๑.๕.๔ พระอุปกรณ์ ชูเชื้อ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าด้วยคุณลักษณะทางพฤติกรรมภายนอกซึ่งพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนในการโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^{๕๗}

^{๕๕} พระมหาสุภา อุตโท, “บทบาทพระสงฆ์ใน ๒ ทศวรรษหน้า (๒๕๔๑-๒๕๖๐)” วิทยานิพนธ์การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า ๒๕.

^{๕๖} สุเมธ ทรายแก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี.” วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๖. หน้า ๑๔.

^{๕๗} พระมหาไพสิทธ์ สัตยาวัธ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี: พระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนารูปแบบศึกษาศาสนาบัณฑิตวิทยาลัยและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๘. หน้า ๑๐.

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จัดเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีองค์ประกอบในด้านการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ๒ ประการทั้งจากเอกสารและจากข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องอันจัดเป็นการสืบค้นข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการศึกษาตามวิธี ดังนี้

ก. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีการดำเนินการสืบค้นข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจำนวน ๔๕ เล่ม คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ปกรณ์วิเสส

๑.๖.๒ แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ซึ่งมีวิธีการดำเนินการสืบค้นข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๖.๓ สัมภาษณ์เชิงลึก(Indebt Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในด้านการวิจัยในพื้นที่ทั้งในส่วนที่เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)และบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขาพระ- เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งแบบเปิดและแบบปิด

๑.๖.๔ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๖.๕ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด

๑.๖.๖ เรียบเรียง สรุป และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

๑.๗.๓ ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

บทที่ ๒

แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ

หลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักคำสอน ที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติทั้งใน ส่วนของธรรมชาติที่มีอยู่ภายใน และธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอก โดยเฉพาะเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ ซึ่งดูเหมือนพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงหลัก ธรรมชาติ

พระพุทธศาสนากับต้นไม้เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็น ศาสนาที่เกิดขึ้นมาในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้นต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่จะพบว่าหลักคำ สอนหลายเรื่องที่เน้นย้ำในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และ สิ่งแวดล้อมต่างๆ

และได้นำหลักธรรมชาติมาเป็นที่ประยุกต์ใช้ในการสอนทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือ สาวกได้เข้าใจในหลักคำสอน ซึ่งโดยมากเราจะพบการนำเอาต้นไม้การอนุรักษ์ทรัพยากร มาสอน บ้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการอยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อที่จะสอนให้ผู้คนเข้าใจในเรื่องที่จะสอนนั้น ซึ่งจากการศึกษามา พบว่า พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา ดังนี้

ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ พระพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นมาเป็นเวลา ๒๕๕๔ กว่าปีมาแล้วนั้น ได้มองธรรมชาติในหลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข และในกรณีนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้ให้ความเห็นว่า^๑ พระพุทธศาสนา มองธรรมชาติว่า โดยสาระสำคัญแล้วมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ
๒. เห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมภพของธรรมชาติอัน เดียวกันกับตน จะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒. หน้า ๑๕๑.

ทำให้เกิดความสงัดจากกิเลสต่อไปในที่สุด^๗ ชาวพุทธมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์ ๒ อย่าง คือ

๑. จากการศึกษาพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกในสมัยครั้งพุทธกาล

๒. จากการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระวินัย โดยชาวพุทธมีทัศนะโดยภาพรวมแล้วนับว่ามีทัศนะอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ

ดังนั้นพระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่า สรรพสิ่งมีความเป็นอยู่ขึ้นแก่กันและกันตามที่ปรากฏในหลักปฏิจสุมุขปาถ เป็นการชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกระบวนการเกิดขึ้นมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อธรรมชาติ กล่าวคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติหรือกระบวนการทางธรรมชาตินั้น ไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกัน จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง เพราะนั่นหมายความว่า เราสามารถควบคุมสภาพการณ์ทางธรรมชาติได้ โดยการสร้างสภาพเหตุที่เหมาะสมกับสภาพผลทางธรรมชาติที่เรามุ่งหวัง และหลีกเลี่ยงการกระทำอันจะนำไปสู่ผลเสีย

๒.๒ แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่ง ที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อมมีทั้งพื้นป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษยชาติ ถึงแม้สถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสอดส่องให้มวลมนุษยชาติมองเห็นตนเองอย่างเข้าใจอย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแก่โลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ในปัจจุบันนั้นความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาขาดวิจาร์ณญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผน และกระบวนการซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติโดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าธรรมชาติลดลงน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ทำลายป่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เมื่อผืนป่าหมดไป ความแห้งแล้งมาเยือน ถ้าฝนตกมากก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรียวัตถุไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำลำคลองหลายสายในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา อันมีสาเหตุเกิดจากรัฐบาลขาดวิสัยทัศน์ที่ดี มองปัญหาเฉพาะหน้าว่า เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ความยากจนจะลดน้อยลง ความอยู่ดี กินดีของประชาชนก็จะเพิ่มไม่มีขีดจำกัด โดยไม่คิดตามผลกระทบอย่างเป็นกระบวนการครบวงจร โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง ขณะที่แม่น้ำลำคลอง

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๖.

ยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันพิษออกทางอากาศ อากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจคล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต

มนุษย์ได้รับผลวิบากอันเกิดจากการปฏิบัติต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นการปฏิบัติที่ขาดความรู้ด้านนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ความกตัญญูกตเวที มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดูแลรักษา ปฏิบัติสมุปปบาท ปัญญาของการมองธรรมชาติตามความเป็นจริงอย่างเป็นวงจรครบกระบวนการ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีซึ่งล้วนเป็นแนวทางแห่งการแก้ไขต่อการพัฒนาคุณภาพจิตใจในการสร้างจิตสำนึกพร้อมจะดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพปกติดั้งเดิมได้ตามสมควร

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ ๒๕๕๔ กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอัสยธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัยเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุข ป่าไม้ที่พุทธบริษัท ควรระลึกถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

จากแนวความคิดเรื่องสถานที่สำคัญเหล่านี้ มีส่วนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยสร้างอุเทสิกเจดีย์ระลึกพระพุทธองค์เช่น สร้างวัดศรีมหาโพธิ์เพื่อระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ สร้างวัดพระแท่นดงรังเพื่อระลึกถึงที่ปรินิพพาน รวมทั้งการจัดพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญเหล่านี้ด้วย พุทธศาสนิกชนตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนิยมปลูกต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร ต้นจิก และอื่นๆ เป็นพุทธานุสติ อาศัยเหตุดังนี้พระสงฆ์ก็เป็นผู้ดำเนินการปลูกป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่าในวันวิสาขบูชา อันเป็นสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ปลูกป่าในวันอาสาฬหบูชาอันเป็นช่วงฤดูฝนพอดี นอกจากนี้สามารถแนะนำปลูกโดยเน้นต้นไม้ มะม่วงเพื่อระลึกถึงวัดป่าเวฬุวันกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่แสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ วัดป่าอัมพวันกรุงราชคฤห์ที่หมอชีวกถวายเป็นวัด และป่าโคสิงคสาละวันใกล้หมู่บ้านนาทิกะเป็นป่าที่พระเถระ

อาศัยอยู่ประจำไม่ได้ขาดเพื่อเสวยวิมุตติสุข สนทนาศรรมตามกาลอันควร หรือเตรียมที่จะไป
ประกาศศาสนาในวันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้แล้วก็ยังทรงสั่งสอนไม่ทำให้ทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้
รวมทั้งให้พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อดิน ไม้มีปรากฏอยู่หลายแห่งเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูก
จิตสำนึก ถึงความกตัญญูต่อดินที่แก่ประชาชนทั่วไปในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปห้าม
รบกวน และพระสงฆ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยเอาผ้าจีวรผืนใดผืนหนึ่งมาห่มต้นไม้ในผืนป่า
นั้นๆ ในส่วนด้านการศึกษาวิปัสสนาธุระอันเป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ
ทั้งหลายซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการฝึกจิตใจ ถ้ามองป่าไม้อย่างถูกวิธีจะได้รับความรู้จากป่าไม้

จะเห็นว่าป่าไม้ช่วยสร้างเสริมคุณภาพของจิตวิญญาณชักจูงไปสู่ความสงบสุขความเมตตา
ความรู้สึกรู้สึก ความอ่อนโยนอันประณีต ทำให้เกิดสมาธิ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาความจริงของสังขารมี
ผลต่อการรู้ทั่วโลกและวิถีชีวิต การอยู่ในป่าไม้ปราศจากเสียงรบกวนที่รบกวน ทำให้เกิดความสงบ
ทางกาย(กายวิเวก) เมื่อร่างกายเงียบสงบ จิตใจก็รู้สึกสงบมีความอึดอึดใจทำให้เกิดความสงบทาง
จิต(จิตตวิเวก) เมื่อมีความสงบทางกาย ความสงบทางจิตใจก็ไม่มีการรบกวนพร้อมที่จะฝึกฝน
พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นไปพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของสังขาร ทำให้จิตใจเป็น
อิสระจากกิเลสอาสวะ(อุปธิวิเวก) พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้และ
ธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ด้าน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงส่งเสริมการปลูกป่าไม้ และการ
ปลูกสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปเผยแพร่แก่ประชาชนเพื่อปลูกฝัง
ค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือปลูกสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็น
แนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษยย์ไม่ได้เลือก ชั้น วรรณะ
เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้แต่ต้องไม่สร้างความ
เสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน ต่อ
ชนรุ่นหลัง

แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิด
เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นต้องดำเนินชีวิตให้
สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ
ธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือ
ว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจาก
ตนเอง ก่อนโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมใน
สังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบ

ของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งความหมายของการอนุรักษ์นั้น คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย กล่าวว่า^๔ การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

นิวัติ เรืองพานิช กล่าวว่า^๕ การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า^๖ การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

ในสารานุกรม บริทานิกา (Encyclopedia Britanica)^๗ การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการและความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบต่อไปด้วย

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างถาวรต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึง การที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

^๔ วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^๕ นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^๖ เกשמ จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๕๕ - ๑๐๐.

^๗ Encyclopedia Britanica (1988ม 16.663), อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒. หน้า ๗๖.

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลน หรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. พื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามที่มีสภาพล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่างจะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็ก เป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้เหล็กบดละเอียดและขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์^๕

สังคมไทยเราควรปลูกฝังการรักษาทรัพยากรธรรมชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของป่าไม้นี้ดังนี้

๑. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกประโยชน์ด้านปัจจัย ๔ และสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง ๔ ธาตุดิน มีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า. (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๗ - ๘.

^๖ พระมหาสุภา อุฑโท. บทบาทของพระสงฆ์ : ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, สำนักส่งเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๘.

อุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ชาติไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ชาติลม อากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่वादภัย

๒. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

๓. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิต แก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

๔. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้เป็น ๒ ประการคือการอนุรักษ์โดยตรงและการอนุรักษ์โดยอ้อม

(๑) การอนุรักษ์โดยตรง คือการไม่ทำลายพันธุ์ไม้ทุกชนิด เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้คงไว้ตามสภาพเดิมเพื่อป้องกันภิกษุเบียดเบียนทำลาย แผลวถาง เผา ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือสร้างความเดือดร้อนแก่สรรพชีวิตในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสถานที่อื่นใด ทั้งป้องกันภิกษุผู้ขาดจิตสำนึกในความเป็นสมณะ ผู้มีความประพฤติไม่เหมาะสมในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม จึงมีการตั้งกฎกติกาควบคุมความประพฤติในหมู่พุทธสาวก มีการปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ตามทัศนะนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในด้านให้ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรงอย่างแท้จริง รวมทั้งมีพุทธทาสญาณไว้ว่าให้ภิกษุจุดไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาที่อยู่อาศัยและผืนป่าในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยไฟป่า

(๒) การอนุรักษ์โดยอ้อม คือ การที่ภิกษุอาศัยอยู่ในผืนป่า แบบพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน อันเป็นการช่วยดูแลรักษาผืนป่าให้คงไว้ตามเดิม ท่านเหล่านั้นผู้เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ธรรมชาติเข้าใจวัฏจักรของสิ่งแวดล้อมตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท สามารถเป็นแนวทางแห่งการนำไปสู่ความสุขอันสูงสุดทางศาสนา

ทั้งนำความสุขนั้นไปให้แก่ประชาชนผู้มีศรัทธาจากแสงแห่งปัญญาและสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรอันมีค่ายิ่ง ซึ่งนำไปสู่การดูแลผืนป่าและสิ่งแวดลอม พร้อมทั้งมวลมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภิกษุพุทธบุตรนั้นมีจุดยืนของการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย สันโดษ อ่อนน้อมถ่อมตัวไปพร้อมๆ กับการอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขระหว่างมนุษย์ เทวดา สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ และสิ่งแวดลอมในผืนป่า พุทธศาสนิกชนทั่วไปจึงให้ความสำคัญต่อผืนป่านั้นๆ ด้วย แต่ถ้าผืนป่านั้นหรือสถานที่อื่นใดที่มีความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ไม่เพียงพอแก่การรักษาสภาพแวดลอมและอำนวยประโยชน์ด้านปัจจัย ๔ ก็จะมีการส่งเสริมปลูกป่าสร้างสวนป่า ตามความเหมาะสมแก่พื้นที่ รวมทั้งสร้างสาธารณประโยชน์อื่นโดยถือว่าเป็นการบำเพ็ญบุญอีกวิธีหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่ควรละเว้น เมื่อมีการอาศัยอยู่ในผืนป่าหรือสถานที่อื่นใดเป็นการถาวรเพื่อสร้างเป็นวัดได้มีการกำหนดเขตสีมา โดยกำหนดสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำ แอ่งน้ำ เป็นเขตกำหนดนิมิต ทำให้เห็นว่าพระพุทธรูปศาสนา ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดลอมตามธรรมชาติรอบตัวเป็นกรณีพิเศษ โดยไม่ต้องแสวงหาสิ่งอื่นนอกสถานที่มาเป็นนิมิตแต่ประการใด เป็นการไม่ทำความเสียหายต่อธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เหล่านี้ล้วนเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดลอมที่มีผลต่อความสมบูรณ์ของผืนป่า เพื่อให้ภิกษุอยู่เป็นหลักแหล่งตลอดฤดูฝนจึงมีพุทธบัญญัติ การจำพรรษา ห้ามภิกษุเที่ยวจาริก ตลอด ๓ เดือน อันเป็นการป้องกันภิกษุเที่ยวจาริกไปเพื่อกิจอื่นใดอาจเหยียบย่ำพืชพันธุ์ธัญชาติและพันธุ์ไม้อื่นๆ ที่กำลังเจริญเติบโตงอกงามได้

นอกจากนี้แล้วยังมีพุทธบัญญัติ ห้ามทำความสกปรกแก่สิ่งแวดลอมอีก เพื่อป้องกันภิกษุผู้ไม่มีอาชาระสร้างความสะดวกแก่บริเวณอันเป็นที่รังเกียจแก่ผู้ศรัทธาไปมาและเกิดภาวะพิษต่อสิ่งแวดลอม เช่น ห้ามทิ้งขยะออกหน้าต่าง ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนเจวะลงบนของสดเขียวหรือลงในน้ำ ห้ามขุดดินอันเป็นการเบียดเบียนสัตว์วันดินซึ่งบางชนิดเป็นผู้ทำหน้าที่พรวนดินตามธรรมชาติ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ พืชพันธุ์ธัญชาติ และสร้างกฎระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่ภิกษุพุทธบุตรรวมทั้งเป็นตัวอย่างในการปลูกจิตสำนึกให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเราจะพบว่าในการอนุรักษ์ป่าไม้แนวพุทธนั้น หากจะอนุรักษ์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือการสร้างจิตสำนึก พระพุทธรูปศาสนาได้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนให้มีจิตระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พันธุ์ไม้ หลายแห่ง เป็นต้นว่าใน นิทานชาดก อังคุตตปิฎก ซึ่งกล่าวถึงคนตัดต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่ตนเคยอาศัยร่มเงาเปรียบเหมือนผู้ทำลายมิตรสหาย นอกจากนี้แล้วยังมีในนิทานชาดกอีกกว่า ๕๔๐ เรื่อง ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างส่งเสริมความรัก ความเข้าใจ ความห่วงใย ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเยาวชน ที่มีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้ และ

สรรพชีวิต ดังที่ปรากฏใน เวสสันดรชาดก ปลาชวดก ขุททกนิกายชาดก เหล่านี้ล้วนเพื่อต้องการให้เห็นคุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติ อันเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดลอมอื่นๆ ได้ทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์เห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ย่อมเกิดการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นขึ้นได้ง่าย อย่างไม่มีขีดจำกัด ฉะนั้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวพุทธธรรมนั้น ก็เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ สำคัญยิ่งประการหนึ่งเพราะเมื่อมีจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้แล้วพฤติกรรมก็ค่อยตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา มีบทบาทและแนวทางให้คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดลอม มีปรากฏตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ตามหลักปฏิจสงมุปาบาทอันเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรม วิถีชีวิต ทั้งการสร้างกฎกติกาควบคุมความประพฤติของหมู่คณะเพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดลอม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรักความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดลอมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผลที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติแวดลอม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริงอีกทางหนึ่ง

๒.๓ แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้

ในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมนั้น พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผืนป่ากลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ได้ หลังจากที่ป่าได้ถูกทำลายมากกว่าทศวรรษ โดยไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาย่างที่ควรจะเป็นไป การทำลายป่านั้น ถือว่าเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ลดจำนวนลง และเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า จากการที่ผืนแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ในอดีต ย่อมชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดลอมเมื่อสัตว์มีป่าเป็นที่อยู่อาศัยย่อมทำให้เกิดการขยายเผ่าพันธุ์ได้ในยุคสมัยของการล่าอาณานิคมของมนุษย์

ซึ่งเป็นการต้องการขยับขยายอาณานิคมออกไป การล่าสัตว์ย่อมมีขึ้น เพราะมนุษย์มีความจำเป็นจะต้องล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ซึ่งเป็นไปตามระบบห่วงโซ่และวัฏจักรของชีวิตสัตว์โลก ต่อมาเมื่อมีการล่าสัตว์ป่ามากขึ้น เพื่อทำเป็นอาหารและเพื่อการค้าขาย ทำให้มีการลักลอบค้าของป่าล่าสัตว์ป่าสงวนกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่บุกรุกป่าไม้เพื่อหวังครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ และตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเป็นธุรกิจโดยไม่ได้คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากความไม่ปฏิบัติอย่างเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองนั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าจากทุกพื้นที่ในโลก

ซึ่งนับวันยิ่งจะทวีความรุนแรง จนก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดแผ่นดินไหว น้ำท่วม คลื่นใต้ทะเล พายุแคทริน่า เป็นต้นในพื้นที่ของประเทศไทยในปัจจุบันยังมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากกลุ่มนายทุนอื่นจะเห็นได้จากพื้นที่ต่าง ๆ ในทุกภาคของประเทศไทย ร้อยละ ๕๐ มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูก จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่าในอนาคต หากไม่มีการร่วมมือและช่วยเหลือในการอนุรักษ์ป่าไม้ ย่อมจะไม่มีผืนป่าให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไปบรรพบุรุษของมนุษย์เราได้ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมช่วยกันรักษาความสมดุลรวมไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาผืนป่าและสัตว์ป่าเอาไว้ เช่น แม่น้ำลำธารซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงผืนป่าให้คงความเขียวขจีและความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าก็อาศัยลำธารที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข และมนุษย์จะต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย การปลูกป่าถาวรหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ ย่อมเป็นส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์ผืนป่า แต่ถ้าหากการปลูกป่าขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ย่อมอาจส่งผลที่จะทำให้ผืนป่าที่ถูกทำลายกลับมาคงความอุดมสมบูรณ์ได้

จากการพิจารณาการตัดไม้ทำลายป่าของประเทศเพื่อนบ้านแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศใกล้เคียงหลายด้าน อย่างกรณีการตัดไม้เพื่อการส่งออกของประเทศในแถบกลุ่มน้ำโขง เช่น ไทย ลาว จีน เวียดนาม เขมร เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก อันเป็นสาเหตุให้เกิดการทรุดตัวของพื้นดินเป็นวงกว้าง ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนภัยที่จะนำไปสู่ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ พระพุทธเจ้ามีบทบาททรงยกย่องสรรเสริญป่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้โดยนัยต่าง ๆ เป็นอันมาก เห็นได้ดังนี้

บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์ในพุทธประวัติแล้ว เราจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับธรรมชาติในป่าตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งปรินิพพาน ดังนั้นเราจึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธองค์ที่มีต่อการอนุรักษ์ป่า โดยการศึกษาจากพุทธประวัติ แม้ว่าความสัมพันธ์ที่พระองค์มีกับป่าและธรรมชาตินี้ จะนำไปเพื่อการแสวงหาโมกขธรรมก็ตาม แต่ความนิยมชมชอบในธรรมชาติป่านั้นก็ยากที่จะหาผู้ใดเทียบพระองค์ได้

จากการศึกษาในพุทธประวัติ จะเห็นได้ชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าจะเกี่ยวข้องกับต้นไม้ป่าไม้มาตลอด กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทั้งประสูติและปรินิพพานใต้ต้นสาละ นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ และการแสดงปฐมเทศนา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในพุทธประวัติก็เกิดขึ้นที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งร่มรื่นด้วยต้นไม้

แม้แต่ยามปกติ ในพระชนม์ชีพของพระองค์ พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกไปในท้องถิ่นตามหัวเมืองต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และในการจาริกนั้นพระองค์ก็ต้องทรงเดินทางผ่านป่าเป็นประจำ แล้วก็ชอบปลีกพระองค์ไปประทับอยู่ในป่าเป็นระยะ ๆ ชีวิตของพระองค์จึงอยู่ในป่ามากที่สุด เพราะฉะนั้นชื่อป่าต่าง ๆ มีมากในพุทธประวัติ เช่น ป่ามหาวัน ป่าอัญชนวัน ป่าอัมพาลวัน ป่ารักจิตวัน เป็นต้น ชื่อวัดต่าง ๆ ก็มีชื่อลงท้ายด้วย “วัน” ซึ่งแปลว่า “ป่า” เช่น วัดเชตวัน (วัดป่าเจ้าเจต หรือวัดสวนเจ้าเชต) วัดเวฬุวัน (วัดป่าไผ่) วัดป่าเวสิกันพวัน วัดอัมพวัน ฯลฯ แสดงว่าวัดเหล่านั้นเป็น “ป่า” ทั้งนี้ เราจึงถือว่า ป่ามีส่วนสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าเอง และในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา^{๑๐}

ในปาสราสีสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระองค์ทรงแสวงหาสถานที่สงบสงัดสำหรับเป็นที่บำเพ็ญเพียรเพื่อโพธิญาณ ซึ่งได้มีการปรารภถึงธรรมชาติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่าเมื่อจาริกไปในแคว้นมคธ โดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลินเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเราจึงคิดว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลินเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร” เราจึงนั่ง ณ ที่นั่นด้วยคิดว่า “ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร”^{๑๑}

พุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเองก็ยินดีที่จะทรงแสวงหาสถานที่ที่ธรรมชาติแวดล้อมสวยงามรื่นรมย์ไปด้วยป่าไม้ ทรงเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่งดงาม มีผลเกื้อกูลต่อความคิดจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรม

ในมหาสีหนาทสูตร ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ชอบป่าเป็นวัตร ดังพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระสารีบุตรว่า

“บรรดาพรหมจารีมีองค์ ๔ นั้น พรหมจารีในการประพฤติสังคของเราดังนี้ คือ เรานั้นอาศัยชายป่าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อใดเราได้พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนหาหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า เมื่อนั้นเราเดินหนีจากป่าหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าทึบแห่งหนึ่งไปยังป่าที่บึกอีกแห่งหนึ่ง จากที่ลุ่มแห่งหนึ่งไปยังที่ลุ่มอีกแห่งหนึ่ง จากที่ดิน

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๒/๓๐๓-๓๐๔.

แห่งหนึ่งไปยังที่อื่นอีกแห่งหนึ่ง ซ้อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราคิดว่า “คนเหล่านั้นอย่าได้พบเรา และเราก็อย่าได้พบคนเหล่านั้นเลย”^{๑๒}

และทรงแสดงถึงประโยชน์ของป่าที่มีต่อภิกษุ คือช่วยขจัดความหวาดกลัวให้หายไปได้ ดังข้อความตอนหนึ่งในมหาสิหนาทสูตรว่า

“เรานั้นเข้าอาศัยแนวป่าใกล้แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ที่ว่าใกล้นั้น เพราะเป็นแนวป่าที่น่าสะพรึงกลัว ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งยังมีราคะเข้าไปยังแนวป่านั้น โดยมากย่อมขนพองสยองเรานั้นอยู่ที่กลางแจ้งตลอดทั้งคืน ในราตรีที่หนาวเหน็บ ซึ่งอยู่ระหว่างเดือน ๓ ต่อเดือน ๔ เป็นช่วงเวลาที่หิมะตกเห็นปานนั้น แต่อยู่ในแนวป่าในเวลากลางวัน ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อนเราอยู่ในที่แจ้งในเวลากลางวัน แต่อยู่ในแนวป่าในเวลากลางคืน คากาน่าอัศจรรย์นี้เราไม่เคยได้ยินมาก่อนปรารณาแก่เราว่า “มุณีผู้เสนาะแสวงหาความหมดจดออบແຂດ ออบน้ำค้างเปลือยกายทั้งมิได้ผิงไฟ อยู่คนเดียว ในहांที่นำกลัว”^{๑๓}

พระพุทธพจน์ในพระสูตรต่าง ๆ ดังกล่าวมาบางส่วน ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าก็ทรงมีบทบาทที่สำคัญและเด่นชัดในการชี้แนะให้ชาวพุทธมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติป่า ซึ่งถือว่าพระองค์ทรงเป็นสื่อบุคคลที่มีคุณภาพยิ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เห็นประโยชน์ด้วยการปฏิบัติธรรมจึงอยู่ป่า^{๑๔} ได้จากพระพุทธพจน์ดังนี้

ภิกษุพุทธบุตรมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงประสงค์ไม่ให้เกิดปัญหาเบียดเบียนทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การที่มีพุทธบัญญัติเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเอเปรียบธรรมชาติมีปรากฏในพระวินัยปิฎกอยู่หลายแห่ง บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุตัดต้นไม้เพื่อต้องการสร้างกุฏิ วิหาร บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการเหยียบย่ำนาข้าว บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการทำที่ขัดกับความเชื่อของประชาชน บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการตัดต้นไม้ทำเครื่องใช้ไม้สอย บางอย่างทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้พันธุ์ไม้ ป่าไม้ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้ได้รับประโยชน์สูงสุด เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานแห่งการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างภิกษุกับพันธุ์ไม้^{๑๕} และประชาชนทั่วไป

มูลเหตุแห่งพุทธบัญญัติที่ห้ามตัดต้นไม้ ทำลายพันธุ์ไม้ มีปรากฏหลายสาเหตุด้วยกันเช่น ลิกาขาทที่ ๗ แห่งสังฆาทิเสส กล่าวถึงการสร้างวิหารใหญ่ของคหบดีผู้เป็นโยมอุปัฏฐาก พระฉันนะ ให้ท่านแสดงที่ขอบใจจะได้สร้างวิหารถวาย ท่านกำหนดสถานที่แล้วให้คนปราบพื้นที่

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๖/๑๖๐.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๖/๑๖๐.

^{๑๔} วิ.ป. (ไทย) ๘/๕๘๑/๓๑๑.

^{๑๕} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๔๑๘/๒๐๒.

โดยการให้ตัดต้นไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นนับถือมากอันเป็นการสร้างให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างมาก ประชาชนพากันดิบดีนดูหมิ่นท่าน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงดำหนิและมีพุทธบัญญัติไว้ว่า

“อนึ่ง ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่อันมีเจ้าของเฉพาะตน ต้องนำภิกษุสงฆ์ไปแสดงที่ภิกษุสงฆ์นั้นต้องแสดงที่อื่นไม่มีผู้ใดจองไว้อันมีฆานรอบ หากภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่ในที่อื่นมีผู้ใดจองไว้อันหาฆานรอบไม่ได้หรือไม่นำภิกษุสงฆ์ไปเพื่อแสดงที่ไซ้ร ต้องอาบัติสังฆทิสเสส”^{๑๖}

สรุป หน้าที่และคุณธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน หมายถึง ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ได้อาศัยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเรียกว่ากำลังศรัทธาของชาวบ้าน รวมทั้งมีตำแหน่งเป็นผู้นำด้านประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้าน พระสงฆ์จึงได้ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและระเบียบประเพณีทางสังคมมาเป็นสิ่งช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านให้บรรลุผลตามเป้าหมาย หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

๒.๓.๑ แนวคิดเรื่องบทบาท

บทบาทของ พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทกระทำภาระหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามสถานภาพ ที่เป็นบรรพชิตฐานทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้คนในสังคมรับรู้ และคาดหวังให้พระสงฆ์แสดงบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม อันเป็นการกระทำตามลัทธิและหน้าที่ และผลต่อการจัดระเบียบทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ได้ให้ลักษณะความหมายของบทบาท และทฤษฎีบทบาท ไว้ดังนี้

ขบวน พลศรี ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพเป็นพฤติกรรมที่กำหนด และหมายให้บุคคลกระทำ เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างสังคมกับ บุคคลที่อยู่ในสถานการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการกำหนดบทบาท^{๑๗}

^{๑๖} วิมหา.(ไทย)๑/๔๑๘/๒๐๒.,๑/๕๒๓/๓๕๘.

^{๑๗} ขบวน พลศรี,บทบาทของพระสงฆ์วัฒนธรรมประเพณีทางสังคม, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์๒๕๓๐), หน้า ๗๗-๗๘.

งามพิศ สัตย์สงวน ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆเป็นบทบาทที่คาดหวัง(Role Expectation) โดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อเป็นให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม^{๑๔}

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การที่บุคคลกระทำภาระหน้าที่ที่กำหนดไว้ในสถานภาพนั้น บทบาทเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้เป็นการกระทำของบุคคล และได้จำแนกบทบาทออกเป็น ๓ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. บทบาทในอุดมคติ(Ideal Role)เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย(laws)หรือบทบาทตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับความรู้หรือความคิดความเข้าใจของบุคคลว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ (Attitude) ค่านิยม (Value) หรือบุคลิกภาพ (Personality) และประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคน

๓. บทบาทที่แสดงออกจริงหรือเป็นจริง (Actual or Enacted Role) เป็นบทบาทหรือการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาท สภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม^{๑๕}

ณรงค์ เส็งประชา ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำอาทิ เป็นครูอาจารย์ต้องสอนนักเรียน เป็นผู้บริหารสถานศึกษาต้องบริหารจัดการงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ^{๑๖}

เดวิด บี บรินเกอร์ฮอป ได้กล่าวว่า บทบาทหมายถึงสิทธิหน้าที่ (Rights and Obligation) ของบุคคลที่จะต้องประพฤติปฏิบัติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม อาทิ บทบาทนักเรียน จะประกอบไปด้วยสิทธิหน้าที่ความแตกต่างด้านอายุ เพศ เชื้อชาติหรือศาสนา และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมในข้อกล่าวหาเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ทางวิชาการ นอกจากสิทธิแล้วนักเรียนจะต้องมีหน้าที่ด้วย ได้แก่ หน้าที่จะต้องเข้าชั้นเรียนหน้าที่จะต้องทำงานต่างๆ เป็นต้น^{๑๗}

^{๑๔} งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมนุษยวิทยา*, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๑.

^{๑๕} จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, *สังคมวิทยา*, (พิมพ์ครั้งที่ ๘), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๖} ณรงค์ เส็งประชา, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๐), หน้า ๘๕.

^{๑๗} เดวิด บี บรินเกอร์ฮอป, อ้างถึงใน วิฑูรย์ สุรจิตต์, *บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน:กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ ๕ ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, วิทยานิพนธ์การศึกษาตาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก, ๒๕๔๗, หน้า ๗ - ๘.*

เบญจวรรณ กำธรวัชร ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ บรรทัดฐานของสังคม (Social Norms) ตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่หรือสิ่งที่คนทั่วไปในสังคม คาดหวังว่า บุคคลที่อยู่ในสถานภาพใดควรปฏิบัติอย่างไร สถานภาพและบทบาทเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน

กล่าวคือ ในขณะที่สถานภาพเป็นที่รวมของสิทธิและหน้าที่บทบาทจะเป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้น คือ เป็นลักษณะเดียวที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของ สถานภาพนั้น^{๒๒}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวว่าบทบาท หมายถึงส่วนที่เป็นพลวัตของสถานภาพที่ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อเขาใช้สิทธิ และหน้าที่อันเป็นส่วนต่างๆ ของสถานภาพ แปลว่าเขาแสดงบทบาทและบทบาทมี ๓ ประเภทคือ

๑. บทบาทตามใบสั่ง เป็นการปฏิบัติตามความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตนและ ทักษะในการแสดงบทบาทหน้าที่ที่ต้องปรับตัว ให้เข้ากับความคาดหวังของสถานการณ์นั้น บทบาทนี้เน้นตรงระดับการยอมรับปฏิบัติตามความคาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลเข้าครอบครอง

๒. บทบาทตามใจ บทบาทนี้ความคาดหวังต่างๆ จะต้องผ่านอัตราหรือตัวตนเสียก่อนจึงมี การปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวตนนี้เอง อัตราหรือตัวตน จะกลั่นกรองพิจารณาเลือกสรรลดทอน พลิกแพลงความคาดหวังนั้นให้เหมาะสมกับตน จุดสนใจอยู่ที่แบบและสไตล์ของแต่ละคน

๓. บทบาทจริง คือ พฤติกรรมของเจ้าของหลังการผ่านขั้นตอนของสองอย่างข้างต้น หาก จะมีพฤติกรรมเปิดเผย จะดูความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ เห็นถ้าพุ่งไปที่บทบาทเปิดเผย จุดการวิเคราะห์จะพุ่งไปในตัวความคาดหวังหรือการตีความ คาดหวังตามสภาพนั้นๆ^{๒๓}

สุชา จันทร์เอม ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึงบทบาทที่สังคมกำหนดหรือบทบาทใน สังคมมีคำอธิบายว่า บทบาทในสังคมของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา เช่น บทบาทครูอาจารย์ สังคมกำหนดไว้ว่าครูอาจารย์ต้องประสิทธิ์ประสาทวิชากรให้แก่ศิษย์ อบรม ศิษย์ให้มีความรู้ มีกิริยามารยาท^{๒๔}

^{๒๒} เบญจวรรณ กำธรวัชร, เอกสารคำสอนวิชาสังคมศาสตร์ ๑ และ ๓, (นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓ - ๒๔.

^{๒๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๑- ๑๔๐.

^{๒๔} สุชา จันทร์เอม, อังโน อนุศิษฐ์ สมฤทธิ์, การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์การศึกษาตาสหศาสตร์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยนเรศวร, เชียงใหม่, ๒๕๔๒, หน้า ๕.

ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ

๒.๓.๒ แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับสังคม

พระสงฆ์กับสังคม หลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวเป็นการหยิบยกมาแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องหลักปฏิบัติ ที่จะส่งเสริมการแก้ไขปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการเรียนรู้และเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยตรง ในสังคมมนุษย์โดยตรง เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้อนุรักษ์สามารถยกหลักปฏิบัติหรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มาช่วยเสริมในการบริหารจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ดังที่

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ในครั้งบรรยายพิเศษเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย” ท่านได้ปรารภเหตุที่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีทองการศึกษาของสงฆ์ และเป็นปรีณรงค์วัฒนธรรมไทยด้วย จึงกล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระกับวัฒนธรรมไทย ท่านมีทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระต่อวัฒนธรรมดังนี้

๑. ตรวจสอบเนื้อหาสาระของวัฒนธรรม พระควรได้รับการศึกษาและมีหน้าที่ในการตรวจสอบวัฒนธรรมไทยว่ามีความสัมพันธ์ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ กับคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างไร และพยายามปรับให้ถูกต้องทิศทางคือให้พระมีความรู้ในวิชาการและหลักการของพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง

๒. ปรับบทบาทการเผยแผ่ธรรมะให้เข้ากับยุคสมัยและท้องถิ่น (ให้ถูกกาลเทศะ) พระควรได้รับการศึกษาให้รู้เท่าทันสถานการณ์โลกปัจจุบัน เป็นการพัฒนาให้พระมีความรู้ความสามารถ ในการประกอบการเผยแผ่หรือสื่อสารธรรมให้เข้าถึงประชาชน

๓. บูรณาการทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย ควรให้พระได้รับการศึกษาให้ตระหนักถึงสถานะของคนในพุทธศาสนาและสถานะของพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อให้มีกรอบความคิดที่เด่นชัดในการเผยแผ่ตลอดจนทิศทางในการกำหนดบทบาทต่างๆ ต่อชุมชน

บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้องมีการสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นผู้ชี้ทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมให้ชุมชน

เข้มแข็งโดยมีระบบการบริหารจัดการ และระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่สนับสนุนให้เกิดปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น^{๒๕}

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า ในอดีตพระเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการศึกษาแก่ชุมชน ในปัจจุบันหน้าที่ในการจัดการศึกษาเป็นของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวได้ว่าโรงเรียนได้ออกจากวัดมานานแล้ว อย่างไรก็ตามพระและศาสนาบุคคลอื่นๆ ก็ยังมีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมและจริยธรรม อันเป็นวิชาหรือความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสุขสงบ ทั้งในรูปแบบของการศึกษานอกระบบ เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ห้องสมุด ค่ายคุณธรรม อบรม ส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น และการศึกษาในระบบ ได้แก่ การดูแลหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรสามัญศึกษา^{๒๖}

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่าหน้าที่และความผูกพันของพระสงฆ์โดยมีหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายวินัยอันเป็นตัวกำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์เกี่ยวเนื่องและผูกพันอยู่กับสังคมโดยพื้นฐานชีวิตสังคมของพระสงฆ์นี้แยกออกเป็น ๒ ส่วน คือความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์และความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวม^{๒๗}

พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามหลักการอันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า คือในฝ่ายตนเองก็มีหน้าที่ศึกษาแลปฏิบัติ คือการศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง พร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นต่อไปได้ด้วย และปฏิบัติคือประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง และของสถาบันสงฆ์ และนอกจากนี้แล้วพระสงฆ์ควรตระหนักในหน้าที่ของตนอยู่ ๒ ประการกล่าวคือ

๑. หน้าที่และความผูกพัน โดยหลักธรรมเดินตามพระวินัย ชีวิตทางสังคมของพระสงฆ์นี้อาจแยกได้เป็น ๒ ด้านคือ

๑.๑ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง เห็นได้ชัดจากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัยของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกัน การกำหนดเขตสีมาอุโบสถ ปวารณา การกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ เรียกว่า สังฆกรรม

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓.

^{๒๖} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), อ้างถึงใน อนุศิษฐ์ สมฤทธิ์, การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, เชียงใหม่, ๒๕๔๒, หน้า ๗๕.

^{๒๗} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันในพระพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สยามสมาคม, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๔ - ๒๗๗.

๑.๒ ด้านความสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ ซึ่งพระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่กับคฤหัสถ์ ด้วยการอาศัยปัจจัย ๔ ในการเลี้ยงชีพ จึงเป็นข้อที่พระสงฆ์ต้องผูกพันอยู่กับสังฆมคฤหัสถ์

๒. หน้าที่และความผูกพันทางสังฆม ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๒.๑ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔

๒.๒ สภาวะเหตุการณ์ในสังฆม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม

๒.๓ โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ตั้งนั้น พระสงฆ์ควรตระหนักมั่นอยู่เสมอในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งตามพระธรรมวินัยและต่อสังฆม โดยดำเนินการตามหลักการเดิม ๓ อย่าง กล่าวคือ

๑. ด้านการศึกษา โดยเฉพาะการให้การศึกษาสำหรับประชาชน เช่น

๑.๑ พระสงฆ์มีหน้าที่ในการให้การศึกษาอยู่แล้ว อย่างน้อยเมื่อไม่พูดถึงหลักวิชาการอย่างอื่น ก็ต้องทำการสอน ทำการอบรมในด้านศีลธรรม และสังฆธรรมอยู่เป็นประจำ

๑.๒ พระสงฆ์มีเวลาทำงานเต็มที่ เพราะนอกจากการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรมโดยหน้าที่ของหน้าที่พระสงฆ์ในทางประโยชน์ส่วนตนแล้วพระสงฆ์ก็มีหน้าที่โดยข้อผูกมัดทางสังฆมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ไว้ว่าจะต้องอนุเคราะห์ประชาชนด้วยการให้ธรรมทานด้วยเวลาที่เหลือจากการปฏิบัติศาสนกิจ ก็เป็นเวลาว่างที่จะใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ปราศจากกังวลก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระจะทำงานในเรื่องที่จะช่วยเหลือประชาชนได้มากขึ้น

๑.๓ พระสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ดีกว่าชาวบ้านอยู่แล้วการให้การศึกษาอบรมนั้น ไม่ใช่ให้แต่ความรู้อย่างเดียว ก็ต้องให้มีความประพฤติดีงามด้วย เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

๑.๔ การศึกษาที่พระสงฆ์จัดทำนั้นลงทุนน้อย เพราะพระสงฆ์อาจจะใช้สถานที่ภายในวัดหรือสอนตามโรงเรียนต่างๆ โดยอาศัยปัจจัย ๔ สำคัญในกาดำรงชีพ

๑.๕ พระสงฆ์มีส่วนในการจัดการศึกษาแล้ว จะไม่เข้าไปก้าวก่ายหรือครอบงำกิจการของรัฐ อาศัยความสามารถของพระสงฆ์ที่มีอยู่ในการจัดการ

๑. ด้านการเผยแพร่ เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่จัดทำกันมากที่สุด

๒. ด้านการสงเคราะห์

งานส่วนที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางด้านจิตใจเป็นหลัก ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุก็มีได้โดยอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งบริวารที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป^{๒๘}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน.

พวง สุวรรณรัฐ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้คือ

๑. ส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น
๒. ส่งเสริมสร้างสาธารณสมบัติ
๓. ส่งเสริมอนามัยและสุขภาพ
๔. ส่งเสริมการศึกษาและนันทนาการ
๕. ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น
๖. ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

การที่วัดจะดำเนินการในหลายสิ่งหลายอย่างได้จนกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น เป็นเพราะบุคคลที่เป็นตัวกลางในการดำเนินการ คือ พระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์จึงมีส่วนต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม บทบาทพระสงฆ์ที่พิจารณาได้ก็คือ การช่วยเหลือชาวบ้านทั้งจิตใจและด้านอื่นๆ^{๒๘}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยปฏิบัติหน้าที่ตามพุทธบัญญัติและจิตสำนึกที่ได้รับการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ จากฆราวาส ดังนั้นพระสงฆ์ จึงได้ทำหน้าที่มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชน ทั้งด้านวัตถุและการแก้ปัญหาชีวิตอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน พระสงฆ์เพิ่มภาระหน้าที่อีกหลายประการ กล่าวคือ

๑. ด้านพัฒนาศีลธรรม คือการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรมให้พอใจในการทำบุญสร้างกุศล และรู้จักปฏิบัติธรรม เพื่อความพ้นทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักที่สำคัญของพระสงฆ์ และจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

๒. ด้านพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ พระสงฆ์จึงสามารถถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทำให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จและความเจริญและเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

^{๒๘} พวง สุวรรณรัฐ, ทัศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์), ๒๕๒๑ หน้า ๓๘.

๓. ด้านสังคมสงเคราะห์ อันได้แก่การสงเคราะห์ด้านจิตใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา ให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ของชีวิต และไม่เดือดร้อนใจมากนักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิต นอกจากนี้ พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิต โดยใช้พุทธธรรมเป็นแนวทาง ในบางกรณีบทบาทการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุด้วยได้แก่ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่นและผู้มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัด และการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูกเพื่อปลูกสร้างบ้านพักอาศัย เป็นต้น

๔. ด้านการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำชุมชน ได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคม เช่น เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัด เป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่ง เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม^{๓๐} เป็นต้น

๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เหมาะสม ปัจจุบันนักอนุรักษ์ได้เปลี่ยนมาสนใจการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากกว่าการอนุรักษ์เฉพาะทรัพยากรที่สนใจเท่านั้น เพราะผลกระทบจากการตัดสินใจผิดพลาดในการทำลายหรือตัดแปลงสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีมากกว่าที่จะมองเห็นและเข้าใจได้เนื่องจากระบบธรรมชาติมีความสลับซับซ้อน ได้วิวัฒนาการมานับล้านปีกว่าจะมาอยู่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว และคณะ กล่าวว่า “การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้อย่างสมเหตุสมผลเพื่อการใช้ตลอดไปหมายถึงการเก็บเอาไว้ชดเชย ฟื้นฟูหรือพัฒนาสิ่งอื่นให้ดีขึ้นกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการใช้นั้นอาจต้องดำเนินการเก็บกัก การรักษา ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน หรือการแบ่งเขตที่จะสงวนไว้ก็ได้”^{๓๑}

วินัย วีระวัฒนานนท์ ได้กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ ๓ ประการ^{๓๒} คือ

๑. การใช้ให้นานที่สุดการใช้ทรัพยากรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใด ๆ จะต้องถนอมรักษาเพื่อให้ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นให้นานที่สุด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

^{๓๐} ภัทรพร สิริกาญจน์, หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวรรณโณในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑ - ๑๕.

^{๓๑} เกษม จันทรแก้ว และคณะ, สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕ - ๑๐๐ .

^{๓๒} วินัย วีระวัฒนานนท์, วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางตันแห่งการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓ - ๕๔.

๒. การใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การใช้สิ่งของต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุด และมีผู้ได้รับประโยชน์จำนวนมากจะช่วยลดปริมาณความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

๓. การนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้หลายอย่างที่สามารถนำมาใช้จนเก่า หรือหมดสภาพการใช้ไปแล้วถ้าได้นำมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนสภาพให้เป็นวัตถุดิบ เพื่อทำให้เป็นสินค้ากลับมาใช้ใหม่จะช่วยทำให้ลดการแสวงหาทรัพยากรทำลายสิ่งแวดล้อมลงได้

๔. การทดแทนทรัพยากรบางชนิดหายากหรือมีจำนวนน้อย การแสวงหาวัสดุอื่นที่มีอยู่มากหรือมีค่าน้อยกว่ามาใช้ทดแทนจะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรที่หายากลงได้ และยังช่วยทำให้วัสดุหรือทรัพยากรที่ไม่มีค่ากลับมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

๕. การบูรณะซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้หลายชนิด ถ้าได้รับการบูรณะซ่อมแซมในส่วนที่ขัดข้องสึกหรอให้กลับสู่สภาพที่ใช้งานได้ จะช่วยยืดอายุการใช้ของเครื่องใช้เหล่านั้น และลดอัตราการทำลายสิ่งแวดล้อมได้

๖. การฟื้นฟูความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ควรมีการเร่งฟื้นฟูเพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ และเพื่อรักษาความสมดุลธรรมชาติ

๗. การลดอันตรายจากสารพิษ สารพิษหลายชนิดเมื่อนำไปทิ้งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ดังนั้นก่อนทิ้งสารพิษหรือของเสียเหล่านั้น ควรทำให้สารพิษหรือของเสียอยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้ว่า “ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งจากการศึกษาในพุทธประวัติและในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่าที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ส่วนมากมักจะอยู่ในสภาพแวดล้อมของป่า เช่น ปาวาริกัมพวันเป็นสวนมะม่วงที่พ่อค้าผ้าถวายแด่พระพุทธองค์ เขตวันเป็นสวนมะม่วงที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายไว้ในพระศาสนาอยู่ในเมืองสาวัตถี เขากิณฑูฏ ซึ่งอยู่ในกรุงราชคฤห์ สวนทวารวดีในกรุงสาวัตถี และเวฬุวันมหาวิหาร”^{๓๓} เป็นต้น

ประสพสุข พันธุประยูร ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย มีข้อเสนอแนะ คือ พระสงฆ์ทุกรูปที่เป็นกรณีศึกษามีความตั้งใจในบทบาทการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และมีความคิดเห็นตรงกันว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเข้ามามีบทบาท ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังโดย

^{๓๓} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และ คณะ, พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑.

ไม่ผิดกฎหมาย สิ่งที่ควรสนับสนุนและมีกิจกรรมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์มีประสิทธิภาพในบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ ๔ ประการ^{๓๔} คือ

๑. ควรเพิ่มพูนความรู้ในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ให้กับพระสงฆ์ เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรให้กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ให้การยกย่องสนับสนุนประกาศเกียรติคุณ และถือว่าเป็นผู้นำและทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

๓. ควรจัดให้มีกองทุน เพื่อเป็นปัจจัยในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการเฉพาะเพื่อพระสงฆ์จะไม่ต้องลำบากในการระดมทุนจากแหล่งอื่นมาเป็นค่าใช้จ่ายในการนี้

๔. ควรเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่าที่ประมาณได้มี ๑๐ ประการ คือ

๔.๑ ศรัทธา คือ มีความเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากพระสงฆ์มีวินัยและจริยวัตรอันเหมาะสม น่ายึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง

๔.๒ บารมี คือ คุณลักษณะพิเศษส่วนตัวของพระสงฆ์ ซึ่งอาจเป็นอำนาจใน ตัวเองของพระสงฆ์ เช่น การมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ความเคร่งครัดในปฏิปทาสมณะสาธูป ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวบ้านยอมรับ และเชื่อฟังในคำสอน

๔.๓ ปฏิปทา คือ พฤติกรรมที่พระสงฆ์แสดงให้เห็น ชาวบ้านเห็น เช่น ความตั้งใจจริง ความมกน้อยไม่เห็นแก่ได้ ความจริงใจ ความอดทน อดกลั้น ความเสียสละ ความสม่ำเสมอ ความเพียรพยายาม ความหวังดี

๔.๔ สามัคคีธรรม คือ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับกลุ่มชาวบ้าน โดยมีความคิดเห็นตรงกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นหากไม่ร่วมมือกัน กับทั้งจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจและเสียสละ

๔.๕ กิจกรรมเกื้อกูล คือ พระสงฆ์หรือทางวัดจะต้องมีหรือสร้าง โครงการหรือกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านและชุมชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพระสงฆ์และวัดจะต้องเกื้อหนุนและเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดไป

^{๓๔} ประสพสุข พันธูประยูร, บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือ ของประเทศไทย, (เชียงใหม่ : ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

๔.๖ หนุุนจารีตประเพณี คือ พระสงฆ์ได้นำเอาจารีตประเพณีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นการถือถือการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

๔.๗ มีกลุ่มอนุรักษ์ คือ พระสงฆ์ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้นมาเพื่อช่วยกันดำเนินการโดยกลุ่มอนุรักษ์นี้เป็นชาวบ้านที่มีความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า มีพลังความคิดและปัจจัยหลาย ๆ อย่างพร้อมเพียง รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์

๔.๘ ดึงองค์กรมาช่วยเหลือ คือ การขอความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนรวมทั้งองค์กรในต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลือในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔.๙ อิงหน่วยราชการ คือ การให้หน่วยทางราชการที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมป่าไม้และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กรมพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่ปกครองกำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ตำรวจ เข้ามามีส่วนร่วมหรือมาเป็นเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการ

๔.๑๐ วิธีการนอกแบบ พระสงฆ์แต่ละรูปมีวิธีการพิเศษเป็นส่วนตัวที่ไม่เหมือนกันและต่างก็ได้้นำเอาวิถีเฉพาะตัวมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระสงฆ์บางรูปนำเอาพันธุ์ไม้แปลก ๆ มาจากต่างถิ่นเข้ามาปลูกในป่า แล้วส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยกันปลูก บางรูปจัดพิธีปลูกป่าเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น ปลูกต้นไม้ในวันพืชมงคล วันฉัตรมงคล วันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ บางรูปก็กำหนดบริเวณป่าอนุรักษ์เป็นที่สำหรับการเจริญทางวิปัสสนากรรมฐาน และบางรูปก็จัดให้ชาวบ้านไปทัศนศึกษานอกสถานที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการจัดการดำเนินการเรื่องป่าชุมชนซึ่งบังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๕}

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ดีนั้น จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเปรียบเทียบกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ มิฉะนั้นจะไม่สามารถทราบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะติดตามมา รวมทั้งไม่สามารถตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้อง

การตัดแปลงและทำลายธรรมชาติและทรัพยากรเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นนี้จะสร้างปัญหาที่ติดตามมาและยากจะแก้ไขได้ ความผิดพลาดจากการใช้ทรัพยากรไม่เพียงแต่ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรที่ไม่สามารถจะนำกลับคืนสู่สภาพเดิมได้แล้วเท่านั้น แต่ยังคงเสี่ยงประมาณอีกมากมายในการแก้ไขปัญหาใหม่ที่เกิดตามมาซึ่งไม่อาจคาดคะเนล่วงหน้าได้อีกแล้ว ดังนั้น โครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามควรจะได้มีการศึกษาและวางแผนให้รอบคอบโดยแน่ชัดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อ

^{๓๕} ประสพสุข พันธุ์ประยูร, บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือ ของประเทศไทย, หน้า ๔.

สังคมมนุษย์รวมทั้งทราบถึงผลกระทบ และหาวิธีการแก้ไขก่อนที่จะเริ่มดำเนินการ ไม่ใช่เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจเพียงชั่วคราวแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องมองถึงผลกระทบยาวที่จะเกิดขึ้นด้วยเสมอตามที่

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ความหมาย ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คำว่า “ป่า” “ที่ที่รกด้วยต้นไม้ต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่บ้านคนอยู่โดยปกติ”^{๓๖} ส่วนคำว่า “ป่า” ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านป่าไม้มีความหมายแตกต่างกันไป ดังนี้

“ป่า” ตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้ผลตามกฎหมายที่ดิน

“ป่า” ตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมีได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

ป่าสงวนแห่งชาติ หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งห้ามบุคคลใด ๆ เข้าไปยึดครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว^{๓๗}

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า “ป่า” ตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ มีความหมายกว้างและเด่นชัดว่า “ป่า” ตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ อย่างไรก็ตาม “ป่า” จะต้องประกอบด้วยพื้นที่ และสรรพสิ่งที่อยู่ในพื้นที่นั้น และสรรพสิ่งเหล่านั้นย่อมมีประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์บ้าง ในที่นี้จะขอกล่าวเกี่ยวกับป่าไม้เป็นสำคัญ

ความสำคัญของป่าไม้ ป่าไม้ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติสำคัญชนิดหนึ่ง ซึ่งสามารถอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งทางตรง และทางอ้อมอย่างมาก แต่เดิมป่าไม้มีอยู่มากมายทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่ต่อมาเมื่อประชากรของไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความจำเป็นต้องใช้ไม้และเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ทำให้ต้องการใช้ที่ดินเพื่อประกอบอาชีพมากตามไปด้วย แต่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าวเป็นการใช้อย่างฟุ่มเฟือยขาดการควบคุม ทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว พื้นที่ลดน้อยลง สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวนเกิดความแห้งแล้ง น้ำท่วม ฝนไม่ตกต้อง

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๒๕.

^{๓๗} ทิวา สรรพกิจ, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์, (กรุงเทพมหานคร : พันนี้พับลิชชิ่ง, ๒๕๒๘), หน้า ๒๕.

ตามฤดูกาล ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐบาลจึงจำเป็นต้องมีการสงวนรักษาป่าไว้ เพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากป่าไม้มีความสำคัญต่อประเทศชาติดังกล่าวมาแล้ว ทางราชการจึงจำเป็นต้องสงวนรักษาป่าไว้ ด้วยการกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้ป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์ต่อประเทศชาติได้มากที่สุดและตลอดไป หากไม่ดำเนินการสงวนป่าเอาไว้ ป่าไม้อาจจะถูกทำลายไปจนหมดสิ้นอย่างรวดเร็ว และถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริง ประเทศชาติจะต้องประสบกับการขาดแคลนปัจจัย ๔ และภัยธรรมชาติอย่างแน่นอน เช่น ขาดแคลนไม้ในการก่อสร้าง ขาดเชื้อเพลิง ถ่าน และฟืน ดินพังทลาย การเกษตรกรรมจะไม่ได้ผลดี อาจได้รับอันตรายจากน้ำท่วม หรือความแห้งแล้ง ประเทศชาติย่อมขาดความมั่นคง อย่างไรก็ตาม การสงวนป่ามิได้หมายความว่า จะสงวนไว้เฉย ๆ โดยไม่ยอมหรือไม่อนุญาตให้บุคคลใด ๆ เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากป่า นั้น ๆ ตรงกันข้ามบุคคลใด ๆ สามารถเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ภายใต้กฎหมาย และระเบียบของทางราชการ หมายความว่า การเข้าไปดำเนินการใด ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จะต้องได้รับอนุญาตจากทางราชการเสียก่อน เช่น การทำไม้ การเก็บหาของป่า การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง การใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นการชั่วคราว

สำหรับประโยชน์ของป่าไม้ ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอำนวยประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งทางตรง และทางอ้อม เราจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากขาดป่าไม้

๑. ประโยชน์ทางตรง

๑.๑ ไม้ ใช้สร้างบ้านเรือน ทำเครื่องเรือนและการก่อสร้างอื่น ๆ ทำเกวียน ต่อเรือ เครื่องมือกลกรรม เครื่องมือในการประมง เป็นต้น

๑.๒ ได้เชื้อเพลิง เช่น ฟืน ถ่าน และเชื้อเพลิงจรวด ชนิด Nitrated Cellulose

๑.๓ วัตถุเคมี เช่น Cellulose สำหรับใช้ทำกระดาษไหมเทียม (Rayon) วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์ ยีสต์ และ lignin สำหรับใช้ทำ Vanillin น้ำหอม เครื่องสำอาง ยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนั้นการกลั่นไม้ยังได้กรดน้ำมันดิบ และ Ethyl alcohol ซึ่งใช้ในการอุตสาหกรรมต่าง ๆ

๑.๔ อาหาร จากใบ ดอก ผล เมล็ด หน่อไม้ เห็ด หัวมัน แมลง และสัตว์ป่า

๑.๕ ยารักษาโรค ได้จากสัตว์ป่าและสมุนไพรต่าง ๆ

๑.๖ เส้นใย ได้จากเปลือกไม้และเถาวัลย์

๑.๗ ชัน น้ำมันไม้และยางไม้ ได้จากต้นไม้บางชนิด

๑.๘ ผาดฟอกหนังและสี ได้จากเปลือก แก่น ผลและชันไม้บางชนิด

๑.๙ อาหารสัตว์ เช่น หญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ ผลและเมล็ดไม้บางชนิด

นอกจากนี้ มนุษย์ยังได้ผลิตผลของป่าอย่างอื่น ๆ เช่น หวาย ปอ ไม้ไผ่ ฝรั่ง ฝรั่ง ใบบลาน ไม้หอม เครื่องเทศ และสมุนไพร ซึ่งมีประโยชน์มากมาย

๒. ประโยชน์ทางอ้อม

๒.๑ ทำให้มีฝนตกเพิ่มขึ้น และความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ

๒.๒ ทำให้อากาศไม่ร้อนจัด และไม่หนาวจัด

๒.๓ บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ความเร็วของลมพายุที่พัดผ่านบริเวณป่าไม้จะลดลงประมาณ ๑๑-๔๔ % ตามลักษณะของป่าแต่ละชนิด เช่น ป่าไม้ที่มีการตัดฟัน เอาไม้ออกหมด ป่า ป่าไม้ที่ตัดฟันเอาไม้ออกเสียครึ่งหนึ่ง และป่าที่มีการตัดไม้ออกหมด อัตราความเร็วของลมจะเป็น ๐.๑ ๐.๔ และ ๐.๖ เมตรต่อวินาที ตามลำดับ

การปลูกต้นไม้เป็นแนวป้องกันลมพายุ จะทำให้ลมพายุลดกำลังลงเหลือ ๒๐% และจะป้องกันลมได้ในระยะ ๒๕ เท่าของความสูงของต้นไม้ในในด้านใต้ลม และ ๓ เท่า ในด้านเหนือลม อิทธิพลของป่าไม้ในทางที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการป้องกันบ้านเมืองให้พ้นจากวาทภัย บรรเทาการระเหยของน้ำจากผิวดิน และอนุรักษ์ผิวดินที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กสิกรรม

๒.๔ ป้องกันการกัดชะดิน ที่จะเกิดจากน้ำฝนกัดชะ และลมพายุพัดพาออกไป เป็นการป้องกันและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กสิกรรม ป้องกันดินถล่ม ภูเขาทลาย ป้องกันการตื่นเงินของลำห้วย ลำน้ำ อ่างเก็บน้ำ และเขื่อนต่าง ๆ

๒.๕ ป้องกันอุทกภัย โดยป่าไม้สามารถบรรเทาการไหลเลื่อนของดิน และป้องกันการตื่นเงินของแม่น้ำลำธารต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นเสมือนเขื่อนธรรมชาติที่คอยป้องกันมิให้น้ำฝนที่ตกลงมาไหลบ่าไปตามผิวดินอย่างรวดเร็วอีกด้วย จึงเป็นการป้องกันและควบคุมระดับน้ำตามแม่น้ำลำห้วย ไม้ให้เพิ่มปริมาณสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนล้นฝั่งกลายเป็นอุทกภัยไปได้

๒.๖ ทำให้มีน้ำไหลสม่ำเสมอตลอดปี และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่สามารถดำรงชีวิต และประกอบกสิกรรม อุตสาหกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะป่าไม้สามารถรองรับและดูดซับน้ำฝนที่ตกลงมาได้ดี อัตราดูดซับน้ำฝนของพื้นที่ป่าไม้จะสูงกว่าในที่โล่งเตียน ตั้งแต่ ๒-๓๐ เท่า ตามลักษณะของดิน ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ตามลำดับและปริมาณน้ำฝน น้ำจะค่อย ๆ ซึมลงไปในดินนี้ ผิวดินหล่อเลี้ยงลำห้วยลำธารให้มีน้ำไหลอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำในแถบภูเขาอันเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธารทั้งหลาย

๒.๗ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า สัตว์ป่าทั้งหลายรวมทั้งนก แมลง และสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ เล็ก และอื่น ๆ ได้อาศัยป่าไม้เป็นที่อยู่และที่ทำกิน มนุษย์ได้สัตว์ป่าชนิดต่างๆ เป็นอาหาร ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ นกและแมลงบางชนิดช่วยทำลายศัตรูพืช สัตว์ป่าบางชนิด

นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้า และทดลองวิทยาศาสตร์ และในการรักษาโรคต่าง ๆ หากไม่มีป่าไม้แล้ว สัตว์ป่าเหล่านี้ก็จะสูญพันธุ์ไป

๒.๘ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในป่า และที่สวนห่างไกลคมนาคม ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหาความสำราญ และความสงบของผู้คนพลเมือง หลังจากคร่ำเคร่งกับการประกอบธุรกิจประจำวัน และมีชีวิตอยู่อย่างแออัด จำเจท่ามกลางความอึกทึกครึกโครมในเมือง ช่วยให้จิตใจผ่องใสมีพลานามัยที่ดีขึ้น

๒.๙ ประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ ป่าไม้จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางที่ธรรมชาติประทานมาให้ เพื่อป้องกันขัดขวางการบุกรุกของศัตรูทางภาคพื้นดิน และเป็นเครื่องอำพรางการรวมพล และการเคลื่อนไหวของกองทหาร จากการสังเกตการณ์ทางอากาศ ได้เป็นอย่างดี

พระพุทธเจ้ามีความใกล้ชิดกับป่าไม้แล้วก็ยังทรงสั่งสอนไม่ให้นำมาทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้ รวมทั้งให้พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อดินไม้ที่ปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น ในนิทานชาดก อังคุตตปิฎก ดังเช่นเรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี คราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับที่อัคคาพวจัศย์ใกล้เมืองอาฬวี พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีกำลังทำการก่อสร้าง จึงตัดต้นไม้เองบ้าง ให้คนอื่นตัดบ้าง ภิกษุรูปหนึ่งไปตัดต้นไม้ที่มีเทวดาสังสถิตอยู่ เทวดาจะขอร้องอย่างไรก็ไม่ยอม ชำยงไปฟันเอาแขนทวารลูกของเทวดา เทวดาโกรธมากเกือบจะฆ่าภิกษุรูปนั้นอยู่แล้วแต่เกรงใจพระพุทธเจ้า จึงตัดสินใจเล่าเรื่องนั้นถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงชมเชยที่เทวดาไม่ฆ่าภิกษุ แล้วทรงชี้ต้นไม้ต้นหนึ่งที่วางลงให้เทวดาเข้าอาศัย พระพุทธองค์ได้เรียกประชุมสงฆ์แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่าเป็นปาจิตตีย์ เพราะพรากรุกคาม ที่ชื่อว่า รุกคามได้แก่ พืช ๕ ชนิด คือพืชเกิดจากเหง้า พืชเกิดจากต้น พืชเกิดจากยอด พืชเกิดจากเมล็ด พืชเกิดจากข้อ ว่าด้วยเงื่อนไขปลีกย่อยในการต้องอาบัติปาจิตตีย์และทุกกฎ ไม่เป็นอาบัติ ในกรณีดังนี้ ๑) ภิกษุไม่บอกโดยตรงแต่บอกโดยอ้อม เช่นทำพืชนี้ให้เป็นกบปียะ ๒) ภิกษุไม่มีเจตนาพรากร ๓) ทำไปเพราะไม่มีสติ ๔) ทำเพราะไม่รู้ ๕) ภิกษุวิกลจริต ๖) ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ

ในจุฬาสาโรปมสูตร มีการกล่าวถึงต้นไม้โดยการเปรียบเทียบกับลาภสักการะและหลักธรรม ด้วยว่า เมื่อประทับอยู่ ณ เขตวัน กรุงสาวัตถีทรงแสดงธรรมเทศนา โปรดแก่ปิงคลโกจจะตรัสเปรียบเทียบลาภสักการะชื่อเสียงเหมือนกับกิ่งไม้ ใบไม้ ความสมบูรณ์ด้วยศีลเหมือนกับสะเก็ดไม้ ญาณทัสสนะคือปัญญาเหมือนกับกะพี้ไม้ ความหลุดพ้นแห่งจิต คือเจโตวิมุตติเหมือนกับแก่นไม้^{๓๘}

ในขุททกนิกายธรรมบทกาลา มรรควรรค ตรัสเปรียบเทียบคนมีอายุมากเหมือนกับใบไม้แก่ ที่ปรากฏอยู่ว่า

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๓-๓๕๕/๓๗๔-๓๗๕.

“ปณฺฑุปลาโส ว ทานิสฺ ยมปริสาปิ จ ตํ อุปฏฺฐิตา”^{๓๕}

“บัดนี้ ท่านเป็นเหมือนใบไม้เหลือง อนึ่งบุรุษของท้าวพระยายม ปรากฏแก่ท่านแล้ว”

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้บุตรของคนฆ่าโคเลี้ยงชีวิตว่าบัดนี้ท่านแก่มากแล้วควรจะหาที่พึ่งที่พึ่งอาศัยจะได้ถึงอริยภูมิคือพระนิพพานกับเขาบ้างในขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา มรรควรรค ตรีสเปรียบกิเลสกับป่าไม้วว่า

“วนฺฉินฺท มา รุกฺขํ	วนโต ชายเต ภยํ
เฉตุวา วนํ วนฺฏฺฐณฺจ	นิพพนา โทถ ภิกฺขโว
ยาวลฺลหิ วนฺฏฺฐโฐ น ฉิชฺชติ	อนฺมตฺโตปิ นรฺสฺส นาริสฺสุ
ปฏฺฐิตุทฺธมโน ว ตาว โส	วฺจฺโถ ชีรปโกว มตฺริ”

“จงพากันตัดป่าแต่อย่าตัดต้นไม้ ภัยย่อมเกิดจากป่า ภิกษุทั้งหลาย จงตัดป่าและหมู่ไม้ที่ตั้งอยู่ในป่าเสีย จงเป็นผู้ไม่มีป่า เพราะว่าหมู่ไม้ที่ตั้งอยู่ในป่าถึงจะมีจำนวนน้อย ของนรชนยังไม่ขาดเพียงใดเขาย่อมเป็นผู้มีใจปฏิบัติอยู่ในนารีทั้งหลายเหมือนกับลูกวัวตัวที่ยังไม่หย่านม มีใจจดจ่อในแม่วัวฉะนั้น”^{๓๖}

ซึ่งมีความหมายว่าให้ภิกษุตัดกิเลส เพราะว่าถ้ายังมีกิเลสอยู่ ภัยก็ยังมิอยู่ บุรุษที่ยังมีกิเลส ย่อมหลงใหลสตรีเหมือนกับลูกวัวตัวน้อยติดแม่วัวอยู่รำไป ไม่ได้ให้ตัดต้นไม้ทำลายป่าแต่อย่างใด ในขุททกนิกายธรรมบทคาถา ตัณหา-วรรค ตรีสเปรียบเทียบต้นหามุสยเหมือนกับรากไม้ถ้าตัดยังไม่หมดสามารถงอกขึ้นมาได้อีกไว้ว่า

“ยถาปิ มูเล อนฺุปทุทเว ทพฺเห	ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปฺนเรว รุหฺติ
เอวมฺปิ ตณฺหามุสเย อนฺุหเต	นิพพตฺตติ ทฺกฺขมิตํ ปฺนปฺปฺน” ^{๓๗}

“ต้นไม้ ถึงจะถูกตัดไปแล้ว แต่รากไม้มีอันตรายังมั่นคงอยู่ ก็สามารถงอกขึ้นได้อีก แม้ฉันใด เมื่อตัณหามุสยที่ยังจัดไม่ได้ ทุกข์นี้ก็สามารถเกิดขึ้นอยู่รำไปแม้ฉันนั้น”

ซึ่งมีความหมายว่า ความทุกข์ย่อมสามารถเกิดขึ้นตลอดเวลาถ้าคนยังมีกิเลสอยู่เหมือนกับต้นไม้แม้จะถูกตัดไปแล้วก็สามารถงอกได้อีกถ้ารากยังอยู่ไม่เน่าไม่เปื่อย นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่พระพุทธองค์ทรงใช้เปรียบเทียบในการประกาศศาสนาหรือเทศนาธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของพระพุทธองค์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนได้อย่างลึกซึ้งนอกจากตรีสถึงความสำคัญของป่าไม้ในด้านต่างๆ แล้วยังตรีสถึงการปลูกป่า

^{๓๕} บุ.ธ.(บาลี)๒๕/๒๘/๔๖.

^{๓๖} บุ.ธ.(ไทย)๒๕/๓๐/๕๒.

^{๓๗} บุ.ธ.(ไทย)๒๕/๓๔/๖๐.

การรักษาต้นน้ำลำธาร การทำสวนป่า ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอีกวิธีหนึ่งตามที่ปรากฏในวินโ
โรปสูตรว่า

“อารามโรปา วโนโรปา	เย ชนา เสตุการกา
ปปลยจ อูปานญจ	เย ททนติ อูปสฺสย
เตสํ ทิวา จ รตุโต จ	สทา ปุณฺณํ ปวทฺสติ
ธมฺมกฺุฐา สีสมฺปนฺนา	เต ชนา สกฺคคามิโน”

“ผู้ที่สร้างสวนป่า ปลูกป่า สร้างสะพาน สร้างอ่างเก็บน้ำ ขุดบ่อน้ำ สำหรับผู้สัญจรไป
มา ชื่อว่าได้บุญตลอดเวลาทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล (เมื่อ
สิ้นชีวิตไป) สามารถไปเกิดในโลกรสวรรค์ได้”^{๔๒}

จากข้อความที่ปรากฏในพระสูตรนี้ทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในการส่งเสริม ทั้งการปลูกป่า
ไม้และการสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปเผยแพร่แก่ประชาชน
เพื่อปลูกฝังค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัย
พิธีกรรมเป็นแนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษย์ไม่ได้
เลือก ชั้น วรรณะ เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้แต่ต้อง
ไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์
สาธารณสถาน ต่อชนรุ่นหลัง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)กล่าวว่า “หลักในพระทางพระพุทธศาสนา จะย้ามากใน
เรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยและนอกจากการพึ่งพาอาศัยกันแล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ
ความรู้สึกที่ค้ำจุนต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ค้ำจุนอย่างหนึ่ง
ได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู”^{๔๓} ความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นแต่
ให้มีทั้งต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วยดังมีคาถาพุทธศาสนาสุภายิตบพหนึ่งที่ย้าบ่อย ๆ ใน
พระไตรปิฎกสอน ให้รู้คุณแม่แต่คุณประโยชน์ของพืชมีใจความแปลเป็นภาษาไทยว่า บุคคลนั่ง
หรือนอนในร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักกิ่งก้านใบของต้นไม้ นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคน
ทราม”^{๔๔}

นอกจากนั้นยังกล่าวว่า การจัดการปัญหาของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะต้องเข้าใจความเป็น
จริงตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถือว่าเป็นตัวสภาวะธรรมของธรรมชาติที่จะทำให้

^{๔๒} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๔๖/๔๖.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มูลนิธิพุทธธรรม. โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๑๗.

^{๔๔} ชุ.เปต.(ไทย) ๑๘/๑๐๖/๑๕๐.

มนุษย์มีทัศนคติ ท่าที วิถีที่ถูกต้องในการพัฒนาตัวเองและเข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการกับปัญหาอย่างถูกต้อง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติดังนี้

๑. การกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง

๒. มนุษย์ต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลง เพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๓. แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีโลกทัศน์ใหม่ที่ว่าทุกสิ่งเกี่ยวข้องกันเป็นองค์รวม มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งอื่นหรือเป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น การจัดการสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงแล้วก็คือ การจัดการตัวมนุษย์นั่นเอง

๔. แนวการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา บนแนวทางของความเป็นจริง ต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ คือ สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เรียกว่า อุดุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสารสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพที่เรียกว่าพีชนิยม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นป่าไม้ที่เกี่ยวกับเรื่องของวงจรกระทำและผลที่ตามมาเรียกว่ากรรมนิยาม ธรรมชาติเกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิตที่เรียกว่าจิตนิยาม โดยเชื่อมโยงธรรมชาติเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ตามหลักที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ได้แก่ สิ่งทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุผล

หลักธรรมของพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมนั้นถูกแฝงอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา แต่ถ้าจะให้เห็นผลทางปฏิบัติ หลักธรรมคำสอนจะถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพุทธมีพิธีกรรมหลากหลาย แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา จึงเป็นการประยุกต์ใช้พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อมีผลต่อจิตใจหรือเป็นการสร้างจิตสำนึก ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีกรอบการศึกษาในเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยจะศึกษาเฉพาะการประยุกต์ใช้พิธีการบวชจนมาเป็นการบวชต้นไม้ตามหลักของพุทธศาสนา

“การบวชป่าไม้ได้มีความหมายเพียงแต่การประกอบพิธีกรรม หรือเพียงการนำผ้าเหลืองไปห่มต้นไม้เท่านั้นแต่กิจกรรมการบวชป่าจะเป็นสื่อและสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความผูกพันระหว่างคนกับต้นไม้และสัตว์ป่า ซึ่งจะมีผลดีต่อระบบนิเวศ วิถีชุมชน ท้องถิ่น และประชาชน พิธีบวชต้นไม้เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่าที่เกิดจากการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา”

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีล่วงมาแล้ว และถ้าได้มีศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตนและคำสั่ง

สอนของพระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนาเป็นไปในลักษณะที่เกี่ยวคู่กับป่าไผ่มาโดยตลอด ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของพระพุทธศาสนาและป่าไผ่นั้นเริ่มขึ้น ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระราชกุมารมาเลยทีเดียว”^{๔๕}

พระพุทธเจ้า มีความสัมพันธ์กับป่าไผ่อย่างใกล้ชิดตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์จนถึงวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ เริ่มตั้งแต่พระองค์ประสูติในลุมพินีสถาน ซึ่งเป็นอุทยานที่ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้และธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุขึ้นมาโดยลำดับก็มีพระราชอัชฌาศัยที่เปี่ยมไปด้วยความรักความเข้าใจป่าไผ่ เช่น ทรงมีพระทัยเมตตาต่อสัตว์และสนใจกับสภาพแวดล้อมตามป่าไผ่ตลอดมา และเมื่อผ่านประสบการณ์แห่งชีวิตมาจนได้ข้อสรุปว่า ความสุขทางโลกที่พระองค์ได้รับอยู่นั้นมิใช่ความสุขที่แท้จริง จึงตัดสินใจเสด็จออกบรรพชา ก็ทรงมุ่งหน้าสู่สถานที่ที่สงบร่มรื่นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำอนาโณมา ซึ่งมีสภาพแวดล้อมเป็นป่าไผ่ที่สมบูรณ์หลังจากนั้นก็แสวงหาสถานที่บำเพ็ญเพียรทางจิต พระองค์ทรงเลือกสถานที่อันร่มรื่นและสงบเย็นของตำบล อรุเวลาเสนา นิคม ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จนในที่สุดก็ได้ตรัสรู้ ณ สถานที่นี้เอง

เมื่อพระพุทธองค์ได้ค้นพบทางแห่งความสุขที่แท้จริงแล้ว ก็ปรารถนาจะสั่งสอนแนะนำสัตว์โลกทั้งหลายให้ได้รับทางแห่งความสุขที่แท้จริงด้วยพระองค์ทรงประกาศศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี จาริกไปสั่งสอนเผยแผ่พระธรรมตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ นอกจากในช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น ที่จะพำนักอยู่ประจำ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ปีละ ๓ เดือน นอกจากนั้นแล้วสถานที่พำนักอาจจะเป็นต้นไม้ ซอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า เหล่านี้เป็นต้น จึงมีข้อความในพระสูตรที่กล่าวถึงการแสวงหาเสนาสนะอันสงบ เพื่อบำเพ็ญความเพียรของพระภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะอันสงบที่พระพุทธองค์ตรัสถึงก็คือ ป่า โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกเขา ป่าช้า เหล่านี้เป็นต้น โดยทรงชี้แนะว่าป่าที่ภิกษุควรบำเพ็ญความเพียรนั้น ควรประกอบด้วยปัจจัยสองอย่าง คือ เอื้ออำนวยความเจริญก้าวหน้าทางด้านจิตใจ และมีปัจจัยพอยังชีพไม่ขาดแคลนนัก

พระพุทธเจ้าทรงดำรงพระชนม์ชีพใกล้ชิดกับธรรมชาติมาโดยตลอด ดังนั้น หลักธรรมและคำสอนของพระองค์ ทรงแสดงให้เห็นถึงความรักในสรรพสัตว์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีนอกจากนั้นยังมีพุทธบัญญัติเพื่อปลูกฝังความรักสัตว์ ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เช่น การห้ามภิกษุฆ่าสัตว์ทุกชนิด แม้จะสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยก็ตาม รวมไปถึงการห้ามดื่มน้ำที่มีตัวสัตว์เล็ก ๆ เจือปนอยู่ และพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายเอาไว้ว่า ย่อมกลัวเจ็บกลัวตายเหมือนกับมนุษย์เราเหมือนกันจึงไม่ควรเบียดเบียนทำร้ายกัน นอกจากสัตว์แล้วพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้พระภิกษุถอน โคน ตัด หรือทำให้พืชตายด้วยวิธีใดก็ตาม และใน

^{๔๕} พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, *พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๗-๒๕.

ด้านการรักษาสภาพแวดล้อมมีข้อห้ามพระภิกษุที่ไม่อาพาธ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของสดเขียวหรือในน้ำ

ข้อบัญญัติและแนวทางการดำเนินพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้า ตลอดจนการดำรงชีวิต ของพระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาล แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้พยายามที่จะเสริมสร้าง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ต้นแล้ว

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า “ศาสนาโบราณช่วยให้มนุษย์อยู่ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ทำลายย่ำยีธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องแม่โพสพและพระแม่คงคาใน อดีตนั้น พวกเขาจะปฏิบัติต่อพืชพันธุ์ธัญญาหาร และแม่น้ำลำคลองด้วยความเคารพยำเกรง”^{๔๖}

มนุษย์เริ่มคิดที่จะเอาชนะธรรมชาติควบคุมธรรมชาติ แทนที่จะอยู่อาศัยได้อานาจ ธรรมชาติและคำสอนของศาสนาบางศาสนาว่าพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมา เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายเป็นอาหารของมนุษย์และมนุษย์เป็นเจ้านายผู้ปกครอง

ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วสิ่งที่สำคัญต่าง ๆ ไม่มีใครเป็นนายมีอำนาจเหนือใครโดยไม่ พึ่งพาอาศัยกัน สิ่งต่าง ๆ อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท ที่ว่าเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนั้นก็มิ เมื่อใดสิ่งนั้นเกิดสิ่งนั้นก็เกิด มนุษย์อาศัยธรรมชาติ และธรรมชาติต้องอาศัยมนุษย์ มนุษย์อยู่ไม่ได้ถ้า สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติถูกทำลาย วงจรของธรรมชาตินั้นมันยังอาศัยซึ่งกันและกันและมนุษย์เข้าไป ทำลายวงจรของมันเพราะมีอัตตาธิปไตย โดยถือว่าตนเองเป็นใหญ่ต้องการเอาชนะธรรมชาติและดัก ดวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติมนุษย์ไม่รู้จักความพอดี ถ้ามนุษย์จะแก้ปัญหาลingkungan มนุษย์ก็ จะต้องปฏิบัติธรรมชาติอย่างถูกต้องอย่างสมดุลกับ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ กันตามหลักปฏิจจสมุปบาท และมนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดเมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

ในทางพระพุทธศาสนา การใช้ประโยชน์ในแง่นี้ก็คือการเอาป่าและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มาเป็นปัจจัยส่งเสริมในการพัฒนามนุษย์เป็นเครื่องโน้มน้าวจิตใจเข้าสู่วิเวการบำเพ็ญภาวนาเพื่อ การพัฒนาจิตใจ และคุณธรรม เริ่มตั้งแต่การทำให้เกิดเท่าที่ความรู้สึกที่ดีควรประณีต ความ ละมุนละไม การมีความรู้สึกอ่อนโยนเป็นมิตรต่อสภาพแวดล้อมตลอดจนการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติ จนเข้าถึงสัจธรรม แต่ตามที่ปฏิบัติกันอยู่ในโลกของการพัฒนา ไม่ได้ มองถึงประโยชน์ด้านจิตใจถึงขั้นนี้ พวกเขามองหาแต่ความสุขทางด้านผัสสะจากธรรมชาติของป่า ไม้ ที่จะเอาธรรมชาติ มารับใช้สนองความต้องการของมนุษย์ หรือเป็นเครื่องบำรุงบำเรอความสุข ของมนุษย์เท่านั้น ชาวพุทธที่แท้จริงจึงต้องดำเนินตามพระพุทธจริยา ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

^{๔๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), *ธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร : มหา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

กล่าวโดยสรุป การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัดมีประสิทธิภาพ ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด ตลอดจนทั้งธำรงรักษาให้คงสามารถสนองความต้องการและความไฝปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้อีกด้วย

๒.๓.๔ แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้

แนวคิดเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้ มีหลายแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครั้งในสมัยชมพูทวีปมีพื้นที่ป่าปรากฏอยู่ทั่วไปตามแคว้นต่าง ๆ เป็นป่าที่สมบูรณ์อุดมไปด้วยสัตว์ป่าและพันธุ์ไม้บ้าง เป็นสวนป่าบ้าง เป็นป่าละเมาะบ้าง ป่าบางแห่งมีความหลากหลายของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด มีเจ้าหน้าที่เฝ้ารักษาป่าด้วย บางแห่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า บางแห่งเขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า บางแห่งเป็นพระราชอุทยาน ส่วนใหญ่แล้วเป็นป่าที่สร้างความชุ่มชื้นแก่ผู้มาพักอาศัย เหมาะแก่การพำนักอาศัยอยู่ของบรรพชิตทั่วไปด้วยเหตุที่พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกอาศัยอยู่ในป่า พื้นที่ป่าจึงมีความหมายตามไปด้วยทั้งด้านการอนุรักษ์สรรพชีวิตในผืนป่าแบบพึ่งพาอาศัยกัน ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งเป็นที่แสดงธรรมประกาศศาสนาไปในตัว

พระมหาจรรยาสุทฺธิญาโณ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาจแบ่งได้เป็น ๗ ประการ คือ^{๔๗}

๑. ศาสนบุคคลอันประกอบด้วยภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา พระภิกษุสามเณร ได้รับการยอมรับจากอุบาสกอุบาสิกาให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพุทธธรรม พระภิกษุจะต้องศึกษาทำความเข้าใจ ถึงจริยวัตรของพระพุทธเจ้า และพระอรหันตบุคลร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ แล้วสรรมาประยุกต์ปฏิบัติให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๒. พระภิกษุพึงอยู่เสนาสนะป่าในฐานะเสนาสนะอันสงัด เพื่อปฏิบัติตนให้รอดพ้นเป็นอิสระจากอำนาจของกิเลสตัณหาโดยเด็ดขาดเป็นเป้าหมาย เมื่อตนเองได้ประสบสุขแท้อันเกิดจากความสงบ ทั้งกายวิเวก จิตวิเวก อุปธิวิเวกแล้ว ก็นำเอาสันติธรรมนั้นออกอนุเคราะห์แก่พุทธศาสนิกหรือเพื่อนมนุษย์ผู้ไฝ่ธรรมทั้งหลาย พอบุคคลเหล่านั้น ได้ยิน ได้ฟัง ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมะแล้ว ได้ลืมนสพระธรรม ก็จะเกิดศรัทธาเลื่อมใสในธรรมะว่า เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติก็เท่ากับเป็นการดูแลรักษาธรรมะ

^{๔๗} พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, หน้า ๗๐-๗๑.

เมื่อประชาชนเกิดจิตสำนึกระลึกถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิตของตนแล้ว พวกเขา ก็จะมีเจตนาร่วมอันดีงาม ช่วยกันบำรุงรักษาด้วยกายวาจาใจ เราจึงพบว่าพระภิกษุที่สร้างวัดป่าเป็น ศูนย์ปฏิบัติธรรมมักจะรักษาป่าบริเวณนั้นเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ป่าก็รอดพ้นจากการทำลาย จิตใจ ของผู้ป่วยก็รอดพ้นจากการครอบงำของกิเลสตัณหาดำรงชีพออย่างมีความสุข

๓. วัดใกล้หมู่บ้านทั้งหลาย ควรสร้างวัดให้เป็นอาราม คือสถานที่อันร่มรื่น สะอาด สะอาด ภายในบริเวณวัดควรวางแผนผังเสนาสนะที่พิกที่อาศัยให้เป็นระเบียบหมวดหมู่ ในการ สร้างเสนาสนะควรปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าบัญญัติว่าด้วยเรื่อง เสนาสนะเป็นหลัก ไม่ควรทำตาม อำนาจกิเลสตัณหาของพระภิกษุเอง หรือของประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธา ต้องตระหนักไว้เสมอว่า กุฎิ พระจะอยู่กับธรรมชาติทุกชนิดได้อย่างผสมผสานกลมกลืน ไม่เป็นอันตรายต่อธรรมชาติใด ๆ ภายในบริเวณวัด หากมีที่ดินว่างเปล่าก็ควรสร้างสวนป่ากลางวัดขึ้น หรือสร้างสถานที่ที่พึงธรรมชาติ ธรรมชาติ หรืออาจจะปลูกต้นไม้กระจายไปทั่ววัดเป็นการสร้างป่ากลางเมือง

๔. พระภิกษุผู้ทุ่มเทชีวิตเพื่อการอนุรักษ์ป่า โดยพยายามขัดขวางผู้ทำลายป่าทุกรูปแบบ ควรหันหน้าเข้าหากัน แล้วทบทวนว่าวิธีการดังกล่าวปฏิบัติแล้วได้ผลคุ้มค่าหรือไม่ เพียงใด ควรจะ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใดเพื่อความเหมาะสม เพื่อความอยู่รอดของสมณะเพศและป่า

๕. ศาสนพิธี แม้จะไม่ใช่เป็นแก่นของพุทธศาสนา แต่เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมที่ ชาวพุทธแต่ละท้องถิ่นคิดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมระดับแก่นให้การศึกษา ติดตามยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่กุลแก่ผู้เริ่มสนใจศาสนา เพิ่มพูนขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่ยังมีจิตใจ ไม่เข้มแข็งพอ

ศาสนาพิธี ที่ประชาชนมักจะนำมาประยุกต์ในการรักษาป่าก็คือการบวชต้นไม้ มองให้ซึ่ง คือการทำเครื่องหมายห้ามเตือนว่า อย่าตัดต้นไม้ขึ้นนี้ เพราะมีสัญลักษณ์คือผ้าเหลืองพันอยู่ ชาว พุทธที่เคยชินอยู่กับแนวคิดที่ว่า บวชต้นไม้แล้ว ก็สามารถเชื่อมโยงความคิดนี้มาสู่การอนุรักษ์ต้นไม้ว่า เมื่อต้นไม้บวชแล้วก็ไม่ควรไปตัดหรือทำลายจะเป็นบาป เป้าหมายผลของการบวชต้นไม้คือต้นไม้ จะไม่ถูกทำลาย

๖. วัดควรทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชนที่ตั้งอยู่รอบ ๆ วัด ข้อมูลข่าวสาร เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ ควรจัดหามาไว้ให้มากที่สุดตามเหตุปัจจัยและสติ กำลังที่จะเอื้ออำนวย เพราะตามธรรมชาติของสังคมไทย วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร วิชาการเผยแพร่ความรู้ในด้านต่าง ๆ กับใคร ๆ และประชาชนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุน เช่น โครงสร้างป่าชุมชน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางเก็บกล้าไม้และเป็นแม่แบบแห่งการสร้างความร่วมมือ โดยการปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่สถานที่บริเวณวัดจะเอื้ออำนวยในวันสำคัญต่าง ๆ

ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะช่วงที่อยู่ในฤดูฝนเช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ควรเน้นกิจกรรมปลูกต้นไม้เพิ่มเติมและซ่อมแซมส่วนที่ขาดเป็นหลัก

๗. ปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนทุกครั้งที่มีการแสดงธรรม ไม่ว่าจะเป็นปาฐกถา เทศนาธรรม เสวนาธรรม หรือวิธีอื่น ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง เนื้อหาธรรมะที่จะต้องเน้นเป็นพิเศษและเผยแพร่ให้มากที่สุดก็คือ ชีวิตประวัติของพระพุทธเจ้าและอริยสาวกที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันบริสุทธิ์ตลอดชีวิต ซึ่งให้เห็น โทษของความเห็นแก่ตัวอันเป็นพลังผลักดันให้มนุษย์สร้างความหายนะให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างขาดความยั้งคิด โดยย่ำแล้วย่ำอีกว่า ป่าที่หมดไป ดินที่เสื่อมสภาพความอุดมสมบูรณ์และพังทลาย น้ำในแม่น้ำสายใหญ่ที่กำลังจะเหือดแห้งไปและเน่าสนิท มลพิษทางอากาศและอุณหภูมิต่ำที่มีความทวีรุนแรงมากขึ้นทุกวัน ล้วนมีสาเหตุสำคัญมาจากความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ส่วนกลุ่ม ส่วนพรรคพวกของตัว มนุษย์เช่นนี้เป็นมนุษย์สกปรก ดังพุทธภาษิตที่ว่า อตตัตตะปัญญา อะสุจิ มะนุสสา ผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นมนุษย์สกปรก

หากมองกระบวนการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธก็จะพบว่า เมื่อมนุษย์ถูกความโลภครอบงำ ก็อยากจะได้สรรพสิ่งเป็นของตัวเองโดยไม่คำนึงถึงกฎหมาย ระเบียบ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนธรรม กฎธรรมชาติ แม้ที่สุดความตายก็ลืมคิดไปสนิทความลุ่มหลงมัวเมาผิดๆ เรียกว่า โมหะ เข้าครอบงำความคิดดำเนินไปอย่างไร้สติสัมปชัญญะ พฤติกรรมที่ดำเนินไปภายใต้จิตใจที่ถูก โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสวาระอื่น ๆ ครอบงำล้วนเป็นพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวทั้งสิ้น

พระภิกษุในฐานะบุคลากรชั้นนำของศาสนาต้องผนึกกำลังร่วมกันคิดหาวิธีการอธิบายถึงโทษภัยของความเห็นแก่ตัว ที่มีต่อมนุษย์และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ความหายนะของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีสาเหตุจากปัจจัยอื่น ๆ อันเป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงกันอย่างมากมาย แต่ไม่ควรมองข้ามนามธรรมอันเลวร้าย ที่เป็นพลังแฝงอยู่ในใจของมนุษย์ คือ ความเห็นแก่ตัวนี้คงไม่มีใครปฏิเสธว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้มีส่วนในการทำลายความบริสุทธิ์ผุดผ่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยกันทั้งนั้น แต่มนุษย์ที่เห็นแก่ตัวมากทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากมายมหาศาล วิกฤตการณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นล้วนเป็นฝีมือของพวกเขาทั้งสิ้น

ควรนำเอาความเมตตา ซึ่งขยายความหมายตามพุทธจริยาวัตรที่ว่า รักสรรพสัตว์และสรรพสิ่งอย่างไร้ขอบเขตและข้อกำหนด มาสร้างจิตสำนึกร่วมตามแนวพุทธว่า สรรพสัตว์และสรรพสิ่งควรได้รับความรักและเอื้ออาทรต่อกัน แม้มีความจำเป็นจะต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ

เพื่อการยังชีพ แต่หากมองทรัพยากรธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่า และมีจิตสำนึกแห่งความรักอยู่ที่ความเต็มใจก็จะบริโภคใช้สอยด้วยความระมัดระวัง เพียงเพื่อตอบสนองความจำเป็นแห่งการดำรงชีพ มากกว่าตอบสนองพลังความอยากอันไร้ขอบเขตของกิเลสตัณหา สกัดกั้นควบคุมกิเลสตัณหา ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ให้ลดลงมากเท่าไร ความปลอดภัยของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น อย่ามองข้ามความปลอดภัยของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เดิมหัวใจด้วยความเมตตาอย่าให้พร่อง แก้วมนุษย์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทุกชนิดบน โลกอายุจะยืนยาวออกไปอีก สมดังปราชญ์ที่ว่า “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก”

ความกตัญญูกตเวที ก็เป็นธรรมะอีกข้อหนึ่งที่ผู้ใดก็ตามต้องขยายขอบข่ายเดิมที่ว่ามนุษย์ควรกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณมีมารดาบิดาครูบาอาจารย์เป็นต้น ให้กว้างไกลไปว่ามนุษย์ควรแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะชีวิตมนุษย์เกิดมาจากส่วนประกอบของธาตุตามธรรมชาติคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อเกิดมาแล้วปัจจัยเครื่องยังชีพทั้งหลายล้วนมาจากดิน น้ำ ลม ไฟ อันมีอยู่ตามธรรมชาติ

บิดามารดาและบรรพบุรุษในอดีตกาลอันไกลโพ้นล้วนมาจากคุณูปการของธรรมชาติ ผู้ที่เกิดมาภายหลังล้วนยังชีพอยู่ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทุกคนล้วนเป็นหนี้บุญคุณของธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกันเมื่อตระหนักว่า เป็นหนี้ธรรมชาติทั้งชีวิต ไม่มีวันจะปลดเปลื้องได้หมด นอกจากจะไม่สามารถให้รางวัลอะไรแก่ธรรมชาติเป็นการตอบแทนได้แล้ว ก็ไม่ควรทำลายธรรมชาติให้ย่อยยับมากเกินไปจนความจำเป็น หากบริโภคอุปโภคผลผลิตของธรรมชาติด้วยความระมัดระวังและสำนึกในพระคุณ ก็จะช่วยให้มีความเต็มใจในการรักษาดูแลเมื่อจิตสำนึกแห่งการเห็นคุณค่าและการรักษาดูแลแพร่ขยายออกไป มากเท่าไรความปลอดภัยของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีมากเท่านั้น

ฉะนั้นพึงเห็นได้จากลักษณะบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชน ซึ่งชาวบ้านให้ความศรัทธาและเชื่อถือ ควรจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้นส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาเนื่องจากข้อจำกัดด้าน ๑ เช่น งบประมาณ การประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ การขาดบุคลากรให้ความรู้ เป็นต้น

บทที่ ๓

ประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และพื้นที่ศึกษากรณี

เขาพระ-เขาสูง

๓.๑ บทนำ

พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตหรือองค์กรหรือสังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่า การแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั่นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ของบุตรสาวสาม โภชัญญะของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า และเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่าคือป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่า โดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับป่าเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลัก โอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาว่า จะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว และท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่า จะต้องยินดีในเสนาสนะอันสงัดคือมุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ท่านเป็นพระเถระที่มีชื่อเสียงเป็นที่น่าเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนชาวบ้านหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และในจังหวัดใกล้เคียงกันมีประชาชนผู้ที่เคารพศรัทธาเป็นจำนวนมาก ท่านมีกระบวนการแนวความคิดในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ธรรมชาติ ลำธาร และภูเขาฯ ท่านได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และสังคม โดยแท้จริงทั้งในด้านการรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรของธรรมชาติให้คงอยู่ นับว่าท่านเป็นพระเถระผู้สมบูรณ์ด้วย ศีลาจารวัตร และมีเกียรติประวัติอันน่าสรรเสริญยกย่องบูชา ดังรายละเอียดที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

๓.๒ ประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

ประวัติและผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) สำหรับประเด็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้จากประเด็นดังต่อไปนี้ ท่านมีภูมิลำเนาเป็นชาวอำเภอหนองบัว ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

๓.๒.๑ ประวัติของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

๑) พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เดิมชื่อ ไกร นามสกุล ศรสุรินทร์ เกิดเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะแม ณ บ้านโคกขี้เหล็ก เลขที่ ๑๕๐ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ นามบิดา นายลัทธิ ศรสุรินทร์ นามมารดา นางคอย ศรสุรินทร์^๑

๒) การศึกษาทางโลก พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) พระเดชพระคุณท่านจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนบ้านหนองกลับ (เทพวิทยาคม) อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์^๒

๓) การศึกษาทางธรรม นักรธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๔) อุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ที่วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมี พระครูนิกรปฐมรักษ์ (หลวงพ่อ้อย) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ และเจ้าคณะอำเภอหนองบัว เป็นพระอุปัชฌาย์^๓

๓.๒.๒ ผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ผลงานดีเด่นด้านการพัฒนาศาสนาวัฒนธรรม สังคมชุมชน^๔ ดังนี้

๑) ผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้รับรางวัลเป็นวัดพัฒนาดีเด่นของกรมการศาสนา

^๑ เอกสารประกอบการขอสมณศักดิ์ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), ประวัติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, ๒๕๕๓, หน้า ๑.

^๒ คณะสงฆ์วัดหนองกลับ, ประวัติวัดหนองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๕ มกราคม ๒๕๔๕, หน้า ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ พิธีพระราชทาน, สัณฺญบัตร์ พัดยศไตร และผ้าไตรแก่พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ, ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๓.

^๕ คณะสงฆ์วัดหนองกลับ, ประวัติวัดหนองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๕ มกราคม ๒๕๔๕, หน้า ๘.

๒) เข้าอบรมด้านการอนุรักษ์ป่าไม้หน่วยงานต่างๆได้รับการยกย่องให้เป็นพระ
สังฆานุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน

๓) ได้รับปริญญาบัตรกิตติมศักดิ์ จากสถาบันราชภัฏ จังหวัดนครสวรรค์ ปริญญา
ศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขา พัฒนาชุมชน)

๔) ได้รับรางวัลเสมาทองคำ จากพระหัตถ์ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯด้าน
ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม – มรดกไทย ด้านพระศาสนา

๕) ได้รับสมณศักดิ์ เป็น พระครูเจ้าคณะอำเภอชั้น พิเศษได้รับรางวัล “คนดีศรี
นครสวรรค์” ผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขา ภูมิปัญญาชาวบ้าน

๖) ได้รับรางวัล “คนดีเมืองสี่แคว” ผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขา ภูมิปัญญา
ชาวบ้าน

หลักการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจด้านกระบวนการ ท่านมีหลักการพัฒนาทั้งด้านวัตถุ
และจิตใจไปพร้อม ๆกับเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปด้วยกัน โดยมุ่งเน้นพัฒนาชุมชน
หมู่บ้านหนองกลับ และให้ความสำคัญที่จิตใจเป็นหลัก คือการ รักษา ศิล การทำสมาธิ และการใช้
ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล แล้วลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม สำหรับด้านวัตถุ ท่านระดม
สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนการเตรียมการการประสานงาน การลงมือปฏิบัติ และ
การสนับสนุนเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องแยกออกได้ดังนี้

๑. ด้านศาสนธรรมและวัตรปฏิบัติ ท่านสอนให้นับถือพระพุทธศาสนา ละเลิกการนับถือ
ประเพณี นอกศาสนา ให้มีความเชื่อเรื่องบุญ เรื่องกรรมของตนเอง

๒. ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ท่านพร้อมคณะศิษยานุศิษย์ ท่านได้สอนอบรมศิษย์
และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และได้อบรมประชาชนในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วจังหวัดนครสวรรค์ ท่าน
เผยแพร่ในเชิงรุก และสอนให้รู้จักธรรมชาติ

๓. ด้านศาสนวัตถุและสาธารณประโยชน์ ท่านได้สร้างโรงพยาบาล ตึกสงฆ์อาพาธสร้าง
โรงเรียน สร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ ห้องสมุดประชาชน สร้างวัด จัดตั้งหมู่บ้าน สร้างถนน สร้าง
สะพาน และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา ลำธารฯ

๔. ด้านศาสนบุคคล ได้ส่งเสริมให้ศิษยานุศิษย์มีขวัญและกำลังใจ ให้ทุนการศึกษาแก่
พระภิกษุสามเณร กุลบุตรกุลธิดาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับปริญญา ตั้งนักรรรมชั้นตรีถึง
เปรียญธรรม ๕ ประโยค

๕. ด้านศาสนสงเคราะห์ ได้ตั้งธนาคารโค-กระบือ ก่อตั้งมูลนิธิพระกฐินต้น มูลนิธิพระ
ชุกคโลง ชุกสระน้ำ ปลูกต้นไม้ โดยยึดหลักขันติธรรม สามัคคีธรรม และคารวธรรม

๖. ศาสนธรรมและวัตรปฏิบัติมีว่า ผู้ใดต้องการความสุขความเจริญในชีวิตของตนแล้ว ให้ฝึกหัดตน ซึ่งมีกาย วาจา และจิตใจดีแล้วทุกอย่างต้องดีไปด้วย

๑) ด้านการเผยแผรมีว่า จิตมีศีล สมาธิ ปัญญา พอดัวและมีพลังพอ ควรลงมือ ค้นหาความจริงทันที เอาตัวของเราเป็นต้นเหตุ เพื่อแลกกับความดี

๒) ด้านศาสนสถานและสาธารณประโยชน์มีว่า มนุษย์เกิดมาแล้ววนเวียนอยู่ใน กองวัฏฏสงสาร มีเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นที่สุด จึงต้องสร้างแต่ความดี พัฒนาท้องถิ่นให้เจริญ สามารถพึ่งตนเองได้

๓) ด้านศาสนบุคคลมีว่า การพัฒนาคนที่ได้ผลคือ พัฒนาจิตใจให้มีศีลธรรม มี คุณธรรม โดยเริ่มจากศีล สมาธิ แล้วใช้ปัญญาตรึกตรองเหตุผล

๔) ด้านศาสนสงเคราะห์มีว่า การเสียสละให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมแก่หมู่คณะ เมื่อเสียสละไปให้คนอื่นแล้วเราก็ได้รับความสุข

๕) ด้านคุณลักษณะพิเศษ คุณลักษณะส่วนตัวของท่านมีส่วนทำให้ชาวบ้านยอมรับในตัวท่านพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีความประพฤติเรียบร้อย เพราะท่านต้องปฏิบัติตาม พระวินัย ท่านไม่อาศัยอำนาจในตำแหน่งหน้าที่ของตนและพฤติกรรมไม่เหมาะสมต่อคนอื่น และการแสวงหาผลประโยชน์จากชาวบ้านจะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ทั้งหมดนี้ เพราะท่านเป็นคน รู้จักข่มตน ฝึกฝนตน และอยู่อย่างควบคุมตนเองท่านจึงเป็นสาธารณบุคคลที่มีเวลาให้กับส่วนรวม มากกว่าแสวงหาความสุขสบายให้กับตนเอง^๖

ในด้านคุณลักษณะเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านยอมรับและยกให้ท่านเป็นผู้นำเมื่อท่านเป็นผู้นำ แล้วชาวบ้านรู้สึกสบายใจและมั่นใจกับสิ่งที่ท่านนำพา ว่าท่านต้องพาพวกตนไปสู่ความเจริญ แน่นนอน เมื่อชาวบ้านให้ความเชื่อใจ ท่านได้อาศัยความเชื่อใจนั้นนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมอันเป็น การพัฒนาปรับปรุงหมู่บ้าน นอกจากจะเป็นที่ศรัทธาของคนในหมู่บ้านแล้ว พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ยังเป็นที่ศรัทธาของคนต่างถิ่นเสมอ เมื่อมีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ท่านมักจะ ได้รับการช่วยเหลือด้านทุนปัจจัยจากคนต่างถิ่นเสมอ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบารมีธรรมของท่าน สามารถรวมพลังธรรมทางสังคมเพื่อความเจริญให้กับหมู่บ้าน

นอกจากนี้ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้อาศัยบารมีธรรมของท่านช่วยประสาน ความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ท่านมีส่วนทำให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอย่างเช่น กรณี ชาวบ้านมีข้อพิพาทกัน ชาวบ้านมักเข้ามาหาท่านเพื่อให้ท่านช่วยพิจารณาการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท ท่านอาจจะไม่ได้ช่วยตัดสินความผิดของใคร แต่ท่านช่วยให้บรรยากาศของการตัดสินมีความ เป็นกลางมากขึ้น จากบารมีของท่านนี้ช่วยประสานรอยร้าวหรือข้อขัดแย้งทางสังคมได้ด้วยดี

^๖ เรื่องเดียวกัน.

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน) วัดทองนพคุณกรุงเทพมหานคร ซึ่งชอบอุปนิสัยของพระนิภากร โสภณ ได้แต่งตั้งให้ท่านเป็นพระครูฐานานุกรมที่ พระครูสังฆพิชิต ซึ่งดูเหมือนจะเป็นพระฐานานุกรมเพียงรูปเดียวของพระธรรมเจดีย์ที่ตั้งไว้ต่างจังหวัดพระนิภากร โสภณ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร และพระราชทาน ดังนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พระครูสังฆพิชิต ฐานานุกรมใน พระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน)

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นพระครูวาปีปทุมรักษ์^๖

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นพระนิภากร โสภณ^๗

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เคยไปอยู่จำพรรษาที่วัดนครสวรรค์ เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี เช่นเดียวกับพระภิกษุสามเณรชาวอำเภอหนองบัวอีกหลายรูป ที่นิยมเดินทางไปอยู่จำพรรษาที่วัดนครสวรรค์เพื่อแสวงหาโอกาสทางการศึกษา ทั้งนี้ เพราะในสมัยก่อนนั้นบุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ไม่มีโอกาสเรียนต่อบิดามารดามักนิยมส่งเสริมให้บวชเรียน ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่จะได้มีโอกาสศึกษาเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น

ปัจจุบันพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองกลับ^๘

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นพระอุปัชฌาย์^๙

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นเจ้าคณะอำเภอหนองบัว^{๑๐}

อายุ ๖๗ พรรษา ๔๗ เจ้าคณะอำเภอหนองบัว เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ปัจจุบันพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นพระเถระผู้ทรงวิทยาคูณรูปหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ เพราะท่านได้ศึกษาวิทยาคูณจากพระครูนิกรปทุมรักษ์ (หลวงพ่ออ้อย) ซึ่งเป็นศิษย์เอก

^๖ เอกสารประกอบการขอสมณศักดิ์ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), ประวัตติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, ๒๕๕๓, หน้าภาคผนวก ๑.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้าภาคผนวก ๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้าภาคผนวก ๑.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้าภาคผนวก ๓.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าภาคผนวก ๒.

อีกรูปหนึ่งของหลวงพ่อดิม และศิษย์ผู้ได้รับการถ่ายทอดวิชาคุณไสยหลวงพ่อดิมในปัจจุบันนี้ ก็
 จะหายากเต็มทีด้วยคุณลักษณะพิเศษนี้^{๑๒}

คั้งนั้นพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ และเจ้าคณะอำเภอ
 หนองบัว เป็นพระราชกณะที่มีวุฒิการศึกษาไม่มาก ไม่เหมือนพระราชกณะรูปอื่น ๆ แต่ท่านมี
 ความรู้และความสามารถที่ได้จากประสบการณ์ตรงไม่ได้ด้อยกว่าใคร หรืออาจจะมากกว่าใครอีก
 หลายท่านก็ได้ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ และเจ้าคณะอำเภอ
 หนองบัว นับว่าเป็นพระเถระผู้ทรงวิชาคุณที่ชาวจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง เดินทาง
 ไปกราบไหว้ด้วยความเคารพนับถือ

๓.๓ พื้นที่และสภาพปัญหาของป่าไม้เขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดหนึ่ง ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 ได้ ทั้งนี้เนื่องจากยังมีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญหลาย
 แห่งและหนึ่งในนั้นคือพื้นที่ป่า เขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งอยู่ทางด้าน
 ทิศตะวันออกของจังหวัดนครสวรรค์ที่เป็นพื้นที่เขตแนวติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ยังคงมีสภาพ
 ป่าที่เหลืออยู่ ซึ่งในอดีต เขาพระ-เขาสูง เคยเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้เป็น
 แหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของอำเภอหนองบัว อีกทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็น
 เอกอักษณโดดเด่น คือมีแหล่งแร่เขาหินแกรนิตสีชมพูที่หายากเป็นจำนวนมากเรียงสลับซับซ้อน
 เป็นหินซ้อนหินเทินทั่วบริเวณของเทือกเขาพระ อันมีพื้นที่ติดต่อครอบคลุม กับป่าลานที่มีพื้นที่
 ประมาณร้อยละ ๖๖ ซึ่งเป็นป่าลานที่มีพื้นที่มากระดับต้นๆของประเทศ

๓.๓.๑ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในเขตอนุรักษ์สภาพป่าไม้ในเขตอนุรักษ์บริเวณเขาพระ-เขาสูง
 จากการสำรวจสามารถแบ่งป่าได้สองชนิด คือ ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำรวจ
 พบในพื้นที่มีทั้งหมด ๓๘ วงศ์ ๕๕ สกุล ๘๕ ชนิด^{๑๓} พันธุ์ไม้ประกอบด้วย มะขามป้อม แดง
 พลวง มะหาด ประดู่ อ้อยช้าง สะเดาช้าง ชิงชัน เต็ง รัง สักป่า (สักจ๊กวาย) โพธิ์ ไทร เป็นต้น

เขาพระ - เขาสูง มีสัตว์ป่าทั้งสิ้น ๕๖ วงศ์ ๘๒ สกุล ๑๑๐ ชนิด แบ่งเป็นสัตว์ปีกและนก
 จำนวน ๒๕ วงศ์ ๔๔ สกุล ๕๕ ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน ๒๕ วงศ์ ๒๑ สกุล ๒๔ ชนิด

^{๑๒} พิธีพระราชทาน, สัตถุบัญญัติ พัดยศไตร และผ้าไตรแก่พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ,
 ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑.

^{๑๓} สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์, รายงานสรุปผลการดำเนินงานแผนงานส่งเสริมและพัฒนาการ
 ป่าไม้ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒. นครสวรรค์: สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์, ๒๕๔๒.

สัตว์เลื้อยคลานจำนวน ๑๒ วงศ์ ๒๑ สกุล ๒๒ ชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำจำนวน ๔ วงศ์ ๖ สกุล ๕ ชนิด^{๑๔} ส่วนสัตว์ป่าที่พบเห็นส่วนใหญ่เป็นสัตว์จำพวกลิง ไก่ป่า ค้างคาว หม่าป่า สัตว์เลื้อยคลาน ประเภทงู และนกอีกจำนวนหนึ่ง

๓.๓.๑.๑ ที่ตั้ง

อำเภอหนองบัว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครสวรรค์ ห่างจากตัวจังหวัดตามเส้นทางสายหนองบัว-ชุมแสง ประมาณ ๙๐ กิโลเมตร เดิมอำเภอหนองบัว ได้แยกออกมาจากบางส่วนของอำเภอ ชุมแสง อำเภอท่าตะโก และอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โดยประกาศจัดตั้ง เป็นกิ่งอำเภอหนองบัว เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ต่อมาได้ยกฐานะขึ้น เป็นอำเภอหนองบัว เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ภูมิประเทศบริเวณเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครสวรรค์ มีเนื้อที่ประมาณ ๕๙๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๖๑๑,๒๕๐ ไร่ มีประชากรประมาณ ๙๒,๑๖๐ คน ๒๑,๑๐๕ ครัวเรือน การบริหารงานเป็นการบริหารงานส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น ๕ ตำบล ๑๐๓ หมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ด้านทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร, อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์
ด้านทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอไพศาลี, อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ด้านทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์
ด้านทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ^{๑๕}

บริเวณอาณาเขต เขาพระ-เขาสูง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นระยะทาง ๑๐๐ กิโลเมตร บนเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๒๕ (นครสวรรค์-ชัยภูมิ) มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑๐,๔๕๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๖๕,๐๓๕,๐๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔๘ ของพื้นที่อำเภอหนองบัว และมีอาณาเขตติดต่อกัน^{๑๖} ดังนี้

ด้านทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลหนองกลับ และตำบลทุ่งทอง อำเภอหนองบัว
ด้านทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว
ด้านทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว และตำบลทุ่งทอง

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๕} เอกสารอัดสำเนา,เขตท้องที่ตำบลหนองบัว, อำเภอหนองบัว นครสวรรค์, ๒๕๐๒. หน้า ๑.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน.

อำเภอหนองบัว

ด้านทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองกลับและตำบลหนองบัว

อำเภอหนองบัว

เขาพระ มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบล ๑๓ หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน ๑๕,๔๑๓ คน ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านต่างๆ ดังนี้ ตำบลหนองบัว จำนวน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ ๑๓ บ้านร่องคู หมู่ที่ ๑๕ บ้านศรีสมบุญ หมู่ที่ ๑๗ บ้านโคกเจริญ หมู่ที่ ๑๘ บ้านคลองลานใต้ ตำบลหนองกลับ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๓ บ้านเนินจีเหล็ก หมู่ที่ ๔ บ้านเนินพลวง หมู่ที่ ๑๐ บ้านเขามะเกลือ หมู่ที่ 12 บ้านเนินจีเหล็ก ตำบลทุ่งทอง จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๕ บ้านหนองคู หมู่ที่ ๖ บ้านหนองกะเปา หมู่ที่ ๘ บ้านทรัพย์ชัย หมู่ที่ ๑๐ บ้านปากดง

เขาพระ ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว บริเวณโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ไปตามเส้นทางหมายเลข ๒๒๕ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๘๐ กม. ห่างจากตัวอำเภอ ๗ กม. ตามถนนสายหนองบัว - เขมืองแร่ การคมนาคมสะดวกทุกฤดูกาล^{๑๑}

เขาสูง มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของพื้นที่ ๓ ตำบล จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองคู, บ้านหนองขาม,บ้านคลองสมอ,บ้านเนินจีเหล็ก,บ้านเนินพลวง,บ้านหนองกลับ,บ้านปากดง,บ้านทรัพย์ชัย,บ้านหนองสะเอ้ง,บ้านหนองกระเปา,บ้านเขาคู่, ตำบลทุ่งทอง,บ้านร่องคู,บ้านโคกเจริญ บ้านหนองผักไผ่,บ้านคลองลานใต้,บ้านศรีสมบุญ ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

อำเภอหนองบัว อยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งแบ่งเขตพื้นที่การปกครองเป็น ๑๕ อำเภอ คืออำเภอเมืองนครสวรรค์ อำเภอลาดยาว อำเภอตากถ้ำ อำเภอชุมแสง อำเภอบรรพตพิสัย อำเภอท่าตะโก อำเภอพยุหะคีรี อำเภอไพศาลี อำเภอหนองบัว อำเภอตากฟ้า อำเภอโกรกพระ อำเภอเก้าเลี้ยว อำเภอแม่่วงค์ อำเภอแม่เปิน และอำเภอชุมตาบงซึ่งแยกออกมาจากอำเภอลาดยาว อำเภอหนองบัว นั้นเป็นอำเภอที่รวมเอาพื้นที่ตำบลจากบางส่วนของอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอท่าตะโกและอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มาก่อตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี ๒๔๘๒ และยกระดับเป็นอำเภอเมื่อปี ๒๔๘๕ โดยมีนายอรุณ วิไลรัตน์ เป็นนายอำเภอคนแรก^{๑๒}

^{๑๑} คณะสงฆ์วัดหนองกลับ,ประวัติวัดหนองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๕ มกราคม ๒๕๔๕,หน้า ๑๐.

^{๑๒} วิรัตน์ คำศรีจันทร์,ทุนสังคมของอำเภอหนองบัว, นครสวรรค์, หน้า ๓๐.

กล่าวได้ว่า นับแต่ก่อตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี ๒๔๕๒ กระทั่งเกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนกับหนองบัวในปี ๒๕๕๓ นี้ เป็นวาระครบรอบ ๖๐ ปี

ปัจจุบันอำเภอหนองบัวนั้นมี ๕ ตำบล และ ๑๐๕ หมู่บ้าน ครอบคลุมอาณาบริเวณ ๘๑๕.๕ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยตำบลหนองบัว ตำบลหนองกลับ ตำบลห้วยถั่วเหนือ ตำบลห้วยใหญ่ ตำบลธารทหาร ตำบลทุ่งทอง ตำบลห้วยร่วม ตำบลวังบ่อ และตำบลห้วยถั่วใต้ มีองค์กรปกครองท้องถิ่น ๑๐ แห่ง ประกอบด้วยเทศบาลตำบล ๑ แห่ง คือ เทศบาลตำบลหนองบัว และองค์การบริหารส่วนตำบลอีก ๕ แห่ง ประกอบด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกลับ

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว

องค์การบริหารส่วนตำบลธารทหาร

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยร่วม

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยถั่วใต้

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยถั่วเหนือ

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งทอง

องค์การบริหารส่วนตำบลวังบ่อ

อำเภอหนองบัว มีประชากรตามสำเนาทะเบียนบ้านเมื่อปี ๒๕๕๒ จำนวน ๗๐,๑๗๒ คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่จำนวน ๘๕.๖๒ คนต่อตารางกิโลเมตร จัดว่ายังเป็นพื้นที่ชนบทมาก นายอำเภอคนปัจจุบันคือ นายเมธิ ปรัชญาสกุล ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองบัว คือ พ.ต.อ.เผ่าพงษ์ พุราษฎร์ มีโรงพยาบาลหนองบัว^{๑๕} เป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอขนาด ๖๐ เตียง ๑ แห่งซึ่งได้รับการจัดเป็นโรงพยาบาลชุมชนในพื้นที่ที่รองรับอุบัติเหตุ เมื่อปี ๒๕๕๒ วัดที่เป็นศูนย์กลางของอำเภอคือวัดหนองกลับ^{๑๖} หรือวัดหลวงพ่อเดิมหรือวัดหลวงพ่ออ้อยศิษย์หลวงพ่อเดิม^{๑๗} เป็นวัดที่มีความเป็นมาเก่าแก่และเป็นศูนย์กลางของชุมชนสืบเนื่องมายาวนาน อำเภอหนองบัวจัดว่าเป็นพื้นที่ชายแดนของจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ห่างจากอำเภอชุมแสง ๓๐ กิโลเมตร

^{๑๕} วิรัตน์ คำศรีจันทร์.ทุนสังคมของอำเภอหนองบัว, นครสวรรค์, หน้า ๓๐

^{๑๖} วิรัตน์ คำศรีจันทร์ . แรกมีของอำเภอหนองบัว, นครสวรรค์ (๓) : โรงเรียนประจำอำเภอ วงดนตรีและดุริยางค์โรงเรียน สนามบาสมมาตรฐาน, หน้า ๔๕

^{๑๗} พระมหาแล จำสุข (อาสโย), อ้างถึงใน วิรัตน์ คำศรีจันทร์, : หลวงพ่ออ้อยศิษย์หลวงพ่อเดิม : ผู้ร่วมสร้างพื้นฐานความเป็นปึกแผ่นชุมชนหนองบัว, นครสวรรค์, หน้า ๓.

การเดินทางโดยทางหลวงหมายเลข ๑๑ ขึ้นไปยังภาคเหนือก็จะผ่านอำเภอตากฟ้า ทำตะโก และไพศาลี เข้าสู่อำเภอหนองบัวก่อนถึงอำเภอบางมูลนากจังหวัดพิจิตร และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ขณะเดียวกันก็เป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมและการขนส่งจากภาคกลางและภาคเหนือเข้าสู่เส้นทางซึ่งเปิดไปยังจังหวัดชัยภูมิของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงเชื่อมต่อกับที่ราบสูงโคราช ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ คนหนองบัวเป็นกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยประกอบด้วยคนพื้นถิ่นจากหลายแหล่งมาตั้งถิ่นฐานด้วยกัน อันได้แก่ชาวไทยโคราช ลาวโซ่ง ลาวพรวน ชาวไทยลาวจากชัยภูมิและภาคอีสาน รวมทั้งชาวไทยจีนที่ขยายตัวกระจายออกไปจากอำเภอชุมแสงและปากน้ำโพ^{๒๒} สำเนียงการพูดในพื้นที่เป็นเสียงเหนือและมีความเป็นเอกลักษณ์ของสำเนียงการพูดคนหนองบัว

เทศกาล กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งงานประเพณีที่สำคัญของคนหนองบัว มีบทบาทสำคัญมากต่อการหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนหนองบัว ที่สำคัญคือ ประเพณีการบวชนาคหมู่^{๒๓} กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนพื้นถิ่นซึ่งริเริ่มโดยหลวงพ่อบุญหรือพระครูนิกรปทุมรักษ์ ศิษย์หลวงพ่อดิมและเจ้าอาวาสองค์ก่อนของวัดหนองกลับ เทศกาลงานประจำปีเจ้าพ่อเจ้าแม่และฤาษีนารายณ์^{๒๔} ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ นับว่าเป็นทุนทางสังคมที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้านในท้องถิ่น ให้มีความเป็นคนหนองบัวร่วมกัน

นอกจากนี้ คนหนองบัวจัดว่ามีความเป็นปึกแผ่นสามัคคี^{๒๕} สามารถระดมพลังสร้างสรรค์ความเป็นส่วนรวมอันเป็นความภูมิใจของชุมชนหลายกรณี เช่น การร่วมกันสร้างศาลา วัดด้วยไม้สักทองทั้งหลัง^{๒๖} อันเป็นอนุสรณ์แห่งความสามัคคี ตั้งอยู่ ณ วัดหนองกลับจนถึงปัจจุบัน การร่วมกันสร้างวัดเทพสุทธาวาสและโรงเรียนวัดเทพสุทธาวาส การร่วมกันสร้างโรงเรียนอนุบาลหนองบัว (เทพวิทยาคม) และโรงเรียนหนองบัว อันเป็นโรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยมประจำ

^{๒๒} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, ตลาดแลกเปลี่ยนกับสินค้าในอดีตที่ชุมแสง นครสวรรค์, หน้า ๑๓.

^{๒๓} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, บวชนาคหมู่ เอกลักษณ์ของอำเภอหนองบัว นครสวรรค์: เข้าหลอมชุมชน, หน้า ๒๔.

^{๒๔} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, แรกมีของอำเภอหนองบัว นครสวรรค์ (๒) : โทรทัศน์สี หนังสือน้ำบ่อทราย ห้วยปลาเน่า เรือโดยสาร ป่าช้าวัดหนองกลับ สามล้อถีบ, หน้า ๔๔.

^{๒๕} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, การลงแขกของชาวบ้านหนองบัว : กระบวนการเรียนรู้ ความเป็นชุมชน และการบริหารจัดการเป็นกลุ่ม, หน้า ๑๒.

^{๒๖} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, การเลื่อยกระดาน ทำเสาจากไม้ทั้งต้น และการสุ่มไฟทำครก, หน้า ๒๔.

อำเภอ^{๒๓} การร่วมกันจุดสระเพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคขนาดใหญ่ของสาธารณะ ๓ ลูกทั้งที่วัดหนองกลับและข้างที่ว่าการอำเภอหนองบัว^{๒๔} สิ่งเหล่านี้ นับว่าเป็นทุนศักยภาพและความเข้มแข็งทางสังคมของชุมชน ส่งเสริมการบรรลุผลการพัฒนาในด้านอื่นๆในระดับดีพอสมควรให้เกิดขึ้น ทั้งทางด้านสุขภาพ การศึกษา ตลอดจนการทำอยู่ทำกิน การยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ถึงแม้จะเป็นแหล่งที่แห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ และขาดปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนาตนเองหลายอย่างด้วยกันทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้น พื้นฐานเดิมเลยที่เดียวของหนองบัวนั้น จัดว่าเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับผืนป่าตะวันออกคงพญาไฟและคงพญาเย็น ซึ่งก่อนทศวรรษ ๒๕๐๐ นั้นมีความเป็นป่าหนาแน่น เป็นแหล่งทรัพยากรและแหล่งวัตถุดิบปฐมภูมิที่สำคัญของประเทศหลายอย่าง ที่สำคัญคือการเป็นแหล่งผลิตเรือบข่มที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ รวมทั้งเป็นแหล่งตัดไม้และทรัพยากรธรรมชาติจากป่า คู่แหล่งแปรรูปทั้งในนครสวรรค์และในกรุงเทพมหานคร กระจายไปสู่ผู้ผลิตและผู้บริโภคในภูมิภาคต่างๆของประเทศ รวมทั้งส่งออกไปยังทั่วโลกเพื่อเป็นเศรษฐกิจรายได้ของประเทศอย่างต่อเนื่อง หลายทศวรรษ

ปัจจุบัน พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ได้หมดสภาพป่า กลายเป็นแหล่งป่าเสื่อมโทรมและถูกบุกเบิกทั้งจากชาวบ้านและกลุ่มนายทุนเพื่อ ทำไร่ ทว่า สภาพพื้นที่ของอำเภอหนองบัวซึ่งเป็นที่ดินเชื่อมต่อไปเป็นลูกฟูกกับที่ราบสูงโคราช ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็ทำให้มีสภาพเป็นแหล่งก้นดง มีภูเขาต่อเนื่องลดหลั่นกันหลายลูกสลับกับมีพื้นที่ป่าหลงเหลือเป็นหย่อมๆ บางแห่งมีการพัฒนาเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ บางส่วนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งอนุรักษ์ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และพันธุ์ไม้หายากซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำริของ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังนั้น ในสภาพที่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ได้เกือบหมดสิ้นไป แล้ว อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ก็มีความเสื่อมโทรมไปมากพอสมควรนี้ อำเภอหนองบัวก็มีทุนศักยภาพทางสังคมและทุนทางสิ่งแวดล้อม ที่สามารถพลิกฟื้นวิกฤติให้เป็นโอกาส สำหรับการพัฒนาตนเองได้อีกอยู่หลายด้าน ทว่า มิใช่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและวัตถุดิบแบบปฐมภูมิซึ่งต้องขายถูกในปริมาณมากๆ แต่ต้องเสียเปรียบในการซื้อสินค้าได้เพียงเล็กน้อยจากต่างประเทศด้วยราคา แพงกว่าหลายเท่า อีกทั้งนำมาใช้ประโยชน์แล้วก็สูญเสียไปเลยอย่างไม่สามารถนำมาฟื้นฟูได้ อย่างในอดีต

^{๒๓} พระมหาแล จำสุข (อาสโย) อ้างถึงใน วิรัตน์ คำศรีจันทร์ : ที่มาของ "เทพวิทยาคม" หลังชื่อโรงเรียนหนองบัว และวัดเทพสุทธาวาส ของอำเภอหนองบัว, หน้า ๑๒.

^{๒๔} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, แรกมีของอำเภอหนองบัว, นครสวรรค์ (๔): น้าบ่อทรายและสระวัดหนองกลับ, หน้า ๕๖.

ในช่วง ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมา อำเภอนองบัวเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วและพัฒนาการไปในทิศทางที่แตกต่างจาก ในอดีตเกือบสิ้นเชิง แต่เดิมนั้น ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น กล่าวได้ว่าศูนย์กลางการติดต่อกับโลกภายนอกของอำเภอนองบัวอยู่ที่อำเภอชุมแสง จังหวัด นครสวรรค์ และบางมูลนากกับตะพานหินจังหวัดพิจิตร โดยมีการคมนาคมและติดต่อกันทาง กิจกรรมเศรษฐกิจสังคมที่สำคัญคือทางรถยนต์และ รถไฟ^{๒๘} ชุมชนนองบัวจึงมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆต่อมา ได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระดับมหภาคของประเทศและผ่านเข้าสู่พื้นที่ของ อำเภอนองบัว ที่สำคัญก็คือการสร้างทางหลวงหมายเลข ๑๑ ซึ่งเชื่อมโยงการขนส่ง ทั้งประเทศจากเหนือสุดสู่ใต้สุดโดยมีกรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลาง ผ่านอำเภอนองบัวขึ้นสู่ ภาคเหนือโดยไม่จำเป็นต้องผ่านตัวเมืองนครสวรรค์และ อำเภอชุมแสง อีกทั้งการสร้างถนน ชูปเปอร์ไฮเวย์เชื่อมต่อภาคกลาง ภาคเหนือ และการขนส่งจากภาคใต้ขึ้นมาจากกรุงเทพฯมายัง นองบัว แยกเชื่อมต่อไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเชื่อมโยงกับเครือข่ายการคมนาคม ติดต่อกันไปยังกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านตลอดแนวชายแดนของประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การขยายตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของอำเภอนองบัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งกลายเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายมากกว่าชุมแสงอันเป็นศูนย์กลางเดิม ของชุมชนโดยรอบ เสียอีก การขยายตัวทางด้านต่างๆของชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีสำนักงานสาขาของธนาคาร พาณิชย์มากกว่า ๓ ธนาคาร มีสถานบริการสุขภาพและคลินิกเอกชนมากกว่า ๕ แห่ง มีโรงสีและ แหล่งซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรกว่า ๑๐ แห่งครอบคลุมไปถึงภาคอีสาน เป็นโชว์รูมและแหล่ง กระจายเครื่องจักรทางการเกษตรและค้าขายรถยนต์ ตลอดจนเครื่องยนต์และสินค้าสำหรับกลุ่ม ตลาดชนบท ตัวเมืองของอำเภอนองบัวขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรับสภาพจากชุมชนหมู่บ้านอัน หนาแน่นเป็นสุขาภิบาล และต่อมาก่อนปี ๒๕๔๕ ก็ยกระดับเป็นหน่วยจัดการท้องถิ่นระดับ เทศบาลตำบล สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ตลอดจนโครงข่ายของโครงสร้างพื้นฐานและแหล่งจัดการ น้ำในธรรมชาติได้หมดความ หลากหลาย รวมทั้งเปลี่ยนสภาพไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง^{๒๙}

โรงเรียนประจำอำเภอทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ขยายตัวอย่างรวดเร็ว กลุ่ม พลเมืองประชากรผู้ได้รับการศึกษาเริ่มเป็นกลุ่มที่กระจายเข้าไปเป็น เครือข่ายคนชั้นกลางในภาค ต่างๆ ทั้งภาคการศึกษา ธุรกิจเอกชน การเมืองและการปกครองท้องถิ่น สุขภาพและสาธารณสุข และอื่นๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าลูกหลานคนนองบัวรุ่นใหม่ได้กระจายอยู่ในทุกสาขาการพัฒาที่สำคัญ ของอำเภอนองบัว ศิษย์เก่าหลายคนของโรงเรียนประจำอำเภอนองบัวได้กระจายออกไปเป็น

^{๒๘} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, ตลาดแลกข้าวกับสินค้าในอดีตที่ชุมแสง นครสวรรค์, หน้า ๘.

^{๒๙} www.chaiwbi.com/2552student/ms5/d525402/wbi/525409/107.html. วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๓.

ผู้นำการ พัฒนาในสาขาต่างๆทั้งของท้องถิ่นและในระดับประเทศ ทั้งเป็นนายทหาร นายแพทย์ อาจารย์มหาวิทยาลัยและบุคลากรทางการศึกษา นักปกครองและผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรในระบบสุขภาพ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพดำเนินงานระหว่างประเทศ รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจการ

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมทั้งระดับชุมชนและระดับ ประเทศ หลายสาขา ต่างจากในอดีตเมื่อก่อน ๔-๕ ทศวรรษที่ผ่านมาที่หนองบัวมีสภาพเป็นชุมชนในชนบทเงียบๆอยู่กลางป่า

ด้วยบริบทของท้องถิ่นดังที่กล่าวมานี้ ก็ช่วยให้พอจะประมาณได้บางประการว่า ปัจจัยหนุนเสริมความเข้มแข็งยั่งยืนทางการพัฒนาของหนองบัวยุคใหม่ ๕ ประการ อันได้แก่

(๑) โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยพื้นฐานสำหรับการเข้าถึง โอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของกลุ่มคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสมเพียงพอและยุติธรรม ซึ่งมีบทบาททั้งต่อท้องถิ่น ชุมชน โดยรอบและขยายขอบเขตครอบคลุม ไปถึงระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคอินโดจีน

(๒) ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นเครือข่ายทางสังคมซึ่งมีความเชื่อมโยงทั้งสองมิติทั้งกับสังคมสมัยใหม่อันกว้างขวางและกับเครือข่ายความเป็นปึกแผ่นดั้งเดิมของชุมชน

(๓) ความมีบทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเป็นกลไกจัดการทางสังคมมากยิ่งขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น

(๔) กลไกทางปัญญา และกลไกขับเคลื่อนสาธารณะ ของภาคประชาสังคมในท้องถิ่น โดยเฉพาะสถานศึกษาซึ่งมีเครือข่ายศิษย์เก่าเชื่อมโยงคนทั้งอำเภอวัดและสถาบันผู้สูงอายุ

(๕) ปัจเจกที่มีความตื่นตัวและเอาใจใส่ต่อความเป็นส่วนรวมต่างๆของสังคม เป็นอาทิ สิ่งต่างๆดังที่กล่าวมาโดยลำดับนี้ จะเป็นทุนทางสังคมที่ให้ความหวังแก่โอกาสการพัฒนาสู่ออนาคตของชุมชนอำเภอหนองบัว ทดแทนพื้นฐานเดิมในอดีตซึ่งช่วยกระตุ้นกิจกรรมความเคลื่อนไหวทางด้านต่างๆ ของสังคมท้องถิ่น รวมทั้งทำให้ชุมชนหนองบัวเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกซึ่งก่อให้เกิดพัฒนาการตนเองขึ้นในทางอ้อม ทว่า ปัจจุบัน ได้เสื่อมสูญเกือบหมดสิ้นไปแล้วด้วยเงื่อนไขและสาเหตุต่างๆ

๓.๓.๑.๒ ขนาดพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากกรมป่าไม้ไม่มีความประสงค์จะเพิกถอนบางส่วนของป่าเขาพระ – เขาสูง ตำบลหนองบัว ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว และตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑,๐๑๒ (พ.ศ.๒๕๒๖) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๙ มีเนื้อประมาณ ๑๑.๘๓๒ ไร่ ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากที่ดินดังกล่าวทับซ้อนกับที่ดินสาธารณประโยชน์ “ทุ่งเขาพระ” จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ไว้

ก่อนแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๒ และมีราษฎรเข้ามาอยู่อาศัยก่อน และเป็นปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ประกอบกับได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองโดยตั้งตำบลทุ่งทอง และตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว ขึ้นใหม่สมควรยกเลิกกฎกระทรวงดังกล่าว และกำหนดให้ป่านี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติขึ้นใหม่ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้^{๓๑} ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ มีเนื้อประมาณ ๖๕,๖๐๐ ไร่ มาตรการส่วน ๑: ๐๐,๐๐๐^{๓๒}

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตามหนังสือที่ รล ๐๐๑๐/๓๘๗ ลงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๕ ชื่อโครงการ “อนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร พื้นที่อำเภอหนองบัว” บริเวณเทือกเขาพระ - เขาสูง เพื่อพลิกฟื้นคืนชีวิตให้แก่ป่า คืนป่าให้แก่แผ่นดิน เพื่อให้มีน้ำตลอดปี โครงการพระราชดำริฯ ต้องการอนุรักษ์น้ำไว้ให้มีน้ำโดยทั่วของพื้นที่ เพื่อสร้างความชุ่มชื้น เมื่อมีความชุ่มชื้นต้นไม้จะเกิดขึ้นใหม่ ในทฤษฎีของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่า “ปลูกโดยไม่ปลูก” มีพื้นที่โครงการประมาณ ๖๕,๐๓๕ ไร่^{๓๓} ภูเขา เช่น เขาพระ-เขาสูง เขาแม่แก่ เขาเหล็ก เขามะเกลือ เขาหินศาล เขาปีกกระโดน ฯลฯ

๓.๓.๑.๓ ประเภทป่า

ประเภทของป่าไม้ ป่าไม้เป็นสังคมพืชนานาชนิด รวมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดชนิดของป่าไม้นั้นมีอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นแสงแดดและอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ไฟป่า ลม ความสูงของพื้นที่ จากสภาพภูมิอากาศในเขตร้อนและกึ่งร้อน ปราภูมิผสมมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงเหนือ พัดผ่านมายังสภาพภูมิประเทศตั้งแต่ “หาดทรายชายทะเลจนถึงยอดภูเขาสูงถึง ๒,๔๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล บางพื้นที่มีความแห้งแล้งและมีไฟป่าเป็นประจำ”^{๓๔} ทำให้เกิดความแตกต่างกันของพันธุ์ไม้ พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นตลอดปีจะปรากฏว่ามีพันธุ์ไม้เขียวชอุ่มตลอดปี พื้นที่ที่มีความแห้งแล้งมีปริมาณน้ำฝนน้อยจะพบพันธุ์ไม้ผลัดใบในฤดูแล้ง

^{๓๑} ราชกิจจานุเบกษา,กฎกระทรวง ฉบับที่ ๑,๒๓๕(พ.ศ.๒๕๓๕) เล่มที่ ๑๑๒ ตอนที่ ๔๘ ก.ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ,พ.ศ.๒๕๐๗, (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๕), หน้า ๑๐.

^{๓๒} แผนที่ท้ายกฎกระทรวง,ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗.คูภาคผนวก

^{๓๓} พระนิพนธ์ โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร),พระสังฆานุรักษ์สิ่งแวดล้อม, สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน ปี ๒๕๓๔.

^{๓๔} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,อนุสาร อ.ส.ท.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,คู่มือท่องเที่ยวชมธรรมชาติเดินป่าชมพรรณไม้, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

เพื่อหยุดการคายน้ำ การดูดซับทรัพยากรจากธรรมชาติแวดล้อม ประคองชีวิตให้พ้นจากสภาพอันเลวร้าย จึงเกิดประเภทของป่าไม้แบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ป่าไม้ไม่ผลัดใบ (ป่าดงดิบ) คือป่าไม้ที่ไม่ผลัดใบเป็นป่าที่ประกอบด้วยพันธุ์ต่างๆ

กลุ่มที่ ๒ ป่าไม้ผลัดใบ คือ ป่าไม้ที่ผลัดใบเป็นสังคมพืชอันประกอบไปด้วยพันธุ์

๑. ประเภทป่าไม้ไม่ผลัดใบ (ป่าดงดิบ) และป่าไม้ไม่ผลัดใบ ป่าไม้ทั้ง ๒ ประเภทนี้ จึงได้แยกอธิบายตามประเภทได้ดังนี้

๑.๑ ป่าไม้ไม่ผลัดใบ (ป่าดงดิบ) ป่าไม้ผลัดใบเป็นป่าที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่มีความเขียวชอุ่มตลอดปี ป่ากลุ่มนี้มีประมาณ ๓๐ เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ป่าของประเทศไทย และสามารถแยกออกเป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

๑.๒ ป่าดิบชื้น ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ระดับสูงตั้งแต่ระดับเดียวกับกับน้ำทะเลจนถึงระดับ ๑๐๐ เมตร ปริมาณน้ำฝนตกมีไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี มีพันธุ์ไม้หลักหลายชนิด เช่น ยาง ปาล์ม หวาย ไม้ และเถาวัลย์ มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้

๑.๓ ป่าดิบแล้ง ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มและหุบเขาที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ เมตร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ ๑,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี มีพันธุ์ไม้หลักหลายชนิด เช่น กระจับปี่ กระจับปี่ ยางน่อง ยางนา ยางแดง ตะเคียนหิน มะค่า เต็ง ตานี พะยอม สมพง ปาล์ม หวาย จิง ข่า มีอยู่ทั่วไปทุกภาค

๑.๔ ป่าดิบเขา มีอยู่ทั่วไปที่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑,๐๐๐ เมตร ขึ้นไป ปริมาณน้ำฝนจะอยู่ในช่วงระหว่าง ๑,๐๐๐ - ๒,๐๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี พันธุ์ไม้หลัก คือ สนสามพันปี กำลังเสือโคร่ง ก่อ ทะโล้ ยมหอม ไม้ สนแดง นางพญาเสือโคร่ง กุหลาบป่า มะขามป้อมดง พญาไม้ พญามะขามป้อมดง ไม้ดอกกลิ่นลูกชนิดต่าง ๆ เฟิร์น โดยทั่วไปตามต้นไม้อาจมีไลเคน มอส และตะไคร่น้ำเกาะอยู่เสมอ

๑.๕ ป่าสน จะอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ ขึ้นไป มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง ๑,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี พันธุ์ไม้ที่ขึ้นมีสนสองใบ กับ สนสามใบเป็นหลัก นอกนั้นยังมีไม้เหียง ไม้พลวง ก่อ กำยาน หญ้าต่าง ๆ และพืชกินแมลงบางชนิดมีอยู่เป็นหย่อม ๆ ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๖ ป่าบึงน้ำจืดและป่าพรุ เป็นป่าตามที่ลุ่มและมีน้ำขังอยู่เสมอ อยู่ระดับเดียวกับน้ำทะเลเป็นส่วนใหญ่ มีพันธุ์ไม้ไม่น้อยกว่า ๔๗๐ ชนิด ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยมากกว่า ๒,๐๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี พันธุ์ไม้หลักมีมะฮัง ยากา ช้างให้ สะเดียว อ้ายบัว ตังหน หว่า ดินเป็ดแดง จิกนม ปาล์ม ไม้

กราด หัวลิง กระโดนน้ำ พันดา ฝ่ายน้ำ น้าวน้ำ หวายน้ำ ขวน รัศมีเงิน และเตยต่าง ๆ เป็นต้น มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะทางภาคใต้

๑.๑ ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม เป็นป่าที่น้ำทะเลท่วมถึง พันธุ์ไม้ขึ้นเป็นกลุ่มก่อนมีไม่น้อยกว่า ๓๐ ชนิด พันธุ์ไม้หลักมี โกงกางใบเล็กและ โกงกางใบใหญ่ แสม ไม้ถั่ว ประสัก โปรง ฝาด ลำพู ลำแพน พรุงทะเล จาก และเหงือกปลาหมอ เป็นต้น ซึ่งเป็น “สังคมพันธุ์ไม้ที่ทนความเค็มกับสังคมของสัตว์น้ำนาชนิด”^๕

๑.๒ ป่าชายชายหาด เป็นป่าคล้ายกับป่าชายเลนแต่อยู่ตามฝั่งทะเลที่มีดินเป็นกรวดทราย และโขดหิน พันธุ์ไม้มีไม่มากชนิดเหมือนป่าอื่น ๆ มีสนทะเล สนที่สอ กระทิง ไม้เมา เกด หูกวาง ผักบุงทะเล พันธุ์ไม้เลื้อยอื่น ๆ

๒. ประเภทป่าไม้ผลัดใบ ป่าไม้ผลัดใบ หมายถึง ไม้ผลัดใบเป็นสังคมพืชอันประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้ที่ผลัดใบเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด การผลัดเปลี่ยนใบใช้เวลาค่อนข้างจะยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง ป่าไม้กลุ่มนี้มีประมาณ ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ป่าของประเทศไทย สามารถแบ่งแยกเป็นชนิดย่อย ๆ ได้ดังนี้

๒.๑ ป่าเบญจพรรณ เป็นป่าพบอยู่ตามที่ราบหรือตามเนินเขา สูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง ๕๐ – ๖๐๐ เมตร มีปริมาณน้ำฝนประมาณ ๑,๐๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี ในฤดูแล้ง พันธุ์ไม้น้อยใหญ่จะผลัดใบ พันธุ์ไม้หลักมี สัก พยุง แดง มะค่า ประดู่ ชิงชัน ไม้ ตะเคียน หามกราย เป็นต้น มีอยู่ทั่วไปทุกภาค นอกจากภาคใต้และภาคตะวันออก

๒.๒ ป่าเต็งรัง เป็นป่าอยู่ตามที่ราบหรือตามเนินเขา สูงจากระดับน้ำทะเล ๑๐๐ – ๖๐๐ เมตร มีปริมาณน้ำฝนประมาณ ๑,๐๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี พันธุ์ไม้ส่วนมากเป็นชนิดที่ทนแล้งได้ดี มี เต็ง รัง เหียง พลวง เม่า มะขามป้อม มะกอก ประดู่ กราด จิง ข่า ไม้ แสลงใจ เปราะ ผักหวาน กระเจียว เป็นต้น มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่าง ๆ นอกจากภาคใต้และภาคตะวันออก

๒.๓ ป่าหญ้า เป็นป่าที่เกิดจากการที่ป่าธรรมชาติอื่น ๆ ได้ถูกทำลายไป พันธุ์ไม้อื่น ๆ ไม่อาจขึ้นหรือเจริญงอกงาม หญ้าต่าง ๆ เข้ามาแทนที่ ส่วนใหญ่เป็นหญ้าคา แฝก หญ้าพง อ้อ แคม เป็นต้น และมีพันธุ์ไม้บางชนิดขึ้นบ้าง เช่น กระดิน กระโดน สีเสียดแก่น ประดู่ ตั้ว เต้า ตานเหลือง ประงป่า ไม้เหล่านี้สามารถทนแล้ง ทนไฟป่าได้ดี พบอยู่ทั่วไปทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก

นอกจากนี้ พื้นที่ป่าไม้ถ้ามนุษย์รู้จักอนุรักษ์ คุ้มครอง ปรับปรุง แก้ไขส่วนที่ขาดหายก็จะสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ชาติทุกสิ่งทุกอย่าง พื้นที่ป่านั้นมีทั้งที่เป็นป่าอนุรักษ์มี

^๕ ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์. สิ่งแวดล้อมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

กฎหมายคุ้มครอง มิงบประมาณในการบำรุงรักษา มีหน่วยงานรับผิดชอบเหมือนกันแต่ไม่สามารถคุ้มครองรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับประชาชนได้มีส่วนช่วยกันดูแลพื้นที่ป่านั้น ๆ พื้นที่ป่านั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าซึ่งได้รับการคุ้มครองถูกต้องตามกฎหมายโดยทั่วไปแล้วจะอยู่ในความดูแลรักษาของกรมป่าไม้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดเป้าหมายพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ พื้นที่ป่าอนุรักษ์นั้นจัดตั้งสอดคล้องกับแผนการพัฒนาประเทศและวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์สัตว์ป่าไว้ ๑๑ ประเภท คือ

๑.๑ อุทยานแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง สระน้ำ ทะเลสาบและชายทะเลที่กำหนดเป็นอุทยานที่มีใ้ได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของผูใด สงวนไว้เพื่อคุ้มครองธรรมชาติและทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน อุทยานแห่งชาติมีทั้งหมดจำนวน ๑๕ แห่ง ประมาณร้อยละ ๘.๔๒ ของพื้นที่ประเทศ ในภาคเหนือมีอุทยานแห่งชาติ ๒๕ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๕ แห่ง ภาคกลาง ภาคตะวันตก ๑๒ แห่ง และภาคใต้ ๑๕ แห่ง^{๑๖}

๑.๒ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย คุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่าโดยปลอดภัย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั่วประเทศมีจำนวน ๔๑ แห่ง บางแห่งมีพื้นที่ในหลายจังหวัด เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน อยู่เขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และสระแก้ว ยังมีพื้นที่ที่กำหนดดำเนินจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอีก ๑๓ แห่ง รวมทั้งหมดมี ๖๐ แห่ง^{๑๗}

๑.๓ วนอุทยาน หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ มีทิวทัศน์ทางธรรมชาติสวยงามจัดเป็นที่พักผ่อนใจ วนอุทยานทั่วประเทศมี ๖๖ แห่ง ในภาคเหนือ ๒๓ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๓ แห่ง ภาคกลาง ภาคตะวันออก ๑๐ แห่ง ภาคใต้ ๑๐ แห่ง บางแห่งสังกัดส่วนอุทยานแห่งชาติ บางแห่งสังกัดสำนักงานป่าไม้เขต บางแห่งสังกัดสำนักงานป่าไม้จังหวัด^{๑๘}

๑.๔ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่ทางราชการใช้เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งจะกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า จะเป็น

^{๑๖} เอกสารกรมป่าไม้, รายชื่ออุทยานแห่งชาติในส่วนความรับผิดชอบของส่วนอุทยานแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๒), หน้า ๑-๔.

^{๑๗} เอกสารกรมป่าไม้, รายชื่อหน่วยงานส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๑), หน้า ๑-๓.

^{๑๘} เอกสารกรมป่าไม้, ตารางแสดงรายชื่อวนอุทยาน, (กรุงเทพมหานคร:กรมป่าไม้, พ.ศ.๒๕๔๒), หน้า ๔.

ชนิดใดก็ได้ที่คณะกรรมการเห็นชอบ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทั่วประเทศมีจำนวน ๕๕ แห่ง และภาคเหนือ ๘ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๕ แห่ง ภาคกลาง ๑๔ แห่ง ภาคใต้ ๑๓ แห่ง และที่เตรียมจะประกาศอีก ๔ แห่ง คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่าวบางเต็ง จ.พัทลุง คลองม่วงกลาง จ.ระนอง บ่อลือ จ.นครศรีธรรมราช เขาคอก-เขาหินคาด จ.ลพบุรี^{๘๕}

๑.๕ สวนพฤกษศาสตร์ หมายถึง สถานที่ที่ราชการได้รวบรวมพันธุ์ไม้หลายชนิดทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มีความสวยงามหายาก มีค่าทางเศรษฐกิจ ปลูกไว้เป็นหมวดหมู่และตระกูลพันธุ์เพื่อศึกษาวิจัยขยายพันธุ์รวมทั้งเป็นสถานที่นันทนาการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน สวนพฤกษศาสตร์ทั่วประเทศมีจำนวน ๑๕ แห่ง ในภาคเหนือ ๒ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๓ แห่ง ภาคกลางและภาคตะวันออก ๕ แห่ง ภาคใต้ ๕ แห่ง^{๘๖}

๑.๖ สวนรุกขชาติ มีความหมาย เช่นเดียวกับสวนพฤกษศาสตร์แต่มีพื้นที่น้อยกว่าจะรวบรวมพันธุ์ไม้นานาชนิด จะเน้นไม้มีค่าในท้องถิ่น โดยเฉพาะไม้ยืนต้น ปลูกไว้ไม่ใช่มหุดหมู่และตระกูลพันธุ์เพื่อศึกษาวิจัยขยายพันธุ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนสวนรุกขชาติทั่วประเทศมีอยู่ ๕๑ แห่ง ในภาคเหนือ ๒๒ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๔ แห่ง ภาคกลางและภาคตะวันออก ๑๓ แห่ง ภาคใต้ ๔ แห่ง^{๘๗}

๑.๗ พื้นที่สงวนชีวลัย หมายถึง พื้นที่อนุรักษ์สังคมพืชสัตว์ในสภาพระบบนิเวศที่เป็นธรรมชาติ ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยข้อมูลพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เพื่อรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชและสัตว์

๑.๘ พื้นที่มรดกโลก หมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการประกาศจากยูเนสโก (UNESCO) เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีความโดดเด่นในระดับโลกในประเทศไทยมีมรดกโลกทางธรรมชาติเพียงแห่งเดียวคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง ได้รับการประกาศขึ้นบัญชีมรดกโลกเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ เพราะเป็นป่าที่ประกอบด้วยความหลากหลายของระบบนิเวศ ทำให้เกิดความแตกต่างกันของสังคมสิ่งมีชีวิตไม่ว่าในถ้ำ หุบเขา ยอดเขา หน้าผา ทุ่งหญ้า ป่าดงดิบ ป่าผลัดใบ เป็นแดนเกิดของกลุ่มน้ำสำคัญ เช่น กลุ่มห้วยขาแข้ง ห้วยทับเสลา เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ

^{๘๕} เอกสารกรมป่าไม้, บัญชีรายชื่อหน่วยงานสนามสังกัดส่วนกลางที่ตั้งในส่วนภูมิภาค (เขตห้ามล่าสัตว์ป่า), (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๒), หน้า ๑-๔.

^{๘๖} เอกสารกรมป่าไม้, หน่วยงานสวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๑.๘ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ หมายถึง “พื้นที่ต้นน้ำลำธารที่มีสภาพเป็นคงคิบัติที่สมบูรณ์ซึ่งยังไม่เคยแผ้วถางเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ทั่วไปเป็นแหล่งจับน้ำอยู่บนภูเขาสูงชันที่สลับซับซ้อนมีความลาดชันมาก”^{๔๒} ซึ่งได้รับการคุ้มครองไว้เพื่อเป็นต้นน้ำลำธาร

๑.๑๐ ป่าชายเลนอนุรักษ์ หมายถึง ป่าชายเลนที่หวงห้ามไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือใช้ประโยชน์ใด ๆ ปล่อยให้ให้เป็นป่าธรรมชาติเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ไม้และสัตว์บก สัตว์น้ำ ตามธรรมชาติ

๑.๑๑ พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติอันประกอบด้วย แก่ง เกาะ ภูเขา ลำธาร บึง ทะเล ชายหาด ซากตึ๋งดำบรรพ์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ

๒. พื้นที่นอกป่าอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากพื้นที่ป่าที่กล่าวไว้ข้างต้น ข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร จึงไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณะ ป่าชุมชน

ป่าสงวนแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ทั่วไปคือ ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ ชายหาด ที่ยังไม่ได้มีผู้ใดได้มาถูกต้องตามกฎหมาย ห้ามไม่ให้ใครยึดถือครอบครองทำประโยชน์ใด ๆ ทั้งการเก็บหาของป่า ทำไม้ แผ้วถาง ก่อสร้างหรืออาศัย เว้นแต่ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมายให้เข้าไปทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยได้ไม่ว่าจะเป็นการอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยแร่ที่เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ การอนุญาตที่เกี่ยวกับการระเบิดภูเขาเพื่อการค้า การอนุญาตให้อยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรม การอนุญาตให้เป็นวนอุทยานหรือสวนรุกขชาติ การอนุญาตให้เป็นสถานที่ขยายพันธุ์สัตว์ การอนุญาตให้จัดเป็นอุทยานสัตว์ป่า การอนุญาตให้สร้างศาสนสถาน การอนุญาตให้กับส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรืออาจจะมีการอนุญาตเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ก็ดีแล้วแต่ความเหมาะสมเช่นการอนุญาตให้ทำการบำรุงหรือปลูกสร้างสวนป่าหรือไม้ยืนต้นในเขตเสื่อมโทรม

ส่วนพื้นที่สาธารณะและป่าชุมชน คือ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ เช่น ป่าอภัยทาน ป่าช้า ดอนปู่ตา ซึ่งมีกฎระเบียบปฏิบัติตามที่ตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการชุมชนซึ่งยังไม่มีกฎหมายรองรับอำนาจสิทธิประโยชน์ทั้งการจัดการทำให้องค์กรชุมชนนั้นขาดความเชื่อมั่นในการดูแลพื้นที่ป่ารวมทั้งไม่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่อย่างเต็มที่ ตามลักษณะของป่าชุมชน ประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการดูแล คุ้มครอง ถ้ามีการควบคุมดูแลอย่างถูกต้อง ก็จะสามารสรสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น เห็นความสำคัญของป่าชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

^{๔๒} กรมป่าไม้, ต้นน้ำลำธาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

พระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถที่ว่า ประชาชนและป่าไม้ในท้องถิ่นอยู่ด้วยกันในลักษณะบ้านเล็กในป่าใหญ่ อันเป็นแนวทางการจัดการป่าไม้ให้กับองค์กรท้องถิ่นซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการบริหารทรัพยากรที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน การจัดการป่าชุมชนนั้น มีการดำเนินการได้ผลหลายแห่ง เช่น ป่าโนนใหญ่ กิ่งอำเภอโพธิ์สุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ป่าดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ป่าบ้านหนองปลาขาว อำเภอลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ป่าหนองสองห้อง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

๓.๓.๑.๔ แร่ธาตุและทรัพยากรที่สำคัญ

เขาพระ - เขาสูง จัดเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญทางธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ธรรมชาติสร้างขึ้นหรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้วมนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืช แร่ แสงแดด บรรยากาศและมนุษย์ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติมี ๒ ประเภท คือ

๑. ทรัพยากรที่สูญสิ้น (Non - Renewable resource) คือ ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปไม่มีใช้อีกเพราะเกิดใหม่ไม่ทัน เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ เมื่อมนุษย์ใช้ไปเท่าไรก็หมดเท่านั้น กว่าจะสร้างขึ้นมาทดแทนต้องใช้เวลานาน

๒. ทรัพยากรหมุนเวียน (Renewable resource) คือ ทรัพยากรที่ใช้แล้วยังสามารถใช้ต่อไปได้อีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ ถ้ามนุษย์รู้จักใช้อย่างฉลาด ก็จะไม่วันหมดสิ้นไป เพราะเป็นทรัพยากรที่ตายแล้วเกิดทดแทนกันได้ไม่นาน ได้แก่ พืช สัตว์ น้ำ สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติและมนุษย์^{๔๓}

เขาพระ - เขาสูง^{๔๔} มีแร่ธาตุและทรัพยากรที่มีความสำคัญ ได้แก่ แร่ธาตุ เช่น แร่ยิปซัม แกรนิต และแร่เหล็ก มีเหมืองแร่ จำนวน ๕ แห่ง ป่าไม้ จำนวน ๖๖,๘๐๐ ไร่^{๔๕} ภูเขา เช่น เขาพระ เขาสูง เขาแม่แก่ เขาเหล็ก เขามะเกลือ เขาหินดาด เขาปีกกระโดนฯลฯ^{๔๖}

^{๔๓} เกรียงไกร จิรจิริงชัย, รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ออกเขาพระ- เขาสูงอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์การศึกษาด้านหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.พ.ศ. ๒๕๔๕ หน้า ๔.

^{๔๔} www.siamfreestyle.com.

^{๔๕} สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์.

^{๔๖} ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์.

วิธีการรักษาแร่ธาตุให้คงอยู่คือการปกป้องธรรมชาติ ธรรมชาติมีความสมบูรณ์เท่าไรแร่ธาตุต่างๆก็คงอยู่ตราบนั้นและวิวัฒนาการขึ้นตามลำดับของธาตุนั้นๆและภูเขาบางลูกนั้นมีความพิเศษ คือ เป็นเขาที่มีหินแกรนิตสีชมพูทั้งลูกเป็นดินแดนมหัศจรรย์ที่มีทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างยิ่ง อาทิ หินแกรนิตสีชมพู หินสีดำ และหินมรกต บนยอดเขาพระมีหินก้อนสีชมพูขนาดมหึมา วางเรียงรายทับซ้อนกัน เเด่นตระหง่านอย่างน่ามหัศจรรย์^{๔๗} ทั้งภูเขา

บนยอดเขาเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางเชียงแสน และรอยพระพุทธรบาทที่ชาวบ้านให้ความนับถือมาก มีสวนหินกว้าง ประมาณ ๕๐ ตารางวา มีถ้ำลึกประมาณ ๓๐ เมตรกว้าง ๒ เมตร^{๔๘} เป็นที่อาศัยของค้างคาวจำนวนมาก มีจุดชมวิวหลายจุด ซึ่งล้วนแต่มีทิวทัศน์ที่สวยงามยากจะลืมเลือน การขึ้นไปสู่หินก้อนสูงสุดบนยอดเขา ต้องปีนป่ายไปตามก้อนหินขนาดใหญ่ ต้องผ่านซอกเล็กๆ กว้างประมาณ ๑ ฟุต เป็นรายหินสองก้อนชนกันแต่ไม่สนิท คนที่จะผ่านช่องหินนี้ได้ไม่ว่า อ้วนหรือผอมถ้ามีบุญตั้งจิตอธิษฐานก็สามารถลอดผ่านไปได้ทุกคนเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ เขาพระ- เขาสูง จึงเหมาะแก่การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติไว้ให้คงอยู่ต่อไป

๓.๓.๑.๕ ความสำคัญต่อชุมชนและระบบนิเวศ

การศึกษาในระบบนิเวศเป็นการศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้เกี่ยวกับระบบนิเวศของมนุษย์ ในพระไตรปิฎกนั้น คือการศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับระบบนิเวศของมนุษย์ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่รู้คุณค่าของธรรมชาติมากที่สุด เพราะพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมที่เป็นอุดมธรรมทรงรู้แจ้งด้วยดีถึงธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญและเสื่อมแห่งโลกมนุษย์

คำว่า “Ecology” แปลว่า “นิเวศวิทยา” ผู้ที่นำมาใช้เป็นครั้งแรกคือ นักชีววิทยาชาวเยอรมัน เอิร์น แฮกเกิล (Ernst Hackle) ค.ศ. ๑๘๖๘ หมายถึง การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองและสิ่งไม่มีชีวิตนิเวศวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เพราะว่าสิ่งมีชีวิตไม่สามารถอยู่ได้โดยลำพัง แต่จะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งด้านฟิสิกส์และเคมี บทบาทและการเกี่ยวข้องกันของสิ่งมีชีวิตต่อสิ่งแวดล้อมนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นระบบนิเวศ

นิเวศวิทยา ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หมายถึง วิชาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่ และสิ่งแวดล้อม”^{๔๙}

^{๔๗} www.tongteawthai.com/ เขาพระ - เขาสูง/397.html. วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๓.เวลา ๑๖.๓๐ น.

^{๔๘} www.teawmuangthai.com/nakhonsawan/004/. วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒.เวลา ๑๗.๓๐ น.

^{๔๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

ระบบนิเวศ (Ecosystem) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต อันได้แก่ พืช และสัตว์กับสิ่งไม่มีชีวิตคือสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์ต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของพืช และสัตว์ ได้แก่ น้ำ อากาศ และแร่ธาตุจำพวกแคลเซียม ฟอสฟอรัส ไนโตรเจน ออกซิเจน ฯลฯ สารเหล่านี้ไม่ได้อยู่นิ่งกับที่ แต่มีการเคลื่อนไหวถ่ายเทจากภายนอกเข้าสู่ภายในสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แล้วกลับออกสู่ภายนอก วนเวียนเป็นวัฏจักร^{๕๐} ของพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบถึงการเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า ขึ้นอยู่กับธรรมชาติคือระบบสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้จักระบบนิเวศเป็นอย่างดีนี้เอง จึงมีหลักธรรมคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกหลายหัวข้อที่ตรัสไว้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อสาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณค่าและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ จะได้ช่วยกันรักษาเพื่อที่มนุษย์จะได้มีแหล่งปัจจัย ๔ ไว้ใช้อย่างพอเพียงตลอดไปอย่างยั่งยืน^{๕๑}

ที่สำคัญก็คือต้องการโยงเข้าไปหาอุดมการณ์ที่พระพุทธเจ้าส่งพระสงฆ์ไปประกาศ ศาสนา เป็นการขាំให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการประกาศศาสนาโดยยึดเป้าหมาย ๓ ประการเป็นที่ตั้ง ดังนี้

๑. พุทธนิตาย เพื่อประโยชน์แก่มหาชน
๒. พุทธนุสขาย เพื่อความสุขของมหาชน
๓. โลกานุกัมปาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก^{๕๒}

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสสโร) จัดได้ว่าท่านได้ยึดเป้าหมายทั้ง ๓ ประการนี้ โดยที่มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวความคิด และวิธีการในการพัฒนาชุมชนในระบบนิเวศ คุณธรรมของพระสงฆ์ อันจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ อย่างแท้จริง รวมทั้งใช้เป็นแนวทาง เริ่มจากชุมชนหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นลำดับแรก

พระพุทธศาสนานั้นได้ให้ความสำคัญกับป่าเป็นอย่างมากในฐานะที่ป่านั้นเป็นแหล่ง พัฒนาการในด้านการเรียนรู้(ทางกายและทางจิต)ให้กับบุคลากรทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ต้น และพระพุทธศาสนาได้เน้นย้ำอย่างชัดเจนว่ามนุษย์กับป่าจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันตาม

^{๕๐} สวาท เสนาณรงค์ / วิไลเจด ทวีสิน. ๒๕๐๓ สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓.

^{๕๑} ชีร์โชติ เกิดแก้ว และ ณคมล ปุณฺชเขตต์ทิกุล, บทบาทของพระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง พระสงฆ์และวัดกับชาวบ้าน, ๒๕๔๘, หน้า ๒๕-๓๐

^{๕๒} วิ.ม.(ไทย)๔/๑๒-๑๓/๓๓-๓๕.

หลักปฏิจสงฆูปบาท^{๕๓}กล่าวคือมนุษย์จะไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากป่าเพราะป่าเป็นแหล่งธรรมชาติที่สำคัญในการผลิตก๊าซออกซิเจนให้กับมนุษย์(และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ)

แม้ป่าเองก็ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพังหากมิได้รับการปกป้องรักษาจากมนุษย์จากการทำลายของมนุษย์ ดังนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์เมื่อมีหลักคำสอนและแนวทางการปฏิบัติอันเนื่องด้วยป่าที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้แล้วจึงถือเป็นหน้าที่หรือมีบทบาทที่สำคัญจะต้องรักษาป่าเพราะป่าคือแหล่งการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองดังได้กล่าวมาแล้วนั้น

ทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของประเทศ ที่มีผลต่อสภาวะสมดุลของระบบนิเวศ ดังนั้นหากมีการสูญเสียในทรัพยากรป่าไม้มากเท่าไร ก็ย่อมทำให้เกิดความไม่สมดุลของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากสภาวะวิกฤตจากภัยธรรมชาติในปัจจุบัน ซึ่งรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสาเหตุที่สำคัญก็สืบเนื่องมาจากการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้ ปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว นั้น นอกจากจะเกิดจากการบุกรุกเข้าครอบครองและการใช้ประโยชน์จากวัสดุเศษเหลือทางการเกษตรที่มีคุณสมบัติเป็นวัสดุที่ให้เส้นใย เช่น ชานอ้อย ฟางข้าว ปอ ใยคาบมะพร้าว ต้นมันสำปะหลัง และหญ้าต่างๆ เป็นต้น นับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เปรียบเสมือนปราการอันแข็งแกร่งที่สามารถปกป้องป่าไม้ไว้ได้ เพราะนับวันปริมาณการบริโภคไม้สูงขึ้น โดยเฉพาะการบริโภคไม้ของประเทศไทยมีมากกว่า ๓ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ซึ่งเป็นไม้ที่นำเข้าจากประเทศต่างๆ ถึง ๕๕% ของการบริโภคไม้ในประเทศ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถ้าสามารถนำวัสดุเศษเหลือทางการเกษตรมาเป็นวัตถุดิบทดแทนไม้จากธรรมชาติได้แล้ว ก็จะมีผลดีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ลดมูลค่าการนำเข้าไม้จากต่างประเทศ และเพิ่มมูลค่าของวัสดุเศษเหลือทางการเกษตรที่นำมาใช้ได้มาก

๓.๓.๒ สภาพปัญหาของป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ- เขาสูง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

สภาพปัญหาของป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ- เขาสูง ปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย ทรัพยากรป่าไม้นอกจากจะมีคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อประชาชน โดยการใช้ไม้และผลิตผลจากป่าเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน คุณประโยชน์อันสำคัญยิ่งก็คือ ป่าไม้มีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศป่าไม้เป็นที่ให้ความชุ่มชื้นแก่โลก เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็น

^{๕๓} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖., ที่.ม. (บาหลี) ๑๐/๖๔/๓๑., ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒๑/๓๘., ส.นิ.อ. (บาหลี) ๒/๒๐/๔๖-๔๗.วิสุทธ. (บาหลี) ๒/๕๗๘-๕๗๙/๑๗๐-๑๗๑. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถร) พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯมหานคร : บริษัท ประชารวศ์พรินทร์ดีจิ่ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๑.ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕., ส.นิ. (บาหลี) ๑๖/๒๐/๒๕-๒๖., ดูเพิ่มเติมใน วิสุทธ. (ไทย) ๓/๑/๒๑๓-๒๑๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

แหล่งของพืชสมุนไพร และพืชหายาก แต่กลับปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราลดลงเรื่อยๆ เพราะพื้นที่ป่าไม้น้อยเกินไปและหลายแห่งมีสภาพที่เสื่อมโทรมมาก อาจจะเป็นเหตุให้สัตว์ป่าและพืชพรรณหลายชนิดต้องสูญพันธุ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เนื่องจากขาดความหลากหลายของชีวพันธุ์ต่อไปได้

การที่สิ่งแวดล้อมเกิดจากภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ อันเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงนั้นสะสมตัวขึ้น เกินขีดความสามารถในการปรับตัวของสิ่งแวดล้อมจะรับได้ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ คุณภาพดิน การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ การสูญเสียความงามของทิวทัศน์ เป็นต้น เราสามารถแบ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑. สภาพเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ทำให้ธรรมชาติไม่อาจเกิดทดแทนได้ ปัญหาที่เห็นได้ชัดคือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ที่ดินเสื่อมโทรม เพราะการเพาะปลูก ความเสื่อมโทรมดังกล่าวนี้มีผลต่อเนื่องมาจากการเสียความสมดุลของธรรมชาติ

๒. มลพิษสิ่งแวดล้อม คือ การที่สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบไปในทางเสื่อมลงโดยมนุษย์เป็นตัวละครสำคัญ การเปลี่ยนแปลงจะสะสมตัวขึ้นจนเกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศมีก๊าซพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ โรงงานอุตสาหกรรม หรือกิจกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ปะปนอยู่ทำให้สภาพอากาศไม่เหมาะสมกับสภาพของมนุษย์ ก็เรียกว่า เกิดปัญหาหมอกพิษทางอากาศหรือเมื่อแหล่งน้ำเกิดเน่าเสียจากของเสียจำนวนมากที่ถูกล่อยทิ้งจากบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม ก็เรียกว่า เกิดปัญหาหมอกพิษทางน้ำ

จะเห็นได้ว่าธรรมชาติมีอิทธิพลสำคัญต่อการดำรงชีวิต การรวมกลุ่มและการประกอบอาชีพของมนุษย์ นักมนุษยวิทยากายภาพได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการของโลกกับแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทราบว่า เพราะการดำรงชีพของมนุษย์ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค มีความสัมพันธ์กับยุคสมัยแหล่งอารยธรรมของโลก

๓.๓.๒.๑ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า

ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมป่าไม้ของชุมชนหมู่บ้านมีสภาพเสื่อมโทรมและมีบริเวณพื้นที่ลดลงทุกปี เนื่องจากถูกบุกรุกทำลายจากผู้คน อันเป็นสาเหตุทำให้ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่สามารถเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยของชาวบ้านได้เหมือนเมื่อก่อน

ป่าไม้ถูกทำลายเพราะฝีมือของมนุษย์ที่ไม่รู้คุณค่า เมื่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายลงแล้วไม่มีคุณค่าต่อประชาชน และผลิตผลที่เกิดจากป่าเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานก็ถูกทำลายไปด้วย

คุณประโยชน์อันสำคัญยิ่งก็คือ ป่าไม้มีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศ ป่าไม้เป็นที่ให้ความชุ่มชื้นแก่โลก เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งของพืชสมุนไพร และพืชหายาก แต่กลับปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราลดลงเรื่อย ๆ เพราะพื้นที่ป่าไม้มีน้อยเกินไปและหลายแห่งมีสภาพที่เสื่อมโทรมมาก อาจจะเป็นเหตุให้สัตว์ป่าและพืชพรรณหลายชนิดต้องสูญพันธุ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเนื่องจากขาดความหลากหลายของชีวพันธุ์ต่อไปได้

๑. ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า มีสาเหตุของการบุกรุกทำลายป่า จะพบข้อเท็จจริง ดังนี้^{๕๔}

๑.๑ ขาดความร่วมมือจากประชาชนที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว และขาดความเอาใจใส่ดูแลของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องหน่วยงานต่าง ๆ

๑.๒ เกี่ยวกับสวัสดิภาพและความปลอดภัยของพนักงานป่าไม้ไม่ได้รับความคุ้มครองเท่าที่ควร

๑.๓ อัตรากำลังอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกัน เช่น ยานพาหนะ อาวุธ เครื่องมือสื่อสารไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับเนื้อที่ป่าและมูลค่าของป่าแล้วไม่สมดุลกันเลย

๑.๔ ปัญหาเรื่องชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำลำธาร ชาวเขาอาศัยอยู่บนภูเขาทั่ว ๆ ไปแถบภาคเหนือของประเทศ ซึ่งนิยมทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่นและพืชไร่ ครั้นดินจืดก็ย้ายไปถางป่าและเผาป่าแห่งใหม่ต่อไปไม่มีวันสิ้นสุด นับวันประชาชนชาวเขาเพิ่มมากขึ้นทุก ๑ ปี อัตราการเกิดสูงและอพยพพวกรมาจากประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง การทำลายป่าของพวกเขชาวเขาเป็นการทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารสายสำคัญของประเทศไทย ส่งผลกระทบอย่างมากทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย จนกระทั่งปัจจุบันนี้ยังไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะแก้ไขปัญหานี้โดยเด็ดขาด

๑.๕ ปัญหาการเมืองส่วนใหญ่มักจะให้คำมั่นสัญญากับราษฎรว่า จะเปิดป่าใหม่เป็นที่ทำมาหากิน เมื่อได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้ว ก็ยังหาทางเปิดป่าสงวนอีกเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรทำลายป่ามากขึ้น

๑.๖ การจัดตั้งนิคม มักจะจัดในบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์ พระราชบัญญัติจัดสรรที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยกรมประชาสัมพันธ์และกรมส่งเสริมสหกรณ์ พระราชบัญญัตินี้ให้อำนาจกับกรมเจ้าสังกัด สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างในเขตนิคมมาหาผลประโยชน์และรายได้มาบำรุงนิคม โดยไม่ต้องนำเงินที่ได้จากทรัพยากรส่งเป็นเงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน

^{๕๔} ทิวา สรรพกิจ, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑-๒๘.

เท่ากับเป็นการทำลายป่าโดยถูกต้องตามกฎหมาย การจัดสรรที่ดินในเขตนิคม ต้องยอมรับว่าไม่ถึงมือประชาชนที่เดือดร้อนไม่มีที่ทำกิน โดยแท้จริง กลับตกไปอยู่ในมือของนายทุนแทบทั้งสิ้น

๑.๙ การทำลายป่าโดยอาศัยประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยเจ้าหน้าที่ออกหนังสือสำคัญให้แก่ราษฎรเข้าไปครอบครองพื้นที่ป่า เพื่อเข้าทำประโยชน์ (น.ส.๓) แล้วขอทำไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ดินกรรมสิทธิ์ออกมาจำหน่าย โดยอ้างว่า เป็นไม้ในที่ดินกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง บางครั้งเจ้าหน้าที่ออกหนังสือสำคัญทับในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

๑.๑๐ ปัญหายอมรับรองสถานภาพ การบุกรุกครอบครองที่ดินของรัฐ ราษฎรบางพวกเข้าไปบุกรุกทำลายป่า ยึดถือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แล้วนำเงินไปชำระภาษีบำรุงท้องที่ (ภ.บ.ท.๖, ภ.บ.ท.๕) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าภาษีดอกหญ้า แล้วทางอำเภอออกใบเสร็จรับเงินให้ราษฎรก็คิดว่าตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนได้ยึดถือครอบครอง ครั้นถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม ก็นำใบเสร็จภาษีบำรุงท้องที่มาอ้างเป็นหลักฐาน ซึ่งไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

๑.๑๑ ปัญหาปริมาณเนื้อที่ในการครอบครองที่ดิน เดิมประมวลกฎหมายที่ดินอนุญาตให้ราษฎรมีที่ทำกินได้คนละไม่เกิน ๕๐ ไร่ ต่อมาได้ยกเลิกบทบัญญัติในเรื่องกำหนดสิทธิในการครอบครองที่ดินตามกฎหมายนี้ เปิดโอกาสให้ครอบครองที่ดิน โดยไม่จำกัดปริมาณ เปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิพลบุกรุกครอบครองที่ดิน บางครั้งจ้างราษฎรผู้ยากไร้เข้าไปตัดไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และแผ้วถางป่า แล้วซื้อต่อในราคาต่ำหรือบิบบังคับ เจ้าของที่ดินบางรายถือครองที่ดินนับหมื่นไร่

๑.๑๒ ที่ดินเป็นภูเขาและห่างจากเชิงเขา ๔๐ เมตร มีกฎหมายห้ามยึดถือ ครอบครอง จับจองก่อสร้าง ให้ถือเป็นที่ดินของรัฐ แต่ปัจจุบันไม่มีผู้ใดสนใจปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายที่ดินดังกล่าว ยังคงปล่อยให้บุกรุกทำลายอยู่เรื่อย ๆ

๑.๑๓ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดโครงการเร่งรัดจัดที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกิน และบุกรุกเข้าไปทำกินในที่สงวน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๘-๙ ธันวาคม ๒๕๑๒ ซึ่งแต่ละจังหวัดได้แต่งตั้งคณะกรรมการเร่งรัดจัดที่ดิน ส่วนจังหวัดและคณะอนุกรรมการสำรวจสิทธิในที่ดินของราษฎร เพื่อดำเนินการตามโครงการของกระทรวงมหาดไทย โดยการยอมรับแจ้งจากราษฎรว่า ครอบครองทำประโยชน์มาก่อน แต่ไม่มีการตรวจสอบให้แน่นอนและรัดกุมว่าราษฎรมีเนื้อที่ดินตามที่แจ้งไว้หรือไม่ ปรากฏว่าราษฎรที่ครอบครองอยู่เดิมและที่อพยพเข้ามาใหม่ บุกรุกขยายพื้นที่และทำลายป่ามากยิ่งขึ้น เพื่ออ้างสิทธิในการครอบครองที่ดิน ผลที่สุดก็ไม่สามารถจับกุมหรือบังคับให้ราษฎรออกจากป่าได้ในที่สุดป่าแห่งนี้ก็ถูกทำลายจนหมดสิ้น หมดสภาพการเป็นป่า

๑.๑๔ คำสั่งของอดีตนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่องราษฎรเข้าทำกินในที่ป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘ ด้วยมีราษฎรเป็นจำนวนมากได้เรียกร้องขอความ

เป็นธรรมในกรณีถูกเจ้าหน้าที่จับกุม เนื่องจากได้บุกกรุกเข้าไปทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงสมควรจะได้วางมาตรการ การแก้ไขเรื่องดังต่อไปนี้ คือ

๑) กรณีที่ราษฎรเข้าทำไร่นาในป่าสงวน ทำให้ป่าสงวนนั้นหมดสภาพเป็นป่า แล้วให้ราษฎรที่ทำกินอยู่นั้นคงอยู่ทำกินต่อไปได้ และให้เจ้าหน้าที่สอบถามว่า ราษฎรที่ทำกินอยู่นั้นเองหรืออย่างไร แล้วรายงานให้ทราบโดยด่วน เพื่อจะได้ดำเนินการให้ราษฎรได้เข้าทำกินด้วยกฎหมายต่อไป

๒) ราษฎรที่บุกกรุกเข้าทำกินตามข้อ (๑) ถ้าถูกเจ้าหน้าที่จับกุมคุมขัง ให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวไปและตัวราษฎรผู้นั้นจะเข้าทำกินในที่นั้นก็ให้เข้าทำกินได้

๓) ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามบุกกรุกป่าสงวนเป็นการเด็ดขาด หากบุกกรุกเข้าไปย่อมเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายจะถูกดำเนินการตามกฎหมายต่อไป โดยให้เจ้าหน้าที่ประกาศให้ราษฎรทราบทั่วกันด้วย

๑.๑๓ ปัญหาทางด้านศาสนา พระสงฆ์บางรูปนิยมสร้างวัดและสำนักสงฆ์เพื่อที่จะได้เป็นสมภารจึงหาทางบุกเบิกป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อสร้างวัดและยังนิยมสร้างสำนักสงฆ์ในถ้ำบริเวณที่มีทิวทัศน์งดงามและบนภูเขาหาความเลื่อมใสในหมู่ประชาชน ชักจูงให้ราษฎรเลื่อยไม้ไปถวายเป็นสักขณราษฎรให้เข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในป่ารอบ ๆ วัด ในที่สุดป่าบริเวณนั้นก็ถูกทำลาย

๑.๑๔ ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของราษฎรภายในประเทศ อพยพโดยเสรีจนเกินไป ส่วนมากราษฎรที่อพยพมักจะเข้าไปบุกกรุกทำลายป่าเสมอ เพราะต้องแสวงหาที่อยู่และที่ทำกิน

๑.๑๕ ปัญหาการตัดไม้ ทำฟืน เผาถ่านและทำเสาเข็มมากเกินไปเกินกำลังผลิตของป่าบางแห่งราษฎรมีอาชีพเผาถ่านและตัดเสาเข็มขายเป็นอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพที่หาเงินได้ง่าย โดยมีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้รับซื้อ ทำให้ป่าสงวนถูกทำลายยิ่งขึ้น

๑.๑๖ ปัญหาการประกอบอาชีพแกะสลัก ซึ่งนิยมใช้ไม้สักแกะสลักเครื่องใช้เฟอร์นิเจอร์ และสิ่งประดิษฐ์ ส่วนใหญ่ในท้องที่ภาคเหนือ ราษฎรมีอาชีพหลักตัดไม้สักซึ่งมีขนาดตั้งแต่เส้นรอบวง ๕๐ เซนติเมตรขึ้นไป แล้วไปขายต่อนายทุนผู้รับซื้อ นอกจากนั้นยังอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายทำตู้ เตียง หีบศพ บานประตู ออกจำหน่ายทำให้ป่าไม้ภาคเหนือถูกทำลายไปมาก

๑.๑๗ ปัญหาการควบคุมสัมปทานทำไม้บริษัทจังหวัดทำไม้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ องค์การทหารผ่านศึก และการควบคุมโรงเลื่อยกว่า ๕๐๐ โรง ให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและกฎหมายที่ได้ระบุไว้ ยังไม่ได้ผลตามกฎหมายและโรงเลื่อยผลิตไม้เกินกำลังผลิตของป่า

๑.๑๘ ปัญหาเส้นทางซีกลาก ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับสัมปทานทำไม้ จะตัดเส้นทางเข้าไปตัดไม้ใหญ่ เพื่อนำมาป้อนโรงเลื่อยจักร ราษฎรได้อาศัยทางซีกลากนี้อพยพเข้าไปทำลายป่า และ

ยึดถือครอบครองที่ดิน เพื่อทำการเพาะปลูกตัดฟันไม้เล็กไม้น้อยแล้วเผาทิ้งทั้งป่า ทำให้ป่าสัมปทานหมดสภาพความเป็นป่า

๑.๑๕ ปัญหาการสร้างทางผ่านป่าสายต่าง ๆ เปิดโอกาสให้พ่อค้าลักลอบตัดฟันไม้มาจำหน่าย ราษฎรจะพากันอพยพเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่สองข้างทาง แล้วบุกรุกทำลายป่ายึดถือครอบครองที่ดิน จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ที่ดินนตัดผ่านป่าไหนป่าแห่งนั้นจะถูกทำลายไปในที่สุด

๑.๒๐ ในปัจจุบันมีหน่วยราชการหลายหน่วยงานได้เข้าไปพัฒนาช่วยเหลือ ตามคำขอร้องของราษฎรที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้ราษฎรเหล่านี้มีแรงสนับสนุน จึงบุกเบิกป่าสงวนแห่งชาติเข้าไปตั้งหมู่บ้าน และทำลายป่าต่อไปไม่มีวันสิ้นสุด

๑.๒๑ ปัญหานโยบายของกรมป่าไม้ กรมการปกครอง กรมที่ดิน และกรมประชาสงเคราะห์ ขัดแย้งกัน กรมป่าไม้ต้องการรักษาป่า กรมการปกครองและกรมประชาสงเคราะห์ต้องการให้ราษฎรมีที่ทำกิน โดยยังไม่มีการที่แน่นอนว่าบริเวณเป็นป่าต้นน้ำลำธารจะต้องรักษาไว้ตรงไหนกำหนดเป็นที่ทำกินต่างกรมต่างก็ทำกันไปโดยขาดการประสานงานซึ่งกันและกัน

๑.๒๒ ปัญหาเรื่องกฎหมายป่าไม้ไม่รัดกุม ผู้กระทำความผิดมักหาทางหลีกเลี่ยงกฎหมายได้ แม้ถ้าได้รับโทษก็ได้รับเพียงสถานเบา ไม่สามารถลงโทษนายทุนตัวการที่แท้จริงได้ ทำให้ไม่เกรงกลัวและเข็ดหลาบ

๑.๒๓ ปัญหาเรื่องข้าราชการ นักการเมือง ใช้อิทธิพลค้าไม้ ทำไม้ ทำไร่ หรือได้ผลประโยชน์จากพ่อค้า

๑.๒๔ ในทางปฏิบัติพนักงานป่าไม้เป็นผู้รักษากฎหมาย และทำหน้าที่รักษาป่าไม้ ไม่มีอำนาจเพียงพอต้องอาศัยความร่วมมือและประสานงานจากพนักงานสอบสวนและอัยการ บางครั้งไม่ได้รับความร่วมมือ ก็ไม่สามารถทำอะไรได้

ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า เขาพระ-เขาสูง ได้ถูกประชาชนบุกรุกยึดถือครอบครองและตัดฟันเพื่อหาประโยชน์จากดินลานไปเป็นจำนวนมาก สำหรับปัจจุบันนี้เราจะพบว่าสถานการณ์ของป่าไม้นั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤตเพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก

ในพื้นที่ของประเทศไทยในปัจจุบันยังมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากกลุ่มนายทุนอันจะเห็นได้จากพื้นที่ต่าง ๆ ในทุกภาคของประเทศไทย ร้อยละ ๕๐ มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูก จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่าในอนาคต หากไม่มีการร่วมมือและช่วยเหลือในการอนุรักษ์ป่าไม้ ย่อมจะไม่มีผืนป่าให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไปซึ่งบรรพบุรุษของมนุษย์เราได้ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม

ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ที่ต้องการได้รับประโยชน์จากป่าด้วยการทำลายนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ(ตัณหา) ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมากซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ได้ออกให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมายทำให้มนุษย์ ได้รับความเดือดร้อน

๓.๓.๒.๒ ปัญหาความต้องการทำสัมปทานแร่ในเขตป่าอนุรักษ์

ปัญหาความต้องการทำสัมปทานแร่ในเขตป่าอนุรักษ์ของป่าเขาพระ-เขาสูงเหมือนกับปัญหาของป่าสาธารณะอื่นๆ ชาวบ้านจะลักลอบเข้าไปตัดไม้ จุดไฟเผาป่าเพื่อหาของป่า ลำสัตว์ หรือนายทุนบุกรุกกระเปิดเขาเพื่อเอาหินไปค้าขายกำไร จนเป็นเหตุให้สภาพพื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงเสื่อมลงจนไม่สามารถเป็นที่ทำมาหากินสำคัญของชาวบ้านได้เหมือนเดิม การฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูง ท่านนำพวกรักษาป่าถนอมป้องกันไฟลุกลามเพื่อจะทำให้ป่าไม้ชุ่มชื้นอยู่ตลอด ป่าจะได้คืนสภาพได้เร็ว และเพื่อรักษาระบบชีวิตของป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายมากเกินไป

ด้วยสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้นทุกขณะ ประกอบกับสถานะของพระสงฆ์ในบริบทวัฒนธรรมไทยอันเป็นที่เคารพยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน ทำให้เกิดบทบาทใหม่ของพระสงฆ์ขึ้น ในฐานะเป็น “พระนักพัฒนา” หรือ “พระนักอนุรักษ์” ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระภิกษุที่ศึกษาปัญหาความเป็นไปของคนในชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการแก้ปัญหาเหล่านั้นผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อุทธรูป ยกตัวอย่างเช่น การเกิดกลุ่มสังฆะออมทรัพย์การส่งเสริมอาชีพ การรักษาบำบัดผู้ติดยาเสพติด โดยในส่วนของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์เองได้แก่ การปลูกป่า-บวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การเดินธรรมยาตรา การอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร การอนุรักษ์สัตว์ป่า เป็นต้น โดยทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ ล้วนแล้วทำให้เกิดทั้งการรักษาทรัพยากรส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาจิตใจของชาวบ้านควบคู่กันไป อันเป็นวิถีการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริงได้ต่อไป การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนอยู่ที่การบำรงจิตใจให้รู้จักวิธีการปกป้องในธรรมชาติ^{๕๕} รู้คุณค่า เกิดความหวงแหน

เนื่องจากพระสงฆ์นั้น ได้มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว และในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์หม่อมมากได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้เอาไว้ เพราะการรักษาต้นไม้ให้ยืนต้นและการดูแลที่ดี ย่อมเป็นผลดีต่อมนุษย์และสัตว์ที่อาศัยอยู่ เพราะสรรพสัตว์ทุกชนิดล้วนแล้วแต่จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการหาทางรอดร่วมกัน และอยู่ร่วมโลกใบนี้ด้วยความสันติสุข โดยไม่มีการเบียดเบียน เมื่อเทียบกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับโลกในปัจจุบันแล้ว จะ

^{๕๕} <http://www.sanghanetwork.org/thai/index.php?option=com>.

ทำให้มองเห็นว่า โลกที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์โดยภาพรวมนั้นมาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางกายกรรมชาติโดยที่มนุษย์หรือสัตว์ไม่สามารถคาดการณ์เอาได้ เกิดจากสาเหตุที่มนุษย์ได้ทำลายสิ่งที่เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้กับโลก

ฉะนั้น จึงได้รับการตอบแทนด้วยการทำลายชีวิตมนุษย์โลกด้วยแสดงปรากฏการณ์ที่ก่อให้เกิดภัยทำลายโลกในกาลต่อไปใน โลกยุคโลกาภิวัตน์ หากมนุษย์ไม่รักษาคุณแลธรรมชาติ หรือระบบนิเวศให้ดี

๓.๓.๒.๓ ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย

ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ในบริเวณตอนล่างของ เขาพระ-เขาสูงนี้ ถูกประชาชนบุกรุกพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม มีการขุดลึกลงไปไม่สภาพพื้นที่ป่าไม้คงเหลือแต่ส่วนบนของภูเขา การใช้ประโยชน์พื้นที่โดยขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และมิได้คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตามมา นอกจากนี้การเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ส่งผลถึงด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณดังกล่าวด้วยสำหรับปัญหาต่างๆของเขาพระ-เขาสูง

๑. ปัญหานายทุนเป็นสาเหตุของการบุกรุกทำลายป่า

ส่วนใหญ่การทำลายป่าเกิดจากการยึดถือครอบครองป่าของรัฐ เพื่อทำการเกษตร เช่น การทำไร่อ้อย และมันสำปะหลัง และราษฎรผู้บุกรุกต้องอาศัยทุนเพื่อดำเนินการ โดยกู้มาจากนายทุน และนำที่ดินที่ตนบุกรุกแล้ววางนั้นไปทำหลักฐานเป็นประกันการกู้ทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนที่กู้มามักจะถูกคิดดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมากจึงเป็นสาเหตุที่ราษฎรผู้กู้เงินทุนมาไม่สามารถจะชดใช้ต้นทุนให้หมดไปได้ มีแต่จะทับถมทวีและดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะถูกยึดพื้นที่ไป ราษฎรดังกล่าวก็จะต้องไปบุกรุกแล้ววางพื้นที่ป่าแห่งใหม่ และกู้เงินทุนมาดำเนินการอย่างนี้เรื่อยไปจึงเห็นว่านายทุนเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้มีการบุกรุกทำลายป่าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ผลกระทบอันเนื่องมาจากการทำลายป่า ผลกระทบที่ตามมาอันเนื่องมาจากการทำลายป่า คือ

๒.๑ เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมไปในทางที่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลของระบบนิเวศ

๒.๒ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศ เป็นต้นว่าจำนวนน้ำฝน อุณหภูมิ ความชื้นซึ่งอาจทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้งขึ้น

๒.๓ ขาดความชุ่มชื้นบริเวณต้นน้ำลำธาร เนื่องจากไม่มีป่าที่จะอุ้มน้ำไว้ทำให้ปริมาณน้ำที่ไหลซึมลงสู่แม่น้ำลำคลองลดน้อยลง และไม่สม่ำเสมอตลอดปี

๒.๔ เพิ่มปริมาณและความเร็วของน้ำที่ไหลบ่าลงสู่ที่ต่ำ เนื่องจากป่าไม้และพืชที่คลุมดินอยู่ซึ่งเป็นตัวปะทะเพื่อลดความรุนแรงของน้ำที่ไหลบ่าลงสู่ที่ต่ำ ถูกทำลายทำให้ดินไม่สามารถอุ้มน้ำไว้ได้มาก น้ำส่วนใหญ่จึงไหลลงสู่ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง และเมื่ออัตราการไหลรวดเร็วเกินกว่าปริมาณของลำน้ำจะรับได้ก็จะเป็นสาเหตุก่อให้เกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง

๒.๕ เกิดการพังทลายของดิน เนื่องจากพลังน้ำที่ไหลบ่าอย่างรวดเร็ว และจะกัดเซาะพื้นดิน หินเกิดน้ำขึ้นไหลลง ไปทับถมที่ดินเกษตรกรรมในที่ราบลุ่มซึ่งอยู่ต่ำลงไปและทำให้แม่น้ำตื้นเขิน ไม่สามารถรับน้ำหลากในฤดูฝนได้เช่นเดิม ทำให้เกิดน้ำท่วมได้ถ้าฝนตกหนัก

๒.๖ ทำลายหรือทำให้พืชพันธุ์และสัตว์ป่าที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ที่จำเป็นในการรักษาสภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของประชาชนลดน้อยลงหรือสูญพันธุ์ไป

๒.๗ ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ ซึ่งเคยเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นจุดดึงดูดของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว^{๕๖}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ทำการอนุรักษ์ป่าเขาให้พ้นจากการบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ท่านได้ทำถนนล้อมป่าเขาเป็นแนวกั้นบริเวณพื้นที่ป่าเขาสาธารณะกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกยึดครองของชาวบ้าน และถนนที่ท่านทำไว้ยังเป็นแนวป้องกันไฟป่าลุกลามมาจากพื้นที่นาของชาวบ้าน อันเกิดจากชวานาจุดไฟล่าสัตว์ และเผาฟางเพื่อทำปุ๋ย

ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ยังมองไม่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติเอาไว้ จนกว่าโลกนี้จะถูกทำลายในขณะที่มนุษย์พยายามแสวงหาความสุขจากการใช้สอยโดยไม่ตอบแทนคุณประโยชน์ที่ดีให้แก่โลก คือ การหาวิธีการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์โดยส่วนมาก ซึ่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ในปัจจุบันนี้ เช่น แผ่นดินไหว เขื่อนแตกรั่ว ฝนตกหนัก แดร์รอน พายุคลื่นลูกใหม่ เป็นต้น คอยทำลายเผ่าพันธุ์ของมนุษย์อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อย่างกรณีโคลนถล่มทำลายบ้านเรือนพังทลาย อันนี้เป็นที่มาจากความโลภ โกรธ หลงของมนุษย์ที่หวังจะครอบครองโลก อาจจะเป็นเพราะมนุษย์ไร้ความเมตตาปราณี ขาดพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑. เมตตา มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย และเกื้อหนุนต่อกันและกันในการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและการเอาตัวรอดในโลกใบนี้

๒. กรุณา มีความสงสารและเห็นมนุษย์อยู่ร่วมโลกด้วยความสันติสุข

๓. มุทิตา แสดงความยินดีเมื่อเห็นผู้ที่รักษาโลก ด้วยการสร้างสิ่งที่ดีให้กับโลก ได้แก่ การปลูกป่าไม้ทดแทน การให้การสนับสนุนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

^{๕๖} ประสพสุข พันธประยูร, การศึกษาปัญหาปัจจุบันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓.

๔. อุเบกขา การไม่วางเฉยเมื่อเห็นภัยพิบัติที่กำลังจะเกิดขึ้นและทำลายเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ ควรมีการปรึกษาหารือหามาตรการในการช่วยลดภาวะที่สุ่มเสี่ยงต่อการทำลายโลก คือ คอยสอดส่องดูแลและสร้างแรงบันดาลใจในการรักษาโลก โดยอาจมีการปลูกฝังให้ลูกหลานได้ เล็งเห็นความสำคัญของการปลูกป่าไม้

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่คืบคลาน จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติ ดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเปรียบเทียบกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ มิฉะนั้นจะไม่สามารถทราบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะติดตามมา รวมทั้งไม่สามารถตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้อง ปัจจุบันนักอนุรักษ์ได้ เปลี่ยนมาสนใจการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากกว่าการอนุรักษ์เฉพาะทรัพยากรที่สนใจเท่านั้น เพราะผลกระทบจากการตัดสินใจผิดพลาดในการทำลายหรือดัดแปลงสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีมากกว่า ที่จะมองเห็นและเข้าใจได้

๓.๓.๒.๔ ปัญหาการครอบครองที่ดินจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

ปัญหาการครอบครองที่ดินจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น มีเรื่องป่าไม้และภูเขาที่ถูกบุกรุก ความแห้งแล้ง ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ไม่มีปัญหาเท่าไร แต่เพราะป่าไม้ถูกทำลายเมื่อถึงฤดูฝนทำให้ หมู่บ้านบางหมู่บ้านถูกน้ำท่วม ท่านเจ้าคุณท่านเลยสร้างฝายกั้นน้ำและนำพาให้ชาวบ้านรู้จักอนุรักษ์ ธรรมชาติแวดล้อมโดยการเข้าขววงนายทุนที่จะมาบุกรุกทำสัมปทานแร่เขาพระด้วยการยึดเอาแล้ว สร้างวัดและให้พระไปดูแล จนทำให้ไม่มีการบุกรุกทำลายธรรมชาติป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เขาพระ - เขาสูง ในปี พ.ศ.๒๕๑๕ ท่านได้เห็นแนวทางในการรักษาเขาพระ เขาสูง และเป็นความต้องการของคนในท้องถิ่น เพื่อที่จะนำป่าเขาพระ- เขาสูง ออกจากการควบคุมของนายทุนและพนักงานรัฐบางคนที่ อาศัยอำนาจกฎหมายในทางที่ผิด เข้ามาทำลายป่าเขา ส่วนหนึ่งท่านได้แนวคิดจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แนะนำให้ชาวบ้านอนุรักษ์ป่าเขา และชาวบ้านเข้ามาขอร่วมงานกับท่านในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าเขา เพื่อฟื้นฟูสภาพและป้องกันการถูกทำลายจากนายทุนและพนักงานของรัฐบางคน รวมถึงชาวบ้านด้วย

นอกจากภัยที่เกิดจากความโลภของมนุษย์แล้ว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติป่าเขาของท้องถิ่นแห่งนี้ ยังได้รับความเสียหายจากการทำลายอย่างขาดความปรานีของมนุษย์ เขาพระ เขาสูง เป็นป่าเขาที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคุ้มครองรักษาป่าเขาให้รอดพ้นจากการถูกประทุษร้ายจากมนุษย์ ก่อนจะเป็นอ่างเก็บน้ำและป่าเขาอนุรักษ์ของชาวชุมชน หมู่บ้าน มีสภาพไม่ต่างจาก “ป่าสงวนแห่งชาติ” ชื่อย่อมนบอกอยู่แล้วว่าไม่ใช่ป่าเขาของชาวบ้าน

ดังนั้นการทารุณต่อป่าเขาอย่างไร้จิตสำนึก จากคำบอกเล่าของนายวิทยา โลหะเวช ผู้ใหญ่บ้านหนองกลีบ ซึ่งเป็นคนร่วมกันต่อต้านนายทุนและอนุรักษ์ป่าเขาพระ – เขาสูง

๓.๒.๒.๕ ปัญหาสัตว์สงวนในเขตป่าอนุรักษ์

พื้นที่อนุรักษ์ส่วนหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับการประกอบกิจกรรม เพื่อดำรงชีพของสัตว์ป่า ต้องเสียไป ฉะนั้น ความสามารถในการรองรับประชากรของสัตว์ป่าในพื้นที่อนุรักษ์นั้นย่อมลดลงไป หากสิ่งที่เป็นข้อมต้องสูญเสียไป เช่น แหล่งน้ำ แหล่งผสมพันธุ์ของสัตว์ป่าบางชนิด สัตว์ป่าชนิดนั้นอาจสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่นั้นก็เป็นที่น่าเป็นห่วง ตัวอย่างเช่น ราษฎรเข้ายึดและใช้พื้นที่ข้างบึงน้ำ ก็จะทำให้สัตว์หมดโอกาส หรือ มีโอกาสน้อยที่จะลงมาใช้น้ำ เมื่อขาดน้ำก็มีผลต่ออัตราการเกิด อัตราการตาย และ การอยู่รอดของสมาชิกในประชากรนั้น สัตว์เลี้ยงที่ราษฎรนำเข้าไปเลี้ยงในป่าอนุรักษ์ มีผลอย่างยิ่งต่อจำนวนสัตว์ ป่าในพื้นที่อนุรักษ์...สาเหตุที่สำคัญได้แก่การแก่งแย่งอาหารของสัตว์ป่า - ก่อวนกิจกรรมด้านผสมพันธุ์และเลี้ยงลูกอ่อน - ไล่ล่าประชากร สัตว์ป่า การนำวัว และควาย ไปเลี้ยงเป็นพันๆตัว ทำให้ประชากร กระตัง - กวาง เข้าไปใช้พื้นที่รอบๆหมู่บ้านไม่ได้ หมา - วัว - ควาย - ช้าง - ที่เลี้ยงไว้ในคุ่มแม่น้ำทำให้ นกยูง และ เป็ดก่า หมดไปจากคุ่มน้ำนี้ การเดินทางไปมาหาสู่กันของคนในหมู่บ้านต่างๆ ขัดขวางกิจกรรมทางด้านเกี่ยวพาราสิ และ เลี้ยงลูกอ่อนของนกชนิดนี้

สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง จัดอยู่ในทรัพยากรประเภทที่เกิดขึ้นทดแทน และรักษาให้คงอยู่ได้ (replaceable and maintainable) การที่จะรักษาให้คงอยู่และให้มีลูกหลานเกิดขึ้นทดแทนได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการปกป้องรักษาจัดหาที่อยู่อาศัย อาหารและแหล่งน้ำให้พอแก่ความต้องการ อีกทั้งต้องมีการสงวนพันธุ์ไว้มิให้ถูกทำลายจนถึงกับสูญพันธุ์ไป เพราะถ้าหากปล่อยให้สูญพันธุ์ไปแล้วก็ไม่อาจที่จะหาพันธุ์อื่นมาทดแทนให้เหมือนพันธุ์เดิมได้อีก สัตว์ป่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าจำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการ มาตรการที่สำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าได้แก่ การป้องกัน การบำรุงรักษา และการรู้จักนำมาใช้ประโยชน์

สาเหตุที่ทำให้จำนวนสัตว์ป่าต้องลดน้อยลงมีอยู่ ๒ ประการใหญ่ด้วยกันคือ

๑. การล่าสัตว์โดยไม่มีขอบเขตจำกัดในอดีตและปัจจุบัน การที่ประชาชนทั่วไปในชนบทล่าสัตว์ป่านั้น ส่วนใหญ่ต้องการที่จะล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารหรือเพื่อเป็นการค้า เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้ครอบครัว ส่วนชาวเมืองหรือผู้มีอิทธิพลทั้งหลายต้องการล่าสัตว์เพื่อความสนุกสนาน เป็นการทดลองอาวุธและความแม่นยำหรือล่าด้วยความคะนองมือ หรือเพื่อแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความเก่งกล้าสามารถในเชิงใช้อาวุธเสียมากกว่าที่จะล่าเพื่อใช้กินเป็นอาหาร ประกอบกับอาวุธที่ใช้ล่าทันสมัยขึ้น

๒. การทำลายที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินของสัตว์ป่า เนื่องจากประเทศได้พัฒนาความเจริญมากขึ้น และประชากรของประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่ทำมาหากินได้เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าจึงถูกบุกรุกทำลายเสียเป็นจำนวนมาก ทำให้สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย ขาดแหล่งน้ำแหล่งอาหารบางชนิดก็ต้องหนีไปอาศัยในป่าลึกหรือไม่ก็ถูกล่าตายไปในที่สุด ทำให้จำนวนสัตว์ป่าลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว บางชนิดก็ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว และบางชนิดก็กำลังจะสูญพันธุ์ภายในไม่ช้า

ปัญหาล่าสัตว์สงวนในเขตป่าอนุรักษ์ การล่าสัตว์โดยตรงจากน้ำมือของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ... เป็นสาเหตุหลักอีกประการซึ่ง เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง ที่จะสร้างความเข้าใจ และ ยอมรับ กับทุกคนที่อาศัยอยู่ในป่า .. ฉะนั้น การลักลอบล่าสัตว์ก็ยังมีต่อไป การขัดขวางการไปมาหาสู่กันของสัตว์ในท้องที่ต่างๆ ของพื้นที่อนุรักษ์อันเนื่องมาจากชุมชน และ กิจกรรมของมนุษย์ ก่อให้เกิดการแตกแยกในประชากรขึ้น นอกจากทำให้พื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในการรองรับประชากรน้อยลงแล้ว ยังมีผลต่อการขยายพันธุ์ และ ก่อให้เกิดความแตกแยกในระดับสายพันธุ์ขึ้นได้ การบีบถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ให้เล็กลง และ ก่อผลกระทบต่างๆ อาจทำให้สัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ ไปจากพื้นที่ เป็นต้น..

การแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัยอยู่เสมอ จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ป่าให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรสัตว์ป่าในประเทศไทยมีปัญหาและอุปสรรคเช่นเดียวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองมากกว่าปัญหาทางวิชาการ

๑. แนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าแห่งชาติ

๑.๑ มีกฎหมายที่เหมาะสมและทันต่อเหตุการณ์

๑.๒ การวางแผนการ จัดการสัตว์ป่า การวางแผนการจัดการสัตว์ป่าให้ได้ผลดีต้องประกอบด้วยความรู้ทางทฤษฎี ความชำนาญในท้องที่

๑.๓ การเตรียมกำลังคนและนักวิชาการทางด้านสัตว์ป่า

๑.๔ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ทรัพยากรสัตว์ป่าเป็นทรัพยากรที่ถูกใช้ประโยชน์มานานแต่ประชาชนทั่วไป ยังขาดความรู้สึกสำนึกถึงคุณค่าประโยชน์ของสัตว์ป่าดังนั้นรัฐบาล โดยเฉพาะกรมป่าไม้ควรเน้นหนักในด้านเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน

๑.๕ การเพาะพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อให้ทรัพยากรสัตว์ป่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนที่จะใช้ประโยชน์ตลอดจนใช้เป็นสินค้าออกของประเทศและรักษาพันธุ์ให้คงไว้

ทั้งนี้เนื่องจากป่าส่วนใหญ่ในพื้นที่อนุรักษ์ ถูกทำลายเป็นทุ่งหญ้าคา จากการที่มีราษฎรเข้าไปอยู่ในพื้นที่ ส่วนผลกระทบต่อประชากรของพันธุ์พืช ก็มีไม่น้อยไปกว่าสัตว์ป่า พื้นที่ส่วนที่คิด

เป็นที่รวมของพรรณพืชมาชนิด ย่อมแสดงออกถึงความสมบูรณ์ของดิน ฉะนั้น จึงเป็นแหล่งที่
 ราษฎรต้องการที่จะเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัย - ทำกิน และ ปล่อยสัตว์เลี้ยง ด้วยเหตุนี้พันธุ์ไม้หลายชนิด
 จึงต้องลดจำนวนลง ไม้ขนาดใหญ่ที่ถูกตัดไปแต่ละต้น มักเป็นที่อาศัยของไม้ขนาดเล็กที่มีแหล่ง
 กระจายแคบอีกมากมาย เช่น กล้วยไม้ - กาฝาก - ไม้ยี่เกาะ ไปจนถึง ไลเคนส์ นอกจากนี้ยังมีพันธุ์
 ไม้ขนาดเล็กที่ขึ้นอิสระบนดิน แต่ อาศัยร่มเงาอยู่ใต้ไม้ใหญ่อีกจำนวนไม่น้อย ย่อมสูญสิ้นหรือลด
 จำนวนลงไปด้วย.. หากมองลึกลงไปถึง แบคทีเรีย และ เชื้อรา ย่อมมีการสูญเสียมากยิ่งขึ้นไปอีก
 การเลือกกินและทำลาย ของสัตว์เลี้ยง ก็มีผลกระทบไม่น้อยต่อการ ลดลงของพันธุ์ไม้ป่า

๓.๓.๓ พัฒนาการด้านการจัดการป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระ - เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

พัฒนาการด้านการจัดการป่าไม้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวใน
 ระบบเชิงนิเวศ เขตกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าการสำรวจ
 รวบรวมข้อมูลทรัพยากรป่าไม้เขตกเขาพระ-เขาสูง ได้มีการประชุมเพื่อใช้ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม
 ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เขตกเขาพระ-เขาสูง การใช้และการเก็บรักษา จัดทำโครงการ
 เกี่ยวกับการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การป้องกันการล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า
 ไฟป่าและ กำหนดขอบเขต เขตกเขาพระ-เขาสูงเป็นวนอุทยานจัดท่างบประมาณและผู้รับผิดชอบ
 เกี่ยวกับการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การป้องกันการล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า
 การป้องกันไฟป่าและกำหนดเขตกเขา-เขาสูงเป็นวนอุทยานดำเนินการอบรมให้ความรู้ด้านการ
 อนุรักษ์ป่าไม้พร้อมปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนของชุมชนเขตกเขาพระ-เขาสูง จัดตั้งเครือข่ายในการ
 อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ประชาสัมพันธ์ รมรงค์ ให้ประชาชนทราบ เมื่อมีการปลูกป่าบำรุงป่า ใน
 พื้นที่เขาพระ-เขาสูง ดำเนินการประชุมติดตามและประเมินผลการปรับปรุงผลในการป้องกันการ
 ตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การป้องกันการล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า การป้องกันไฟป่า

ในการประชุมเพื่อให้ชุมชนให้มี ส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดการทรัพยากรป่าไม้ด้าน
 การเพิ่มพูนทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่สรุปปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ด้านการเพิ่มพูน
 ทรัพยากรและการรักษาทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไป
 สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ การกำหนดพันธกิจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การ
 กำหนดจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้ และการเก็บรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีแนวโน้ม
 ว่าจะขาดแคลน กำหนดยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การป้องกันการล่า
 สัตว์ป่า การเก็บหาของป่า ไฟป่าและ กำหนดเขตเขตกเขาพระ-เขาสูงเป็นวนอุทยาน หากจุดอ่อน-
 จุดแข็ง เกี่ยวกับใช้ทรัพยากรป่าไม้ และการเก็บรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีแนวโน้มว่าจะขาดแคลน
 ของเขตกเขาพระ-เขาสูง จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้รอบๆเขตกเขาพระเพื่อดำเนินกิจกรรม

ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า การป้องกันไฟป่า อีกทั้งรายงานหรือแจ้งข่าวกับเจ้าหน้าที่ ร่วมขอจัดตั้งเทือกเขาพระ-เขาสูงเป็นวนอุทยานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นำผลการติดตามและประเมินผลการปรับปรุงผลในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การป้องกันการล่าสัตว์ การเก็บหาของป่า การป้องกันไฟป่าที่ได้มาวางแผนการอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้าไปฟื้นฟูสภาพป่าเขา ด้วยการนำพาชาวบ้านปลูกต้นไม้เสริมทดแทนการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของต้นไม้ เพื่อเร่งปรับสภาพป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์ สร้างที่พักสงฆ์ไว้ในกลางป่า และทำถนนป้องกันไฟป่า การกระทำเหล่านี้ของท่านเป็นการหยุดยั้งการทำลายระบบนิเวศของป่าไม้ จะทำให้ป่าไม้มีระยะเวลาพักฟื้นสภาพตามวิถีธรรมชาติของป่าไม้เอง การที่มีพระสงฆ์เข้าไปพักอาศัยในป่า เขาพระ-เขาสูง ชาวบ้านเข้าไปหาเก็บของป่าในป่าจะมีพฤติกรรมที่สำรวมต่อป่ามากขึ้น เพราะยำเกรงต่อสถานที่ ที่ไม่เป็นแค่ป่าเท่านั้นยังเป็นป่าไม้ที่ยังมีพระสงฆ์รักษา ประหนึ่งว่าเป็นศาสนสถาน เมื่อชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงสภาพป่าไม้ก็จะได้รับผลกระทบน้อยลง

การฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูง ท่านนำพาชาวบ้านทำถนนป้องกันไฟลูกกลมเพื่อจะทำให้ป่าไม้ชุ่มชื้นอยู่ตลอด ป่าจะได้คืนสภาพได้เร็ว และเพื่อรักษาระบบชีวิตของป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายมากเกินไป

การสร้างที่พักสงฆ์ไว้ พระสงฆ์จะคอยดูแลสอดส่องดูแลรักษาป่า ชาวบ้านเองจะได้ให้ความเคารพยำเกรงบารมีทางศาสนา สิ่งที่เกี่ยวข้องศาสนาชาวบ้านจะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อของชาวบ้านจะสร้างความรู้สึกรยำเกรงชาวบ้านจะควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพื่อเป็นไปตามความรู้สึกที่เกิดขึ้นของตนเอง ถ้ามีการฝ่าฝืนด้วยพฤติกรรม ชาวบ้านจะรู้ว่าตนเองผิด เกิดความขัดแย้งขึ้นในใจตนเองอันก่อความไม่สบายทางจิตใจอาจถึงขั้นกายวิปลาสก็มี หลังจากเข้าไปในป่าแล้วทำไม่ดีต่อป่าโดยปกติชาวบ้านจะอธิษฐานธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางกำหนดความประพฤติของมนุษย์ให้แสดงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนเองควรเคารพ

อันแรก ชาวบ้านรู้และเข้าใจดีว่า ตนควรทำอะไร และไม่ควรถืออะไรต่อป่า ซึ่งเป็นสามัญสำนึกของคนทั่วไปที่มีต่อป่า เมื่อมีสามัญสำนึกก็พร้อมจะปฏิบัติตามสามัญสำนึกด้วยการลดละพฤติกรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อป่าไม้ เพื่อให้ความเคารพยำเกรงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ชาวบ้านจึงต้องควบคุมพฤติกรรม และการแสดงออกของตนให้เหมาะสม เป็นการสร้างภาวะสมดุลที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง อันจะนำไปสู่ภาวะความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ยังมีการพัฒนามากขึ้นเท่าใด ในทางด้านวัตถุและจิตใจก็ยิ่งทำให้สภาพแวดล้อมและสังคมมีความเข้มแข็ง เกิดความสามัคคี ความสุข สันติ เกิดขึ้นใน

ทุกระบบของนิเวศวิทยาและวิธีการที่จะช่วยเสริมทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องปฏิบัติ ดังนี้^{๕๓}

- (๑) หยุดยั้งหรือชะลออัตราการเติบโตของประชากร
- (๒) ป้องกันรักษาที่ดินเพื่อการเพาะปลูก
- (๓) การนำทรัพยากรทุกชนิดกลับมาใช้ใหม่
- (๔) การปลูกป่า
- (๕) การวางแผนการใช้น้ำ
- (๖) การอนุรักษ์พลังงาน
- (๗) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
- (๘) การสร้างค่านิยมของสังคม
- (๙) ให้การศึกษาแก่ประชาชน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเอง โดยการพัฒนาลิ่งแวดล้อมในบ้าน ลิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และลิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหาสาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหาลิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน^{๕๔}

เนื่องจากระบบธรรมชาติมีความสลับซับซ้อน ได้วิวัฒนาการมานับล้านปีกว่าจะมาอยู่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การคิดแปลงและทำลายธรรมชาติและทรัพยากรเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นนี้จะสร้างปัญหาที่ติดตามมาและยากจะแก้ไขได้ ความผิดพลาดจากการใช้ทรัพยากรไม่เพียงแต่ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรที่ไม่สามารถจะนำกลับคืนสู่สภาพเดิมได้แล้วเท่านั้น แต่ยังต้องเสียงบประมาณอีกมากมายในการแก้ไขปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นมาซึ่งไม่อาจคาดคะเนล่วงหน้าได้อีกแล้ว ดังนั้น โครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามควรจะได้มีการศึกษาและวางแผนให้รอบคอบโดยแน่ชัดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์รวมทั้งทราบถึงผลกระทบ และหาวิธีการแก้ไขก่อนที่จะเริ่มดำเนินการ ไม่ใช่เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจเพียงชั่วคราวแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องมองถึงผลระยะยาวที่จะเกิดขึ้นด้วยเสมอ

^{๕๓} มั่น เสือสูงเนิน. เอกสารประกอบการสอนวิชานิเวศวิทยาในพระในพระไตรปิฎก. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๕๔} พระมหาสุภา อุกุโท. บทบาทของพระสงฆ์ : ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, สำนักส่งเสริมศึกษาและบริการสังคม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘ หน้า ๒๐๘.

บทที่ ๔

บทบาทและผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอนุรักษ์ป่าไม้

เขาพระ- เขาสูง ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ในยุคโลกาภิวัตน์

โลกในยุคปัจจุบัน ถูกเรียกว่า โลกาภิวัตน์ เป็นการดำรงชีวิตไปทางวัตถุนิยมแบบสุดโต่ง โดยทิ้งความเจริญทางด้านจิตใจ ศรัทธา ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เดินสวนกระแสในแบบที่เรียกว่าเดินคนละทาง ในฐานะผู้เขียนเป็นเพียงพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง จึงจะขอลำดับถึงเหตุการณ์ปัจจุบันแต่ในกรอบของความเป็นเมืองไทยสังคม และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ใกล้ตัว

โลกาภิวัตน์โลกแห่งความเจริญทางวัตถุ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คนจะพูดถึงคอมพิวเตอร์รุ่นใหม่เพิ่งมาจากต่างประเทศ โทรศัพท์มือถือยี่ห้อดัง รถยนต์รุ่นใหม่ราคาแพง ๆ อุปกรณ์เครื่องใช้ในสนามกอล์ฟยี่ห้อดัง ๆ อาหารต่างชาติชื่อแปลก ๆ ค่านิยมที่เปลี่ยนไป ของกินของใช้ราคาแพงจากต่างประเทศ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ไอที อินเทอร์เน็ต เป็นโลกของการสื่อสารไร้พรมแดน ไม่ว่าจะอยู่ที่ภูมิภาคไหนของโลกก็มีการติดต่อสัมพันธ์กัน เกิดกระแสการพัฒนา ความเป็นอยู่และแนวคิดตามกระแสโลก นาทีนี้คนมีอินเทอร์เน็ตก็เปรียบเหมือนมีแก้วสารพัดนึกอยู่ในมือไม่ว่าจะหยิบจับอะไรเป็นได้ดังใจไปทุกอย่าง จะซื้อของ ขายของ หากความรู้ดูข่าวสาร แม้แต่การบริการบางอย่างยังมีกัน โจ่งคริม จะหาข้อมูลโซคชะตา แสวงหาข่าวสาร โลกแบบเจาะลึก ต้องการติดต่อไครญาติหายประชาสัมพันธ์ ข่าวสารรับสมัครงานมีข้อมูลอัพเดททุกวันแบบครบวงจร ทั้งที่มีประโยชน์มาก และแม้แต่พวกฉวยโอกาสหลอกขายสินค้าหรือหลอกไปทำเสื่อมเสียก็มากไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีหรือร้ายก็ล้วนแต่เป็นไปได้นับอินเทอร์เน็ตมีคนเข้าไปดูเว็บไซต์ต่าง ๆ ทุกวัน แต่เว็บไซต์การสอนธรรมศึกษาเห็นจะยังไม่ปรากฏเป็นเรื่องเป็นราวเสียที

สัญลักษณ์ของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ คือค่านิยมใหม่ ๆ และสงครามการค้าการร้ายการขัดแย้งรุนแรงระหว่างประเทศเชื้อชาติศาสนา ปัญหาเศรษฐกิจโลกเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ เวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ถูกล้มที่สหรัฐอเมริกาจากการพุ่งชนของเครื่องบินที่ผู้ก่อการร้ายจี้มาทำให้สหรัฐต้องเข้าไปมีส่วนปฏิบัติการในอัฟกานิสถานและทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายทั่วโลก ทั้งอัลเคดา และบินลาเดนการขัดแย้งของปาเลสไตน์กับอิสราเอลสงครามแบ่งแยกดินแดนอื่นๆ สถานการณ์โลกปัจจุบันแม้แต่ประเทศมหาอำนาจยังต้องเจ็บปวดสูญเสียกับความเลวร้ายของการก่อการร้ายข้ามชาติและการชดเชย โดยการตอบโต้ทางทหารและอาวุธสงครามกระทบกับวิถี

ชีวิตของคนทั้งโลกที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ เศรษฐกิจทั่วโลกน่าเป็นห่วงอัตราการว่างงานอยู่ในระดับสูง ภาวะการเงินฝืดเคือง เศรษฐกิจถดถอยผลผลิตสินค้าอุตสาหกรรมย่ำแย่ มีปัญหาด้านเศรษฐกิจไปพร้อมกันทั่วโลก อีกทั้งแอบแฝงไปด้วยแง่มุมที่ซ่อนเร้นและเป็นอันตรายต่อมวลมนุษยชาติ เกิดมาพร้อมกันอย่างเงิบ ๆ เช่นเดียวกัน

คนทุกคนเกิดมาก็รักชีวิตตัวเอง แต่ถ้าไม่เข้าใจเรื่องชีวิตก็ไม่ต่างอะไรกับหลงไปอยู่ในป่าทึบ หาทางออกไม่ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ การก่อการร้ายการทำลายกันด้วยอาวุธร้ายแรง ถ้าคุณนี้สงครามนิวเคลียร์สงครามเคมีและชีวภาพเกิดขึ้นคนทั้งโลกจะเป็นอย่างไร ? ขณะนี้เมฆหมอกอวิชชา ได้แก่ ความโง่ ความโกรธ ความหลงอวดหยิ่งถือดี มีมานะเป็นสัญญาณอันตรายบอกให้รู้ว่าโลกกำลังจะเปลี่ยนไปไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย กระแสกิเลสกำลังไหลเชี่ยว รุนแรงหนักขึ้นทุกวัน อำนาจกิเลสที่อยู่ในใจคนทั้งโลกเข้าไป บังคับธรรมชาติให้เปลี่ยนแปลง แผ่นดินไม่พอจะอยู่ต้องต่อกอนโดขึ้นไปสูง ๆ อาหารขาดแคลนปริมาณคนมากกว่าทรัพยากร การตัดต้นไม้ทำลายป่าเกิดฝนแล้งน้ำท่วมฉับพลันน้ำป่าไหลหลาก เช่นที่อำเภอวังจันทน์ จ.แพร่ บ้านน้ำก้อ จ.เพชรบูรณ์หรือที่ภาคใต้ทำให้บ้านเรือนเสียหายผู้คนล้มตายจำนวนมาก ภัยธรรมชาติที่มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้อง การเจ็บไข้จากการใช้สารเคมี เศรษฐกิจตกต่ำจากพิษเงินบาทลอยตัว ผู้คนเข่นฆ่าขัดแย้ง เกิดการประท้วงเดินขบวนทำลายทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายของแต่ละประเทศถูกใช้ไปในการป้องกันประเทศมากที่สุด โลกที่เปลี่ยนแปลงนี้เป็นเพราะว่า ตั้งอยู่บนความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามธรรมดาของมนุษย์ ปุถุชนย่อมมีจิตหวั่นไหวไปตามโลก ขณะที่คนขึ้นยานอวกาศและส่งดาวเทียมไปนอกโลก เมืองไทยวันนี้มีแต่ความศิวิไลซ์ ความเจริญอันเกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีรถไฟฟ้ามีรถไฟใต้ดิน มีระบบการสื่อสารที่พัฒนาทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ การเปลี่ยนแปลง มาตรฐานต่าง ๆ ของชีวิตตามยุคสมัยค่านิยมความเชื่อจากมาตรฐานเดิม ๆ จะถูกกำจัดออกไป การพัฒนาที่แฝงไปด้วยความขัดแย้งและเพิ่มความปองร้ายสูงต่อฝ่ายที่มีทิวทัศน์ที่ไม่ตรงกันไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน

มาตรฐานสังคมใหม่ภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ยกตัวอย่าง ณ วันนี้งานมอเตอร์โชว์ ครั้งที่ ๒๓ ที่ศูนย์แสดงสินค้า Bitec มีนวัตกรรมการขนานยนต์รุ่นใหม่เปิดให้จองมีคนไปร่วมงานวันหนึ่งเป็นหลักหมื่นที่จอดรถไม่พอ เวลาใกล้กันงานถนนสายวัฒนธรรมแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ฉลอง ๒๒๐ ปี กรุงเทพฯ ที่สนามหลวงกลับเงิบเหงาวังเวงมีแต่คนรุ่นเก่าไม่กี่กลุ่ม ชาวต่างชาติไม่กี่คนที่จะมองเห็นและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมาตรฐานสังคมเดิม ที่แฝงไปด้วยคุณค่าวิถีชีวิตแบบเก่าของคนไทยที่เด็ก ๆ และวัยรุ่นหนุ่มสาวน่าจะจะได้มีโอกาสซึมซับ ความเป็นไทยอันยิ่งใหญ่ไว้ตั้งแต่เยาว์วัย คนเราจะเติบโตและก้าวหน้าต้องรู้ที่มาประวัติศาสตร์ของเราเอง เด็กไทยถ้ารักในวัฒนธรรมไทยแล้วต่อให้วัฒนธรรมอื่นที่หลั่งไหลเข้ามา ก็ไม่สามารถทำให้คนไทยทิ้งมาตรฐานวัฒนธรรมของสังคมเดิมได้

และอีกบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันควรให้ความสำคัญ คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ภูเขา ลำธาร ซึ่งเป็นทรัพยากรหลัก เป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติ ให้คงสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด

ในสมัยยุคโลกาภิวัตน์นี้จะเห็นได้ว่าความสำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนและชาวบ้านนั้นนอกเหนือจากการได้รับความเคารพศรัทธาจากชาวบ้านในฐานะนักบวชในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ยังมีบทบาทความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การกระทำ หรือพฤติกรรมของพระสงฆ์ย่อมส่งผลต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านจิตใจ พระสงฆ์ยังมีหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางในการกำหนดบทบาท และหน้าที่

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๕^๑ ได้กำหนดให้พระภิกษุผู้เป็นเจ้าสำนักทำการอนุรักษ์ส่งเสริมสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความร่มรื่นและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานอกจากจะมีบทบาททั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการบูรณะเสนาสนะ^๒

ดังนั้น พระสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ในการสร้างคุณประโยชน์ให้กับชาวบ้านมีบทบาทเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคม จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นส่วนหนึ่งที่มีสถานภาพทางสังคมเหนือคนทั่วไป จึงทำให้พฤติกรรมหรือการกระทำของพระสงฆ์ส่งผลต่อชาวบ้านเสมอ

จากคำสัมภาษณ์ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ และการมีส่วนร่วมกิจกรรมในพื้นที่ของผู้เขียน ตลอดจนการสอบถามเจ้าคณะตำบล พระในเขตปกครอง และผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนผู้ที่ให้ความเคารพศรัทธา ถึงบทบาทที่พระสงฆ์ที่มีต่อ เขาพระ - เขาสูง ของอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงปัจจุบันสามารถแยกเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

^๑ กรมการศาสนา, คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๘, หน้า ๑๗ - ๑๘.

^๒ พรชูลี อาษาอรุณ และคณะ, รายงานฉบับย่อย โครงการศึกษาวิจัยการศึกษาทบทวนโครงการครู พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕, หน้า ๒๖- ๓๐.

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองกลับ และหมู่บ้านใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสำคัญ ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน อันเป็นการพัฒนา ปรับปรุง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ และนำเสนอ ดังต่อไปนี้

๔.๒ บทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอนุรักษ์ป่า เขาพระ - เขาสูง

บทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในเขตอนุรักษ์ป่าเขาพระ - เขาสูง คือ พระนิภากรโสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) ท่านได้ใช้ประสบการณ์จากการประสานงานและการเรียนรู้ไปในตัว พร้อมกับได้มีการแสดงจุดยืนของตนเองอย่างเด่นชัด ต่อการทำงานด้านป่าไม้ ท่านจะเป็นตัวแทนของชาวบ้านทำงานร่วมกับกลุ่มคนอื่น และเรียนรู้วิธีการจากที่อื่น นำมาประยุกต์ใช้กับงานของตนเอง นอกจากนี้ท่านยังแสดงออกให้คนภายนอกได้เห็นถึงปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ในฐานะที่ท่านเป็นตัวแทนของชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าและก่อให้เกิดการยอมรับในการกระทำของท่านจากคนทั้งภายนอกและภายในท้องถิ่น เพราะเขาพระ-เขาสูงเป็นแหล่งหาอาหารของคนหนองบัวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิด และไม่เคยไปอาศัยอยู่ที่อื่น ท่านจึงเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา ท่านจึงอยู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ด้วยความผูกพันมาตลอด ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่เคยไปไหน ไม่ว่าจะก่อนบวชหรือว่าบวชแล้ว อยู่กับบ้านมาตลอดไม่เคยออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น เรียนหนังสือก็อยู่ที่บ้านอยู่ช่วยงานหลวงพ่อพระครูอ้อย (พระครูนิกรปทุมรักษ์) มาตลอดและท่านได้อุปสมบทให้อยู่กับท่านจนท่านมรณภาพ อยู่กับชาวบ้านไม่ได้ไปที่อื่นเลย และได้พาชาวบ้านพัฒนาวัดพัฒนาหมู่บ้าน”^๓

การอนุรักษ์ป่า รักษาป่า พัฒนาป่า เขาพระ-เขาสูงพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้นจะมีการพัฒนาโดยการระดมมวลชนจัดกิจกรรมอยู่เป็นประจำทุกปีโดยมีแนวทางส่งเสริมการปลูกป่าในพื้นที่ที่ว่างและปลูกเสริมในส่วนที่ถูกทำลายแนวร่วมหลักคือนอกจากท่านจะแจ้งพระสงฆ์ในเขตปกครองให้รับทราบแล้วยังแจ้งไปที่หน่วยงานทุกภาคส่วนให้รับทราบโดยกำหนดวันเวลาสถานที่ในการพัฒนาอนุรักษ์ป่าแล้วยังให้ช่วยกันประสานงานแบ่งเขตรับผิดชอบในการ

^๓ สัมภาษณ์พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

พัฒนาออกเป็นกลุ่มๆทั่วเขตพื้นที่เพื่อให้กระจายมวลชนออกไปให้ทั่วถึงตลอดแนวพื้นที่ของป่าเขา พระ-เขาสูงที่มีมากกว่า ๖๕,๐๐๐ ไร่ โดยมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือผู้ใหญ่บ้านกำนันเป็นกำลังหลักอำนวยความสะดวกและประสานงานในการพัฒนา

“การพัฒนาของท่านเจ้าคุณส่วนมากก็จะอาศัยกำลังศรัทธาจากชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นแรงงานหรือว่าวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ บางครั้งงานไม่ได้เสร็จภายในวันสองวันแต่ก็ต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ เพื่อวัดและหมู่บ้านของเรา”^๔

การที่ท่านได้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นกำเนิดหมู่บ้านมาตลอด ท่านจึงมีความคุ้นเคยกับท้องถิ่นแห่งนี้ ท่านได้พยายามสร้างคุณประโยชน์ให้กับชาวบ้านและท้องถิ่นนี้ด้วยการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน และปรับปรุงพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น รวมทั้งสนองงานพระพุทธศาสนาตามที่ได้รับมอบหมายจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ให้ดูแลกิจกรรมพระศาสนาภายในเขตปกครองแห่งนี้ ท่านจึงได้มีโอกาสเกี่ยวข้องกับชาวบ้านในด้านต่าง ๆ

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีมุมมองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ผ่านทัศนคติของความเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาว่า ปัญหาทางสังคมของชาวบ้าน คือ ชาวบ้านขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรม อันเป็นต้นเหตุของความประพฤตินั้นไม่เหมาะสม และมีปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา

อย่างไรก็ตามจากการศึกษากรอบในการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)มาทั้งหมดเราจะพบว่าท่านมีบทบาทในด้านกรอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ บทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ

สำหรับบทบาทการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้นถือว่าการกระตุ้นปลูกฝังจิตสำนึกของชาวบ้าน ด้วยการเทศนาถ้อยคำหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านนั้นมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมโดยรวมและเป็นการยุติการบุกรุกทำลายป่าได้อย่างหนึ่ง เป็นการปลูกฝังความรู้อันเหมาะสมให้กับชาวบ้านโดยอาศัย กิจกรรมต่างๆ อันเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ป่า เช่นการนำพาชาวบ้านออกไปทำบุญสังฆทานในป่า นำพาชาวบ้านปลูกต้นไม้ในโอกาสสำคัญต่างๆ หรือการประชุมคณะสงฆ์เพื่อให้ชาวบ้านได้บุญและเห็นการอนุรักษ์ป่า ทำให้ชาวบ้านมีจิตใจโน้มเอียงไปในทางอนุรักษ์ป่าได้มากขึ้น

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะเกิดได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและความรู้ ตลอดจนสร้างเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทุกคนให้มีความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

^๔ สัมภาษณ์ณัณเธร คำสุข, เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้อาศัยอยู่ที่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันสมบูรณ์มาตั้งแต่กำเนิด ท่านยังเห็นว่าผู้คนในท้องถิ่นนี้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต จากคำบอกเล่าของท่านตอนหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ ไว้ว่า

“คนเราต้องอาศัยป่าทุกอย่าง ตั้งแต่อาศัยเป็นที่ทำมาหากินเครื่องใช้บางอย่างก็ทำมาจากไม้ นำไม้มาทำ เมื่อก่อนเวลาป่วยก็หาเอาไม้ที่เป็นสมุนไพรมารักษาไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ต้องอาศัยป่าทั้งนั้นสมัยก่อนตายไปยังต้องอาศัยป่า เป็นที่เผาศพ”^๕

ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมป่าไม้ของชุมชนหมู่บ้านมีสภาพเสื่อมโทรมและมีบริเวณพื้นที่ลดลงทุกปี เนื่องจากถูกบุกรุกทำลายจากผู้คน อันเป็นสาเหตุทำให้ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่สามารถเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยของชาวบ้านได้เหมือนเมื่อก่อน สอดคล้องกับนายวิทยา โลหะเวช อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองบัว ได้เล่าถึงปัญหาของหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบของตน ไว้ดังนี้

“ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของบ้านเรามีเรื่องป่าไม้และภูเขาที่ถูกบุกรุกความแห้งแล้ง ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ไม่มีปัญหาทำไร แต่เพราะป่าไม้ถูกทำลายเมื่อถึงฤดูฝนทำให้หมู่บ้านบางหมู่บ้านถูกน้ำท่วม ท่านเจ้าคุณท่านเลยสร้างฝายกั้นน้ำและนำพาให้ชาวบ้านรู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมโดยการเข้าขววงนายทุนที่จะมาบุกรุกเขาพระด้วยการยึดเอาแล้วสร้างวัดและให้พระไปดูแล จนทำให้ไม่มีการบุกรุกทำลายธรรมชาติป่าไม้อุดมสมบูรณ์ขึ้น”^๖

ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้เกิดจากมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากชาวบ้านบุกรุกเพื่อยึดครองป่าสาธารณประโยชน์มาเป็นสมบัติส่วนตัว และส่วนหนึ่งเกิดจากหน่วยงานของรัฐอาศัยอำนาจกฎหมาย นำโครงการปลูกป่าเข้ามาทำลายป่าไม้ในท้องถิ่นแห่งนี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๖ กรมป่าไม้ได้นำโครงการปลูกป่าทดแทน โดยมีพื้นที่ป่าไม้รับผลกระทบครั้งนั้นประมาณหนึ่งพันห้าร้อยไร่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ถูกชาวบ้านยึดครองเป็นพื้นที่ทำกินส่วนตัว ด้วยเหตุนี้ ป่าสาธารณประโยชน์หลายแห่งกลายเป็นป่ามีเจ้าของ บางแห่งเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ส่วนที่ยังคงสภาพเป็นป่าอยู่ ชาวบ้านจะเข้าไปตัดต้นไม้มาสร้างบ้านเรือน และแปรรูปขาย^๗

สอดคล้องกับคำบอกเล่าของบุคคลต่อไปนี้ที่ได้เล่าถึงปัญหาด้านสภาพแวดล้อมป่าไม้ในท้องถิ่นนี้ไว้ว่า

^๕ สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐.

^๖ สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^๗ สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“ป่าแถวนี้เคยมีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ หน่อไม้และอาหารป่าชาวบ้านมาหาของกินแต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว เพราะป่าไม่เหมือนเก่ามีการบุกรุกทำลายป่า ทำให้สัตว์ป่าของป่า หรือต้นไม้ใหญ่ไม่มี ท่านเจ้าคุณท่านมองเห็นปัญหาป่าไม้ถูกทำลายจึงได้เข้ามาฟื้นฟูป่าและอนุรักษ์ป่าโดยนำพาให้ชาวบ้านรู้จักอนุรักษ์ป่าและเห็นคุณค่าของป่าที่เป็นประโยชน์ต่อคนและสัตว์”^๔

“เขาพระนี่ถ้าหลวงพ่อเจ้าคุณ ไม่ได้เข้ามาขัดขวาง นายทุนก็ต้องเข้ามาทำลายโดยการระเบิดเขาแล้วนำเอาหินที่ระเบิดมาไปขายเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและมีชาวบ้านลักลอบหาสัตว์ป่าไปขายพร้อมทั้งตัดไม้ทำลายป่าด้วย ด้วยความคิดพัฒนาของหลวงพ่อเจ้าคุณจึงได้เข้ามาอนุรักษ์เขาพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของป่า น้ำ และสัตว์”^๕

จากคำบอกเล่าของบุคคลเหล่านี้จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสาเหตุหลักของการทำลายป่าโดยมือกุศลมูลเป็นพื้นฐานของการกระทำ เพื่อจะรักษาพื้นที่ป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไปและรักษาสภาพป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงหาวิธีป้องกันความประพฤติของชาวบ้านอันเป็นภัยต่อป่าไม้

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เล็งเห็นว่า ชาวบ้านได้บุกรุกยึดครองป่าไม้เพราะความอยากได้ในสิ่งที่ไม่ควรจะได้ ท่านจึงเข้าไปทำการรักษาพื้นที่ป่าไม้และภูเขาไว้สองแห่ง คือ เขาพระ และเขาสูง ซึ่งเป็นป่าเขาประจำตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว ป่าเขาทั้งสองแห่งถูกชาวบ้านบุกรุกยึดครองและเข้าทำลายเพื่อผลประโยชน์ตัวเอง จนพื้นที่ที่เคยกว้างก็มีบริเวณลดลงทุกปีโดยท่านได้นำพาชาวบ้านสร้างวัด ถนน และให้ปักเขตแดนอย่างชัดเจน

ท่านได้รวบรวมทุนปัจจัยจากการทำบุญของชาวบ้าน และผู้ที่มีจิตศรัทธานำมาบริจาคให้กับท่าน ท่านได้นำไปจ้างรถมาทำถนนและกั้นบริเวณเขตป่าเขา ออกจากบริเวณบ้านหรือที่ทำมาหากินของชาวบ้าน เพื่อไม่ให้ใครเข้าไปบุกรุกและทำร้ายสัตว์ป่าด้วย อีกทั้งยังป้องกันไฟที่เกิดจากการเผาฟางในหน้าแล้ง ท่านได้ชักชวนชาวบ้านและข้าราชการทั้งหลายให้ไปเป็นสักขีพยานร่วมกันเพื่อที่จะป้องกันการเกิดขึ้นของปัญหาที่จะตามมา และผลกระทบภายหลัง เพื่อจะทำความเข้าใจให้ตรงกัน จะได้ไม่มีปัญหาต่อไปในอนาคต ดังคำบอกเล่าของผู้ที่เคยร่วมงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเขาได้เล่าไว้ว่า

^๔ สัมภาษณ์ขาว พิศศรี, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^๕ สัมภาษณ์พระอธิการสนั่น สุจิตโต, เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“รักษาไว้เพื่อที่จะมิให้ของดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้ตกไปเป็นของส่วนตัวของใครและชาวบ้านก็ได้เข้าไปหาของป่าด้วย เป็นการช่วยชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง รวมถึงเป็นการรักษาไว้ซึ่งสัตว์ป่า เพื่อไม่ให้ถูกรุกรานจากคนอื่นด้วย”^{๙๐}

ความสำคัญของบทบาทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นการป้องกันการสูญเสียบ่าเขาจากพฤติกรรมของชาวบ้านอันประกอบไปด้วยความอยากได้ในสิ่งที่ไม่ควรเอาของส่วนรวม ท่านได้สร้างวัด อ่างเก็บน้ำ ถนน เพื่อป้องกันการบุกรุกของชาวบ้าน และวิธีนี้จะช่วยให้ชาวบ้านมีพื้นที่ป่าเขาสาธารณประโยชน์ร่วมกันต่อไป ถึงแม้ป่าเขาบางแห่งจะอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองก็ตาม ซึ่งทำให้ยากต่อการรักษา

นอกจากภัยที่เกิดจากความโลภของมนุษย์แล้ว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติป่าเขาของท้องถิ่นแห่งนี้ ยังได้รับความเสียหายจากการทำลายอย่างขาดความปรานีของมนุษย์ เขาพระ- เขาสูงเป็นป่าเขาที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้าไปมีส่วนในการคุ้มครองรักษาป่าเขาให้รอดพ้นจากการถูกระบุกรุกทำลายจากมนุษย์ ก่อนจะเป็นอ่างเก็บน้ำและป่าเขาอนุรักษ์ของชาวชุมชนหมู่บ้าน มีสภาพไม่ต่างจาก “ป่าสงวนแห่งชาติ” ซึ่งย่อมบอกอยู่แล้วว่าไม่ใช่ป่าเขาของชาวบ้าน ดังนั้นการทารุณต่อป่าเขาอย่างไร้จิตสำนึก จากคำบอกเล่าของนายวิทยา โลหะเวช อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองบัว ซึ่งเป็นคนร่วมกันต่อต้านนายทุนและอนุรักษ์ป่าเขาพระ- เขาสูงกับพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และรับทราบปัญหาเกี่ยวกับป่าเขามาตลอดว่า

“ก่อนหน้านี้ชาวบ้านไม่ค่อยรู้จักป่าสงวนแห่งชาติชาวบ้านรู้จักแต่ป่าซึ่งเป็นที่หาของกินของป่ามาขายหรือไม่คิดว่าป่าเป็นของใคร เมื่อทางราชการเอาป่ามาปักและมาติดตามต้นไม้ ว่าป่าสงวนแห่งชาติผู้ที่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่าก็ถือว่ามีความผิดเพราะบุกรุกที่ของหลวงชาวบ้านก็พากันคิดว่าเป็นการโกหกกันเล่น ๆ เพราะว่าชาวบ้านเห็นว่าพวกนายทุนคือคนที่มีเงินเยอะ ทำได้โดยไม่มีใครถูกจับเลย”^{๙๑}

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านท่านนี้ เป็นความรู้สึกของคนในท้องถิ่นอันแสดงให้เห็นถึงความผูกพันและสาเหตุของความแตกแยก ระหว่างป่า กับชาวบ้าน จากที่เคยมีลักษณะพึ่งพากัน กลับกลายเป็นทำลายกัน หลังจากรัฐและนายทุนออกกฎหมายแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของป่าสำหรับกรณีเขาพระ-เขาสูง พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เล่าถึงความทรุดโทรมของป่าเขาเนื่องจากพฤติกรรมอันขาดคุณธรรมของชาวบ้านและนายทุนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เขาพระ-เขาสูงหมดสภาพเกือบหมดป่า ท่านได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

^{๙๐} สัมภาษณ์จจร โอภาสี, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๙๑} สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“เมื่อคนเราดีกับป่าเขา ป่าเขาก็จะดีกับเรา เมื่อก่อนนี้อยากได้ของกินของป่า ก็ขึ้นเขาพระมาหาอาหารป่า เดินขึ้นเขาเดี่ยวเดี๋ยวก็ได้ แต่เพราะนายทุนและความโลภของพนักงานรัฐ จึงทำให้ป่าเขาหลายถูกทำลายไปอย่างรวดเร็วชาวบ้านที่เคยอาศัยป่าเขา ก็พลอยไม่มีแหล่งหาอาหารป่าหรือของป่า”^{๑๒}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง ในปี พ.ศ.๒๕๑๕ ท่านได้เห็นแนวทางในการรักษาเขาพระ-เขาสูง และเป็นความต้องการของคนในท้องถิ่น เพื่อที่จะนำป่าเขาพระ-เขาสูง ออกจากการควบคุมของนายทุนและพนักงานรัฐบางคน อาศัยอำนาจกฎหมายในทางที่ผิด เข้ามาทำลายป่าเขา ส่วนหนึ่งท่านได้แนวคิดจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แนะนำให้ชาวบ้านอนุรักษ์ป่าเขา และชาวบ้านเข้ามาขอร่วมงานกับท่านในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าเขา เพื่อฟื้นฟูสภาพและป้องกันการถูกทำลายจากนายทุนและพนักงานของรัฐบางคน รวมถึงชาวบ้านด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพระอธิการสนั่น สุจิตโตได้เล่าถึงการเข้าไปรักษาเขาพระของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไว้ว่า

“หลวงพ่ोज้าคุณท่านเป็นผู้นำในการอนุรักษ์เขาพระและสร้างอ่างเก็บน้ำเป็นผู้ดำเนินการทุกอย่าง เงินทุนในการดำเนินการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ท่านก็หามาด้วยการอาศัยแรงศรัทธาที่ชาวบ้านที่มีต่อตัวท่านไม่ว่าจะเป็นกลืน ผ่าป่า หรือรับบริจาคต่าง ๆ ชาวบ้านเพียงแต่ทำตามและเป็นแรงงานให้กับท่านเพราะท่านทำเพื่อประโยชน์ของชาวบ้านทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการรักษาป่าเขาพระหรือว่าอ่างเก็บน้ำทั้งสองแห่ง”^{๑๓}

การอนุรักษ์ป่าเขาพระ ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ถึงแม้จะเป็นการนำป่าเขาพระออกจากความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ แต่ขั้นตอนของการดำเนินงานยังมีการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐอยู่เป็นประจำ รวมทั้งองค์กรอิสระ หน้าที่ของท่าน คือ นำพาชาวบ้านจัดกิจกรรม อันก่อให้เกิดต่อการอนุรักษ์ป่าเขาพระ โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้าน มีการนำพาชาวบ้านสร้างถนนขึ้นเขา สร้างที่พักสงฆ์ รวมทั้งการป้องกันไฟป่าด้วยการนำพาชาวบ้านและพระภิกษุสามเณรร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของหมู่บ้านบนเขาตลอดมา

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าเขา ช่วยให้ป่าเขาที่ถูกทำลาย ลดลง ชาวบ้านย่อมมีความละอายแก่ใจและลดละพฤติกรรมอันก่อความเสียหายต่อป่าเขา เพราะการเข้าทำนุถุ่ของพระสงฆ์ย่อมนำมาซึ่งความเกรงใจของชาวบ้านที่มีต่อศาสนาเป็นสามัญสำนึกของชาวบ้านทั่วไป

^{๑๒} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์พระอธิการสนั่น สุจิตโต, เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

นอกจากท่านป้องกันการบุกรุกป่าเขาโดยตรงแล้ว ท่านยังมีส่วนสร้างความรู้ความเข้าใจอันดี เกี่ยวกับป่าเขาให้กับชาวบ้านและผู้คนที่ทั่วไปโดยปกติชาวบ้านจะเข้าป่าด้วยจิตอันเป็นอกุศล และขาดความเคารพยำเกรงต่อป่าเขา แต่เมื่อท่านได้เชิญชวนชาวบ้านขึ้นป่าเขาพระด้วยเหตุผลของการช่วยอนุรักษ์ จิตที่เคยอคติต่อป่าเขาของชาวบ้านยอมลดละเสีย มีผลทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ความจริงจากป่าเขามากขึ้น พร้อมกับเห็นความสำคัญของป่าเขาที่มีต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมของชาวบ้านในทางที่ดีขึ้นสอดคล้องกับคำบอกเล่าต่อไปนี้ว่า

“เขาพระต่างจากภูเขาทั่ว ๆ ไป เพราะเขาพระนั้นมีหินที่เขาเป็นสิชมพูหรือเป็นหินอ่อนสีชมพู และเป็นที่ต้องการของพวกนายทุนเพื่อหวังผลกำไร ทั้งยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าด้วย อีกทั้งยังเป็นที่พักิน หาอาหารหรือของป่าสำหรับชาวบ้านด้วยเป็นป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์และสวยงามมากกว่าเขาทั่ว ๆ ไป”^{๙๔}

“ได้เข้าร่วมการพัฒนาหรือการอนุรักษ์กับท่านเจ้าคุณรู้สึกว่ป่าเขาพระก็ดีขึ้น คนที่อื่นมาเห็นเขาก็ชมว่าดีทางราชการก็มาดูแลสนับสนุนท่าน เราเป็นคนแถวนี้เราต้องร่วมกันสร้างและอนุรักษ์ช่วยท่าน”^{๙๕}

“ถ้าป่าเขาหมดไป เวลาเข้าป่าหรือขึ้นเขาแล้ว ไม่เห็นหน่อไม้ไม่เห็นสัตว์ป่าเล็ก ๆ แสดงว่าป่าเขากำลังจะหมดไปแต่เข้าป่าไปแล้วเจอหน่อไม้ เจอเห็ด เจอสัตว์ป่าเล็ก ๆ ก็ทำให้ชาวบ้านมีของกินของขายเป็นการอนุรักษ์เพื่ออาศัยกันและกันระหว่างคนกับป่า ต่างพึ่งพากันไม่ได้จะเอาอย่างเดียว ไม่ได้ช่วยอนุรักษ์เลยก็ไม่ถูก”^{๙๖}

การสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านทำให้เห็นความสำคัญของตนเองที่มีต่อป่าเขา เป็นสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้าน ท่านจึงชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างชาวบ้านกับป่าเขา ชาวบ้านจะเกิดความรู้สึกในทางเกื้อกูลต่อกันมากขึ้นเพราะการมีส่วนร่วมนี้ ชาวบ้านจึงมีความเคารพและเห็นความสำคัญของตนเองและอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าเขามากขึ้น

สรุปว่าพระเดชพระคุณท่านพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างป่าไม้ ภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอันสำคัญของชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ท่านจึงเล็งเห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าเขา แต่ป่าในแถวชุมชนหมู่บ้านได้มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก และมีพื้นที่น้อยลงทุกปี ด้วยน้ำมือมนุษย์ซึ่งเป็นผู้อาศัยป่า ท่านจึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

^{๙๔} สัมภาษณ์พระศิริ กิจข้างพลู, เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์ขาว พัดศรี, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๐.

จากคำแนะนำของชาวบ้านและหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้มีจุดมุ่งหมายในการรักษาฟื้นฟูสภาพป่าเขาและรักษาสภาพเดิมไว้ให้คงอยู่มากที่สุด พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านด้วยการชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมอันดีของชาวบ้านต่อสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไป

๔.๒.๒ บทบาทด้านความเป็นผู้นำหรือด้านการบริหารการปกครอง

บทบาทในด้านความเป็นผู้นำ หรือด้านการบริหารการปกครองของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) การบริหารจัดการอำนาจหน้าที่ให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น การแบ่งปันอำนาจหน้าที่เป็นการกระจายอำนาจให้กับคนอื่น แสดงให้เห็นถึงการยึดหลักความเสมอภาค โดยคำนึงถึงความสามารถของคนอื่น อีกประการหนึ่งเป็นการสร้างฐานอำนาจส่วนตัวด้วยอาศัยระบบความอุปถัมภ์ค้ำชูในทางสายงาน และในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำท้องถิ่น ท่านมีอำนาจหน้าที่จากตำแหน่งท่านได้ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการจัดหาผลประโยชน์ทางสังคมให้กับชาวบ้านแสดงให้เห็นถึงบทบาทด้านการเมืองการปกครองของท่าน การกระทำอันเกิดจากอิทธิพลบารมีของท่านมีผลต่อชาวบ้านและชาวบ้านก็ให้การยอมรับต่อบารมีของท่าน ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่นด้วยการให้หรือการแบ่งปันสิ่งของที่สมควรให้ ท่านได้สงเคราะห์คนอื่นด้วยการให้โดยมีเมตตาจิตเป็นพื้นฐานด้วยหวังให้ชาวบ้านพ้นจากความทุกข์ และมีความสุข ท่านได้กระทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยวัตถุและข้อคิดแนวทาง ในการดำเนินชีวิต เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีความสุขความเจริญกันทั่วหน้า ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้ที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ได้กล่าวไว้ว่า

“หลวงพ่อบ้านเจ้าคุณนั้นท่านได้สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร รวมถึงนักเรียนทุก ๆ ปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และได้สร้างโรงเรียนภายในวัด โดยการให้ที่ดินวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียน ทั้งระดับมัธยมและเด็กก่อนเกณฑ์”^{๑๑}

“หลวงพ่อบ้านเจ้าคุณท่านได้ส่งให้ผมได้เล่าเรียนระดับปริญญาตรีท่านบอกว่าอยากให้พระภิกษุสามเณรที่บวชเข้ามาแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ มาช่วยพัฒนาหมู่บ้านและวัด”^{๑๒}

“ครอบครัวแฝดลูกสามที่หลวงพ่อบ้านเจ้าคุณไปสร้างบ้านให้เพื่อที่จะได้อยู่สะดวกสบาย เพราะที่บ้านเดิมนั้นคับแคบและท่านยังได้หาปัจจัยเพื่อสร้างห้องสมุดเพื่อประชาชน

^{๑๑} สัมภาษณ์พระธำรง ธมฺมวโร, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์พระสุพจน์ ธนาสโร, เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

รวมถึงการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด้วย ท่านบอกว่าเพื่อที่จะให้คนที่อื่นได้รู้ว่าบ้านเรามีอะไรบ้าง”^{๑๕}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ยังได้สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยการให้คำสอนเดือนสติชาวบ้าน เมื่อท่านได้พบเห็นโทษภัยที่กำลังเกิดขึ้นกับชาวบ้าน เพื่อความสงบสุขของชาวบ้านท่านจะแนะนำแนวทางอันเหมาะสมให้ ดังคำที่นายแอ้ว อ่อนสด ได้เล่าถึงการให้คำตักเตือนแก่ชาวบ้านของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไว้ว่า

“ท่านเจ้าคุณไม่ได้เทศน์แต่เป็นการบอกเตือนชาวบ้านเมื่อท่านเห็นสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นเมื่อช่วงที่เข้าบ้านวัดท่านก็พูดทุกๆ วันเพราะท่านเป็นห่วงโดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน”^{๑๖}

การให้ด้วยวัตถุสิ่งของ และการให้คำแนะนำของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ย่อมมีนัยด้านการคุ้มครองชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีสวัสดิภาพ และคุณภาพของชีวิต ชาวบ้านยังให้การยอมรับนับถือในตัวท่านมากขึ้น และการกระทำของท่านเป็นการสร้างบารมีให้ตัวท่านเอง

ในด้านความประพฤติส่วนตัวของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีส่วนทำให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการกิจกรรมภายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องผ่านการยินยอมเห็นชอบจากเสียงส่วนมาก ท่านในฐานะพระสงฆ์มีศีลหรือวินัยเป็นกรอบควบคุมความประพฤติ ท่านจึงมีจรรยาอันงดงาม เมื่อท่านจะทำกิจกรรมอันใดมักจะได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านและบารมีแห่งความประพฤติอันเรียบร้อยดีงามตามวิสัยของสมณะ สอดคล้องกับนายขาว พัดศรีได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

“ท่านเจ้าคุณจะพัฒนาเกี่ยวกับอะไรก็ตามชาวบ้านก็จะช่วยเสมอ ไม่มีใครกล้าขัดท่านท่านจะทำอะไรชาวบ้านก็จะทำตามท่านหมดเพราะชาวบ้านศรัทธาในตัวท่าน ท่านขออะไรก็ให้ไม่ว่าจะเป็นช่วยด้วยแรงหรือปัจจัยก็ตามชาวบ้านเต็มใจด้วยความศรัทธาในตัวท่าน”^{๑๗}

บารมีของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ยังนำมาซึ่งโภคทรัพย์อันเกิดจากความศรัทธาของบรรดาญาติโยม และสาธุชนทั่วไป แม้คณะศรัทธามาจากต่างถิ่นก็มีความเลื่อมใสจรรยาวัตรของท่าน คณะศรัทธาเหล่านั้นจึงได้นำเครื่องสักการะ จตุปัจจัยไทยทาน มาถวายในรูปของกลุ่ณ ผ้าป่า ท่านแบ่งจตุปัจจัยให้กับเพื่อนสหธรรมิกที่เป็นพระภิกษุสามเณรส่วนที่เหลือท่านก็จะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน และวัดอื่น ๆ ต่อไป ดังคำบอกเล่าของนางพรศิริ กิจค้ำพลู ว่า

^{๑๕} สัมภาษณ์พระครูนิทานกิจจานุยุต, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์แอ้ว อ่อนสด, เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ขาว พัดศรี, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“หลวงพ่อก็คงเห็นว่าท่านมีเงินเข้าไม่ขาดหรอกแต่ท่านไม่มีเงินเก็บ กลืนผ้าป่ามาทุกปี แต่ท่านก็ยังมีเงินเก็บอยู่ดี เพราะท่านจะนำเงินไปพัฒนาตลอดแม้จะมีคนถวายส่วนตัวท่านก็นำไปพัฒนาไม่เก็บไว้ มีเงินไม่ได้ต้องหางานพัฒนาทำตลอด”^{๒๒}

ด้วยบารมีของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ย่อมนำมาซึ่งความเคารพนับถือและบูชาของสาธุชน ท่านจึงสามารถระดมกำลังความสามารถจากผู้คนมาใช้ในกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน เช่น เรียกความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้าน และสามารถหาทุนปัจจัยมาเป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาหมู่บ้านได้ นอกจากนี้ ความประพฤติดีส่วนตัวของท่านยังเป็นแบบอย่างที่ดีทางสังคมคนรุ่นหลังจะได้เจริญรอยตามจริยาวัตรของท่าน

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีอำนาจหน้าที่ไม่แตกต่างจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการปฏิบัติหน้าที่ของท่านเป็นไปเพื่อคนหมู่มากความรับผิดชอบหลายอย่างจะรวมอยู่กับท่านผู้เดียว จึงมีข้อบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่เสมอ ผลที่ตามมาการดำรงตำแหน่งหน้าที่ของท่านไม่สามารถเอื้อประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ท่านจึงมอบหมายแบ่งปันภาระหน้าที่ให้พระสงฆ์รูปอื่นทำแทนพร้อมทั้งมอบตำแหน่งให้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพระครูนิทานกิจจานุยุต เลขานุการของท่านได้กล่าวถึงการแบ่งปัน หรือมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์อื่น ไว้ตอนหนึ่งว่า

“หลวงพ่อก็คงมอบตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเขาพระนิกรปทุมรัถยาให้กับพระปลัดถาวร สุรบุญโญ ให้เป็นผู้ช่วยในการรักษาดูแลเขาพระซึ่งเป็นเขาที่ท่านได้จัดขวงนายทุนเพื่ออนุรักษ์ไว้หน้าทีอื่นท่านก็ทำบ้างแล้วแต่โอกาสที่ตรงไหนหรือหมู่บ้านไหนในเขตปกครองของท่านเกิดความลำบากท่านก็จะบอกให้เจ้าคณะตำบลช่วยกันดูแลและพัฒนา เพราะท่านเห็นว่าตำแหน่งจะช่วยให้ผู้ที่เป็นเจ้าของเจริญก้าวหน้าและสามารถสร้างศรัทธาจากชาวบ้านได้ด้วยเป็นการพัฒนาคนอีกต่อหนึ่งด้วย”^{๒๓}

ในการมอบหมายตำแหน่งหน้าที่ให้กับพระรูปอื่น นอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ให้น้อยลงยังทำให้การปฏิบัติหน้าที่มีความคล่องตัวขึ้น และยังเป็นการสร้างบารมีของตัวเอง การที่พระเถระผู้ใหญ่อย่างท่านมอบหมายตำแหน่งหน้าที่ให้กับพระผู้น้อยรูปใด เท่ากับเป็นการมอบความไว้วางใจให้กับพระรูปนั้น ซึ่งเป็นการเสริมบารมีให้กับตนเองโดยอาศัยระบบอุปถัมภ์ นอกจากการมอบหมายตำแหน่งหน้าที่ในฐานะที่ท่านเป็นสาธารณบุคคลพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ยังเสียสละแบ่งปันเวลาให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวมมาตลอดจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวันของท่านสอดคล้องกับคำพูดตอนหนึ่งของพระคณิง อาลโย ได้กล่าวถึงหน้าที่ประจำวันของพระสงฆ์ไว้ว่า

^{๒๒} สัมภาษณ์พรศิริ กิจค้ำพล, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์พระครูนิทานกิจจานุยุต, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“พระสงฆ์เราต้องทำหน้าที่ที่พระธรรมวินัยระบุเอาไว้คือ การประกาศศาสนา และการสงเคราะห์ชาวโลกตามพุทธดำรัสของพระพุทธเจ้า งานที่พระสงฆ์ทำในปัจจุบันนี้ก็เพื่อชาวบ้านและเป็นการปฏิบัติศาสนกิจของพระด้วย”^{๒๔}

นายวิทยา โลหะเวช (ผู้ใหญ่บ้านหมู่๗) แห่งบ้านหนองบัวได้เล่าถึงความเสียสละเวลาส่วนตัวให้กับงานส่วนรวมของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไว้ว่า

“ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้าน ท่านเจ้าคุณมีแต่งงานราษฎรก็งานหลวงไม่มีงานส่วนตัว งานราษฎรก็ออกกิจนิมนต์ให้ชาวบ้าน เป็นกิจของพระเมื่อโยมนิมนต์ก็ต้องไป งานหลวงเมื่อก่อนไม่ค่อยมีมากแต่เดี๋ยวนี้มีเยอะงานประชุมคณะสงฆ์บ้างบางที่หน่วยงานราชการก็มาขอให้ไปช่วยบ้าง”^{๒๕}

สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของบุคลากรทางศาสนาและเวลาของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ส่วนใหญ่ล้วนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยเฉพาะกิจกรรมทางสังคมของชาวบ้านภายในเขตปกครองของท่าน ซึ่งท่านจะถือว่าเป็นธุระอันสำคัญ ท่านจะละเลยไม่ได้สอดคล้องกับคำกล่าวของพระกุล กุสลจิตฺโต ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“หมู่บ้านไหนในเขตการปกครองของท่านไม่ว่าจะทำกิจกรรมอะไรก็ตามต้องมานิมนต์หลวงพ่อเจ้าคุณไปช่วยดู ช่วยคิด ช่วยทำ ช่วยแนะนำเพราะงานพัฒนาทุกอย่างหลวงพ่อเจ้าคุณท่านจะนำพาพัฒนาว่าต้องทำอะไร อย่างเช่นการสร้างแหล่งน้ำ บ่อน้ำดื่มเพื่ออนุรักษ์ดิน”^{๒๖}

ความเป็นคนเปิดเผยและตรงไปตรงมาเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ท่านจะถือความสุจริตใจเป็นคติในการทำงาน การทำงานสาธารณะต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนหลายประเภท ท่านจะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ตรวจสอบการทำงานของท่านไปด้วย อันแสดงให้เห็นถึงความจริงใจของท่านที่มีต่อสิ่งที่ตนเองกำลังทำอยู่

เมื่อท่านจะทำกิจกรรมให้กับหมู่บ้าน ท่านจะปรึกษากับชาวบ้านก่อน การพูดคุยกันก่อนจะทำให้ได้แนวคิดในการทำงานที่หลากหลาย และได้แรงสนับสนุนกิจกรรมจากชาวบ้านด้วยซึ่งเป็นกระบวนการของการป้องกันความไม่ชอบมาพากลของการทำงานของตัวท่านเอง เป็นการสร้างความโปร่งใสให้กับตัวท่านเอง ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของท่านจึงได้รับความนิยม และสิ่งสำคัญกิจกรรมทุกอย่างนั้นล้วนเป็นประโยชน์ต่อผู้คนทั่วไป ดังคำบอกเล่าของนายเนร คำสุข ได้เล่าว่า

^{๒๔} สัมภาษณ์พระคณิง อาลโย, เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช, (ผู้ใหญ่บ้านหมู่๗บ้านหนองบัว), เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์พระกุล กุสลจิตฺโต, เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“ท่านเจ้าคุณทำการพัฒนาแต่ละอย่างแต่ละโครงการมีประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นธนาคารข้าว สร้างบ่อบาดาล จัดตั้งตลาดนัด เป็นต้น ตัวอย่างเช่นการจัดตั้งตลาดนัดชุมชนภายในวัด ท่านก็อนุเคราะห์สถานที่เพราะว่าที่ตลาดเขาเก็บค่าเช่าที่แพง ท่านเลยให้ที่วัดทำตลาดแทน ท่านคอยให้คำปรึกษาสนับสนุนงบประมาณ”^{๒๖}

การทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ คุณลักษณะของคนมีความคิดสร้างสรรค์มีน้อยมากในผู้คนทั่วไป ซึ่งต่างจากคุณลักษณะของคนผู้เสพจะมีอยู่กับคนทั่วไป เพื่อทำหน้าที่เพื่อสังคมให้ดี พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงไม่หมกมุ่น มัวเมา ในการสนองความต้องการของตนเอง จนไม่นำพาต่อปัญหาของชาวบ้าน แต่พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไม่ได้เป็นคนเห็นแก่ตัวเช่นนั้น ท่านจึงมีผลงานให้กับชุมชนมาโดยตลอด และผลงานเหล่านั้นเป็นที่นิยมของผู้คนทั่วไป เพราะท่านใส่ใจและเข้าใจต่อปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระบุญลือ อาสโภ ได้กล่าวถึงความประพฤติด้านนี้แก่ผู้ถามว่า

“หลวงพ่ोज้าคุณท่านเป็นคนอยู่กับที่แต่ไม่ได้อยู่เฉย ๆ ท่านจะพัฒนาตรงโน้น ตรงนี้ตลอด การที่ท่านได้ยศได้ตำแหน่งมาไม่อาจจะเปลี่ยนการกระทำของท่านได้ ท่านเคยเป็นอย่างไรท่านก็เป็นอย่างนั้น ขึ้นเขาพระเพื่อตักน้ำ คู้ศั้วป่าไปตรวจดูโครงการที่ท่านทำไม่ขาด”^{๒๗}

จากคำบอกเล่าเหล่านี้จะเห็นได้ว่าพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นคนมีจิตใจที่มั่นคงต่อหน้าที่โดยชอบ และท่านยังทำตัวอ่อนน้อมอยู่เสมอ จึงทำให้ท่านมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านเสมอมา เพราะท่านไม่หลงลืมหน้าที่ของความเป็นพระของชุมชน หมู่บ้าน แม้ท่านจะได้รับสมณศักดิ์มาจากการแต่งตั้งของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ท่านไม่เคยเปลี่ยนแปลงตัวเองไปตามกระแส ถึงแม้ท่านจะได้รับสิทธิประโยชน์อย่างอื่นมากอยย่ยวนก็ตาม

ความขัดแย้งในการทำงานย่อมมีอยู่เสมอ โดยเฉพาะการทำงานเพื่อคนหมู่มาก ซึ่งอาจทำให้ท่านกระทบกระทั่งกับคนอื่น ท่านมีวิธีลดความตึงเครียดในการทำงานและลดความขัดแย้งระหว่างการทำงาน ท่านจะสร้างบรรยากาศในการทำงานให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันด้วยการทำความเข้าใจด้วยการทำความเข้าใจให้ตรงกันและมีเหตุผลต่อกันและกัน ท่านจะยอมรับความคิดเห็นของคนรอบข้าง ไม่มีการถือตัวถือตน และรู้จักปล่อยวางในบางครั้ง เพื่อควบคุมสถานการณ์ในระหว่างการทำงาน และที่สำคัญท่านต้องมีจิตใจที่มั่นคง

^{๒๖} สัมภาษณ์ณเณร คำสุข, เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์พระบุญลือ อาสโภ, เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไม่เป็นคนล่ออำนาจอคติ การงานที่พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นำพาจึงประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทุกงาน ซึ่งพระครูนิมิตธรรมคุณ ท่านได้ร่วมงานกับพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีการสร้างอ่างน้ำ อ่างหลวงพ่อไกรอนุรักษ์ต้นน้ำเขาพระ-เขาสูง ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานบ้าน ดังที่พระเถระรูปหนึ่งได้เล่าไว้ว่า

“หลวงพ่อก่อนท่านชอบทำประโยชน์ส่วนรวมท่านเป็นพระเถระที่ชอบพัฒนาโดยเฉพาะโครงการพระราชดำริฯ ป่าต้นน้ำเขาพระ-เขาสูงซึ่งเป็นงานใหญ่ท่านมักจะมีวิธีการในการทำงานที่ยาก ให้เป็นงานที่ง่ายลง แม้นในบางคืนท่านก็เข้าไปจำวัดในป่าเคยติดตามท่านไปเพื่อวางแผนและปฏิบัติงานท่านเคยพูดในวงสนทนาว่า งานอะไรที่คนอื่นเขาบอกว่ามันยากทำไม่ได้หลอกมันยาก สิ่งนั้นเราต้องทำให้สำเร็จให้ได้ ด้านการในการพูดท่านพูดเสียงดังฟังชัดไม่อ้ออึ้ง ท่านสอนคนอย่างตรงไปตรงมา คนที่ทำผิดพลาด ก็ไม่เสียใจมากกลับมีกำลังใจเพื่อทำความดีต่อไป ชาวบ้านมักช่วยงานท่านอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย”^{๒๔}

งานพัฒนาสาธารณประโยชน์ทุกอย่าง พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จะขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ทั้งในด้านแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน ดังนั้น ท่านจึงต้องสุ่มรอบคอบ มีสติควบคุมตัวเองในการทำงาน เพราะถ้าท่านใช้อารมณ์ในการทำงานจนเกิดความขัดแย้งกับคนอื่น ย่อมทำให้คนอื่นไม่ให้ความร่วมมือ ผลที่ตามมา คือ การงานไม่สำเร็จตามเป้าหมาย การควบคุมอารมณ์โกรธเป็นการสมานน้ำใจของคนให้เกิดความสามัคคีกันและยังเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตัวอันเหมาะสมกับการทำงาน

“เวลาหลวงพ่อก่อนท่านจะทำอะไรไม่ค่อยมีใครเข้าใจในการทำของท่าน อย่างการเข้าไปขัดขวางการเข้าสัมปทานภูเขาสีชมพูจากนายทุน ท่านก็เอาป่ายัดไปตั้งไว้รอบ ๆ ภูเขาเพื่อที่จะให้คนอื่นรู้ว่าเป็นเขตวัด ชาวบ้านก็ไม่เข้าใจกับท่านแต่มารู้ทีหลังว่า เพื่อการป้องกันไม่ให้นายทุนเข้ามาสัมปทานระเบิดเอาหินจากภูเขา และก็ได้รู้ว่าเป็นการอนุรักษ์แหล่งกำเนิดของต้นน้ำและสัตว์ป่าด้วย ชาวบ้านก็มีที่หาอาหารและรู้จักอนุรักษ์ หรือสงวนของตนเองที่มีอยู่ด้วย และท่านก็ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนด้วยมิแต่ได้ประโยชน์กันทุกคน”^{๒๕}

“เวลาชาวบ้านต้องการจะทำอะไรก็ต้องเข้าไปปรึกษากับท่านเจ้าคุณก่อนมีอะไรจะต้องทำที่ไหน ทำอย่างไร ทำแล้วดีไหมหรือว่าที่มีอยู่แล้วจะปรับปรุงใหม่หรือไม่ ท่านก็จะปรึกษากับชาวบ้านพูดคุยกับชาวบ้านเวลาที่มีการมีงานก็คุยกันว่า จะทำอย่างไรเพราะท่านจะคิดไว้ก่อนว่าต้องทำอะไรบ้าง”^{๒๖}

^{๒๔} สัมภาษณ์พระครูนิมิตธรรมคุณ, เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์พระอธิการสนั่น สุจิตฺโต, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์จขจร โอภาสี, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

การปฏิบัติหน้าที่ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่น เพราะท่านยึดถือหลักธรรมในพระศาสนาในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ในการทำงานนั้นเป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่ได้ทำเพื่อใครหรือเป็นการกั่นแก้งผลประโยชน์ใครแต่จะยึดหลักธรรมของศาสนาเป็นที่ตั้ง และกระบวนการก่อนการลงมือทำ จะช่วยให้การทำงานมีผลลัพธ์ที่น่าพอใจ ดังนั้น การทำหน้าที่ของท่านจึงไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น และเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อคนเสมอ ถึงแม้บางครั้งการทำหน้าที่ของท่านจะไม่อยู่ในกระแสความต้องการของผู้คน

พระครูนิมิตธรรมคุณ ได้กล่าวถึงศักยภาพในการทำงานของพระสงฆ์ที่แตกต่างจากผู้นำที่เป็นฆราวาส โดยเฉพาะการทำเพื่อชาวบ้าน พระสงฆ์จะทำได้ดีกว่าผู้นำอื่น ๆ ในหมู่บ้านแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้เพราะความแตกต่างด้านคุณลักษณะของผู้นำ ผู้นำฆราวาสเป็นผู้นำได้โดยมีความทะเยอทะยานอยากเป็นที่ตั้ง แม้ได้เป็นผู้นำสมอยากแล้ว คนเหล่านี้จะปล่อยให้ความอยากมีอำนาจเหนือตนในการปฏิบัติหน้าที่ หน้าที่ใดตรงกับความต้องการของตน ก็จะทำให้การสนับสนุน ถ้าหน้าที่ไม่ขัดกับความต้องการของตน ก็จะไม่นำพา อันเป็นที่มาของการทุจริตคอร์รัปชันในการปฏิบัติหน้าที่ การกระทำหน้าที่ของพวกฆราวาสจึงไม่มีที่สิ้นสุดเพราะเอาความอยากเป็นที่ตั้งสำหรับพระสงฆ์การได้มาซึ่งสถานภาพความเป็นผู้นำย่อมได้มาจากความละวางเป็นเบื้องต้น อยู่ได้ด้วยความปล่อยวางหลายอย่างในชีวิต และอาศัยหลักธรรมมาสร้างความสมดุลให้กับตนเองและสังคม ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องเป็นผู้มักน้อย เพื่อจะได้สนองความต้องการของคนได้น้อยลงจะได้มีเวลาไปใส่ใจกับสิ่งรอบข้าง และพร้อมที่จะลงมือแก้ไขปัญหา ทั้งทางโลกและทางธรรม พระครูนิมิตธรรมคุณ ได้กล่าวถึงชีวิตของพระสงฆ์ที่ต้องเป็นผู้เบาบางด้วยการสนองตอบความต้องการส่วนตัว ซึ่งเป็นแบบอย่างให้กับผู้นำอื่น ไว้ตอนหนึ่งว่า

“พระสงฆ์ที่ชาวบ้านเห็นอยู่ทุกวันนี้เป็นพระสงฆ์โดยสมมุติหรือเรียกว่าสมมุติสงฆ์ เพราะว่ายังมีกิเลสอยู่ยังตัดขาดไม่ได้ไม่เหมือนกับพระอริยสงฆ์ซึ่งเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว แต่ก็พยายามปฏิบัติดีแม้จะยังมีกิเลสเหมือนชาวบ้าน แต่ก็พยายามละไม่เอา ไม่ยึดติดเหมือนชาวบ้าน ทำชีวิตไม่ให้ความยุ่งยากเหมือนชาวบ้านพระต้องมีชีวิตเพื่อพระศาสนา ถือว่าได้สงเคราะห์ชาวบ้านอย่างน้อยก็ทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย เป็นแบบอย่าง”^{๓๒}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงควบคุมตนและจำกัดความต้องการในชีวิตให้น้อยลง พร้อมกับตั้งตนให้อยู่ในวิสัยของสมณะ เพื่อลดความยุ่งยากในการบริหารชีวิตจนไม่มีเวลาให้กับคนอื่น ความเป็นผู้พยายามในการกำจัดความอยาก ย่อมเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระสงฆ์การที่มีชีวิตอย่างนี้จะทำให้ท่านมีเวลาบำเพ็ญประโยชน์ให้กับส่วนรวมและยังทำให้ท่านมีจิตใจที่มั่นคง

^{๓๒} สัมภาษณ์พระครูนิมิตธรรมคุณ, เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

ต่อคุณงามความดีอันส่งผลต่อชาวบ้าน โดยตรง เพราะชาวบ้านต้องการบุคคลที่มีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรมมาช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขของพวกเขา

การปฏิบัติหน้าที่การงานย่อมมีอุปสรรคขัดขวางอยู่เสมอ อุปสรรคที่ส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีอุปสรรคเกิดจากภายในตัวท่านเอง ได้แก่ สุขภาพร่างกายและจิตใจ ส่วนอุปสรรคจากภายนอก ได้แก่ บุคคล กระบวนการทำงาน อุปกรณ์ ภาวะเบียดเบียนต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้คอยบั่นทอนการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน

เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ท่านต้องมีความอดทน ความบากบั่นชาวบ้านยังให้ความศรัทธาในความขยันขันแข็งของท่าน ความสำเร็จจากการปฏิบัติหน้าที่ส่วนหนึ่งมาจากการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความอดทน ไม่ยอมย่อท้อของท่าน ซึ่งบุคคลที่เคยร่วมงานกับท่านได้เล่าถึงความเอาจริงเอาจังกับการทำงานของท่านไว้ ดังนี้ว่า

“ท่านเจ้าคุณ ท่านเป็นคนเอาการเอางานไม่ชอบอยู่นิ่งเฉยถ้าท่านอยากจะทำอะไรแล้วก็ตาม ท่านจะต้องทำให้สำเร็จทุกอย่างจะไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้ค้างคา ทำให้ชาวบ้านนิยมชมชอบท่าน ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านไหนก็ตามถ้าต้องการความช่วยเหลือจากท่านก็มาขอให้ท่านช่วย ท่านจะเป็นผู้นำพา และไม่หนีไปไหนเลยจะอยู่ดูแลงานตลอดและจะไม่นั่งเฉยสบายจับ โนนจับนี้ตลอด”^{๓๓}

“อย่างการสร้างถนน สร้างศาลาไทยประจำหมู่บ้านท่านก็จะช่วยดูแล แนะนำ บอก และหาทุนมาสร้างด้วยการรับบริจาคทรัพย์หรือแรงงานจากญาติโยมแม้แต่อุปกรณ์ต่าง ๆ ก็ช่วยหาให้ชาวบ้านก็เต็มใจช่วย เพราะท่านทำเพื่อหมู่บ้านและเพื่อส่วนรวมโดยแท้จริง”^{๓๔}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นคนท้องถิ่นและอยู่กับท้องถิ่นมาโดยตลอดไม่เคยไปอยู่ที่อื่น ท่านจึงอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นในฐานะพระสงฆ์ท่านจึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน และมีหน้าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยตรง ถึงตำแหน่งทางสงฆ์จะได้รับมอบหมายมาจากส่วนกลาง แต่ท่านยังยึดแนวปฏิบัติของท้องถิ่นมาโดยตลอด ท่านนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมสร้างความเจริญของหมู่บ้าน เช่น ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้นำโดยให้ปรึกษา เป็นหัวหน้าในกิจกรรมทางสังคม ให้วิธีการขอแรงให้ชาวบ้านมาช่วยงานในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากใช้วัฒนธรรมมาส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมแล้ว ท่านยังใช้ธรรมเนียมเก่าแก่ของหมู่บ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในหมู่บ้าน เช่น เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างคนภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนิมนต์ท่านมานั่งร่วมในกระบวนการตัดสินข้อพิพาทเสมอ ถ้ามีความ

^{๓๓} สัมภาษณ์พระเถลิง จิรสุโข, เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์พระกุด กุศลจิตโต, เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๐.

เสียหายเกิดขึ้นจะปรับค่าสินไหมประการใดก็แล้วแต่จะตกลงกันเองระหว่างคู่กรณีภายใต้ความเห็นสมควรของผู้หลักผู้ใหญ่ภายในหมู่บ้าน และต้องเชื่อฟังคำพูดของผู้สูงอายุภายในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความปรองดองกัน และไม่ให้เกิดความแคลงใจกันต่อไป ส่วนใหญ่ข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านด้วยกันจะจบภายในหมู่บ้านด้วยธรรมเนียมของหมู่บ้าน^{๓๕}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ท่านไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของหมู่บ้าน และยังนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ทำให้หมู่บ้านมีความเป็นเอกภาพและสามารถแก้ไขปัญหาทางสังคมก่อให้เกิดความสงบสุขภายในหมู่บ้าน สอดคล้องกับคำบอกเล่าของพระครูนิทานกิจจานุยุต ได้กล่าวไว้ว่า

“ในด้านประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของหมู่บ้านท่านเจ้าคุณเป็นผู้นำพาพี่น้องนุรักษ์ไว้ถ้าท่านไม่เป็นผู้นำพานี้ ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านก็สูญหายไปหมด คนรุ่นหลังก็ไม่รู้ว่าหมู่บ้านเรามีวัฒนธรรมประเพณีอะไรบ้าง ท่านทำอย่างนี้เพื่อต่อไปภายหน้าเยาวชนรุ่นหลังจะได้รู้และสืบทอดปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของหมู่บ้าน”^{๓๖}

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีบทบาทในด้านการเมืองการปกครองต่อชาวบ้านด้วยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ความเป็นผู้นำทางศาสนา และชาวบ้านจึงให้การยอมรับนับถือท่านได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของชาวบ้าน โดยการปฏิบัติตามหลักธรรม มีการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสิ่งที่ชาวบ้านขาดแคลนและมีความจำเป็นต่อชีวิต รวมทั้งการให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จัดทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน และยังสามารถใช้บารมีส่วนตัว รวบรวมกำลังชาวบ้านเข้ามาช่วยงานส่วนรวมเพื่อประโยชน์สุขของบ้าน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนอกจากนี้ท่านบริหารจัดการตนเองให้มีความพร้อมในอันจะทำหน้าที่เพื่อคนอื่นด้วยการกำจัดความต้องการส่วนตัวให้น้อยลง รวมทั้งการจัดการหน้าที่บริหารหน้าที่การงานของตนให้สามารถตอบสนองงานของส่วนรวมได้อย่างเต็มที่ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นนักบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้านเท่าที่อำนาจหน้าที่ของท่านจะเอื้ออำนวยให้

๔.๒.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์

บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ในแนวทางของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น มีวิธีการที่อนุรักษ์อยู่หลายวิธี การจะเลือกปฏิบัติแบบใดแบบหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับข้อพิจารณาว่าอย่างไรจะเหมาะสม และได้ประโยชน์มากกว่า หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ มีดังนี้

^{๓๕} สัมภาษณ์ขจร โอภาสี, เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์พระครูนิทานกิจจานุยุต, เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๐.

พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านเพราะท่านเชื่อว่าความไม่เข้าใจต่อป่าความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และไม่รู้ว่าจะผลกระทบที่จะตามมาหลังจากป่าไม้หมดสภาพไปแล้วจะมีสภาพเป็นอย่างไร เพื่อสร้างความรู้ให้กับชาวบ้าน

ท่านจึงเป็นสื่อบุคคลนำความรู้ ข่าวสาร เกี่ยวกับป่าไม้ ตลอดจนถึงความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้มาถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รับรู้กัน ท่านจึงเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา ท่านจึงอยู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ด้วยความผูกพันมาตลอด ดัง เช่น ข้อความตอนหนึ่งว่าท่านได้กล่าวไว้ว่า “ไม่เคยไปไหน ไม่ว่าจะก่อนบวชหรือว่าบวชแล้ว อยู่กับบ้านมาตลอดไม่เคยออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น เรียนหนังสือก็อยู่ที่บ้านอยู่ช่วยงานหลวงพ่อพระครูอ้อย (พระครูนิกรปทุมรักษ์) มาตลอดและท่านได้อุปสมบทให้อยู่กับท่านจนท่านมรณภาพ อยู่กับชาวบ้านไม่ได้ไปที่อื่นเลย และได้นำพาชาวบ้านพัฒนาวัดพัฒนาหมู่บ้าน”^{๓๖}

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีมุมมองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ผ่านทัศนคติของความเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาว่า ปัญหาทางสังคมของชาวบ้าน คือ ชาวบ้านขาดศีลธรรม คุณธรรม อันเป็นต้นเหตุของความประพฤติอันไม่เหมาะสม และมีปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น การเล่นการพนัน ดิดสิ่งเสพติด เกียจคร้าน ทะเลาวิวาท และคุกคามทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นที่ขัดข้องคาใจของชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน โดยผู้ใหญ่วิทยา โลหะเวช ได้กล่าวถึงปัญหาของหมู่บ้านไว้ตอนหนึ่งว่า

“เรื่องไม่ดี เรื่องเสียหายของหมู่บ้าน มีทุกหมู่บ้าน อยู่ที่ว่าหมู่บ้านไหนจะมีมากหรือน้อยเท่าไร ถ้าคนในหมู่บ้านทำไม่ดีก็ขายหน้าหมู่บ้าน คนบ้านอื่นรู้เขาก็เอาไปพูด ว่าคนบ้านเราไม่ดีทำให้บ้านเราเป็นบ้านที่ไม่ดีในสายตาคนบ้านอื่น”^{๓๗}

ชาวบ้านอาจจะเคยได้ยินเรื่องราว ข่าวสาร เกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อมนุษย์และผลกระทบของการตัดไม้ทำลายป่าไม้แต่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับข่าวสารที่ตนเองได้รับรู้นั้น เพราะข้อมูล ข่าวสารเหล่านั้น ไม่สามารถดึงดูดความสนใจจากชาวบ้านได้โดยเฉพาะอุปสรรคอันเกิดจากตัวสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ชาวบ้านอาจจะรู้จักสื่อเหล่านี้ในฐานะให้ความบันเทิงทางอารมณ์ สารของข่าวสารจากหนังสือเหล่านี้จึงถูกมองข้ามจากชาวบ้าน และที่สำคัญชาวบ้านมักคิดว่า เรื่องที่มากับสื่อเหล่านี้ยังเป็นเรื่องไกลตัวแม้แต่เรื่องปัญหาป่าไม้

^{๓๖} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช (ผู้ใหญ่บ้านหนองกลับ), เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๐.

เมื่อสื่อเหล่านี้ ไม่สามารถกระตุ้นความสนใจของชาวบ้านได้ พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงเป็นผู้ถ่ายทอดนำข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาป่าไม้ ตลอดจนวิธีการรักษาป่าไม้นำเสนอให้ชาวบ้านได้รู้ การได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้ทั้งสองทาง มีโอกาสได้โต้ตอบกันระหว่างชาวบ้านกับตัวสื่อสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวข้อมูลข่าวสารจากภายนอกให้เข้ากับสถานการณ์ใกล้ตัวชาวบ้านมากขึ้น

พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยการพูดคุยให้ความรู้เท่านั้น ท่านยังสร้างกิจกรรมเสริมความเข้าใจให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านจะได้ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญมากขึ้น กิจกรรมจะดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม เช่น มีการปลูกต้นไม้ ขอแรงทำถนน และจัดงานประเพณีในป่าไม้ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับป่าไม้ โดยปราศจากจิตที่เป็นอกุศลต่อป่า ยิ่งทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่าไม้และเห็นความสำคัญของคนที่มิต่อป่ามากขึ้น

การจัดกิจกรรมต่างๆ ในป่าไม้ จึงเป็นการกระตุ้นชาวบ้าน ด้วยการลงมือกระทำทำให้ชาวบ้านเห็น เมื่อชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม จะเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน การที่พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่ากับเป็นแบบอย่างของชาวบ้าน ถึงชาวบ้านจะไม่เห็นความสำคัญของปัญหา แต่ชาวบ้านให้ความร่วมมือ เพราะมีความเกรงใจต่อภาวะผู้นำของท่าน ย่อมจะทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ได้เช่นกัน ดังนั้น สื่อบุคคลในท้องถิ่นไม่ได้มีหน้าที่แค่ ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังสร้างกระบวนการเรียนรู้ถึงปัญหาสังคม ให้กับชาวบ้าน และยังมีกรนำพาชาวบ้านลงมือแก้ไขปัญหาได้ด้วย

สุดท้ายการรู้จักการสะสมความรู้ และความรอบรู้ในสภาพความเป็นจริง หรือเป็นคนไวต่อเหตุการณ์ มีผลต่อการตัดสินใจร่วมมือกับหน่วยงานของท่าน ท่านได้เห็นตัวอย่างการอนุรักษ์ป่าไม้จากที่อื่น และเคยเข้าอบรมด้านการอนุรักษ์ป่าไม้หน่วยงานต่างๆ มาแล้ว นั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนไม่ตกยุคในด้านความรู้ เมื่อได้ร่วมงานกับคนอื่นจึงมีความเข้าใจต่อวิธีการของคนอื่นได้ง่าย คุณสมบัติส่วนตัวเหล่านี้ ทำให้สามารถประสานงานในการอนุรักษ์ป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ได้จนประสบความสำเร็จ และคนจากภายนอกให้การยอมรับในผลงานการอนุรักษ์ป่าไม้ของท่าน

๔.๒.๔ บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน

บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และประชาชน ได้ร่วมกันมีบทบาทการประสานความร่วมมือ เนื่องจากการอนุรักษ์ป่าไม้ ของหมู่บ้านเกิดขึ้นเพราะกระแสของสังคมส่วนใหญ่ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติ การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ ของ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นเพียงการรับกระแสภายนอกมาปฏิบัติใช้กับ สถานการณ์ภายในหมู่บ้าน ท่านในฐานะตัวแทนของชาวบ้าน ในการดำเนินงานการอนุรักษ์ป่าไม้ ท่านต้องร่วมมือกับทางชาวบ้าน และหน่วยงานจากภายนอก เพื่อให้งานอนุรักษ์ป่าไม้ดำเนินไปได้ ด้วยดี การทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับกลุ่มคนต่างๆ ต้องอาศัยคุณสมบัติส่วนตัวในการ ประสานการทำงานเพื่อให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น

บทบาทด้านการประสานงานกับชาวบ้าน เป็นการทำงานร่วมกันกับชาวบ้าน ท่านได้ทำ การปรึกษาหารือกับบรรดาผู้นำของหมู่บ้าน รวมทั้งผู้สูงอายุ บุคคลกลุ่มนี้ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับท่านมาตลอด ท่านจึงสามารถชี้นำบุคคลกลุ่มนี้ได้ง่าย และบุคคลกลุ่มนี้ จะเป็นกระบอกเสียง แทนท่านไปพูดคุยกับชาวบ้านส่วนใหญ่อีกที ชาวบ้านทั่วไปจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะ ชาวบ้านยังมีธรรมเนียมนับถือผู้ใหญ่อยู่ การกระทำชักชวนชาวบ้านด้วยวิธีนี้ของท่านได้ชื่อว่าเป็น การรู้จักเลือกกลุ่มเป้าหมาย เพราะความรู้จักบุคคลที่จะทำหน้าที่แทนตน และความรู้จัก ขนบธรรมเนียมของชาวบ้าน ที่สำคัญ ท่านรู้จักบุคคล ท่านเจาะจงเลือกผู้สูงอายุมารวมตัวทำงานกับ ท่าน เพราะคนสูงอายุจะเป็นกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกส่วนรวมมากกว่าคนวัยอื่น และที่สำคัญคนสูงอายุ จะมีอำนาจสั่งการเหนือกว่าคนวัยอื่น ถึงแม้คนสูงอายุจะไม่สามารถทำงานด้วยแรงกายแต่มี จิตสำนึก พวกเขาจะนำจิตสำนึกไปปลุกฝังให้กับลูกหลาน และชักชวน ชักนำลูกหลานออกมาทำ กิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ นโยบาย คือสิ่งที่ยึดถือเป็นแนว ปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันไป การกำหนดนโยบายป่าไม้ของรัฐได้ยึดหลักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสังคมพิจารณา โดยกำหนดพื้นที่ป่าไม้ต่อเนื่องของประเทศไทย ทั้งพื้นที่ป่า อนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจตามนโยบายป่าไม้ของชาติ กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยใน อัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายาก ป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วม การพังทลายของดิน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ใน การศึกษา การวิจัยและการนันทนาการและเพื่อเป็นป่าเศรษฐกิจ

การประสานความร่วมมือกับกลุ่มคนภายนอกในฐานะผู้แทนชาวบ้าน ด้วยความที่ท่านเป็น พระสงฆ์ ท่านจึงอาศัยแนวทางการเรียนรู้แบบพุทธ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการทำหน้าที่ แทนชาวบ้าน ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยด้านความประพฤติ คนที่เข้ามาหาท่านแม้จะไม่มี

ความคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ก็รู้สึกเป็นกันเอง สะดวกในการคบหาร่วมงานด้วยความสบายใจ เพราะกรอบแห่งศีลของท่านจะลดความหวาดระแวงของคนอื่นเกี่ยวกับการร่วมงาน

ความเป็นผู้มีจิตใจที่ผ่านการอบรมดีแล้วของท่าน ย่อมทำให้ท่านเหมาะที่จะเป็นตัวแทนให้กับชาวบ้าน เพราะมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ การเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการรักษาป่า ท่านต้องมุ่งมั่นทำงานเพื่อรักษาป่าไม่ให้กับท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นการวิ่งตามกระแสทางสังคมภายนอกอันจะทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์จากการร่วมงานของท่านกับหน่วยงานอื่นๆ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์ป่าไม้ของประเทศไทยเรานั้นได้เริ่มมานาน และสืบทอดกันมาหลายชั่วคนแล้ว คือ “ป่าชุมชน” ของชาวชนบทซึ่งเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและความต้องการที่แตกต่างกันของประชาชน อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนี้แล้ว ก็มีปัจจัยต่างๆ หลายอย่าง คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และปัจจัยอื่นๆ คือ นโยบายของรัฐ โครงการพระราชดำริ และอิทธิพลของสื่อมวลชนแขนงต่างๆ

๔.๒.๕ บทบาทด้านการป้องกันการบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย

บทบาทด้านการป้องกันการบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้แก้ไขปัญหาล่าช้าถูกบุกรุกทำลาย คนคือสาเหตุหลักของปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย การทำให้คนมีความรู้เกี่ยวกับป่าการแก้ไขปัญหาล่าช้าจะประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้นคนท้องถิ่นเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการอนุรักษ์ป่าไม้ ถ้าท่านสามารถทำความเข้าใจกับพวกเขาได้ ท่านจะได้พวกเขามาเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยนอกเหนือจากการหยุดยั้งพวกเขาไม่ให้ทำลายป่า การครองชีพของชาวบ้านอันจะนำมาซึ่งความยุ่งยากในการดำเนินชีวิต ดังคำกล่าวของ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้กล่าวถึงการทำมาหากินของชาวบ้านไว้ตอนหนึ่งว่า

“คนเรามันต้องดิ้นรนขยันทำมาหากินไม่อยู่เฉย ๆ ทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนขยันถ้าคนเราขี้เกียจแล้วอยากได้ไม่มีทางได้เหมือนคนขยันมีแต่อยากได้เฉย ๆ ทำให้ไม่สมหวังเกิดความทุกข์ทุกข์เพราะความอยากได้แต่ถ้าทำได้แล้วได้ก็มีความสุขเพราะทรัพย์สินสมบัติเป็นเครื่องปลื้มใจของชาวบ้านอยู่แล้วมันทำให้ชีวิตของชาวบ้านมีความหมายและคุณค่าทางสังคม”^{๓๕}

การเลี้ยงชีพของชาวบ้าน ด้วยความบากบั่นและผลของความบากบั่นคือความสำเร็จของชีวิตอาจจะอยู่ในรูปของทรัพย์สิน ฉะนั้นความสันโดษในทัศนะของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงเป็นแง่คติการรยาทในการทำมาหากินเท่านั้น ชาวบ้านจะหาได้มากเท่าที่เขาจะสามารถทำได้ และอยู่ภายใต้กรอบของสังคม ความสันโดษ คือ ความรู้สึกยินดีและพอใจกับสิ่งที่

^{๓๕} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๐.

ตนเองหาได้ ไม่ใช่กำจัดความต้องการของตนเอง ถ้าจำกัดความต้องการของตนเอง ชาวบ้านจะเหนื่อยชาต่อการทำงานหนัก และท่านยังมีความคิดเห็นว่าการเกินความจำเป็นไม่ใช่วิสัยของชาวบ้าน แต่ชาวบ้านจะเหนื่อยชากับชีวิตตามสำนวนที่ว่า “ไม่มีความอยากได้อะไรดี” ดังนั้นชาวบ้านจึงขาดความตั้งใจในการทำงานหนัก อันเป็นสาเหตุของความไม่พอยู่พอกินของชาวบ้านดังกล่าวในตอนหนึ่งของพระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้กล่าวไว้ว่า

“คนบ้านเราไม่ให้ความสำคัญกับการทำงานหนัก ไม่เป็นพวกวัตถุนิยมเหมือนคนในเมือง ปัญหาของคนบ้านเราคือ ไม่พอยู่พอกิน เพราะขาดความกระตือรือร้นในการทำงานหนัก จึงไม่มีความสำเร็จในการดำเนินชีวิตเหมือนคนบ้านอื่นเขา”^{๔๐}

พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้พูดถึงอุปนิสัยของชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ จะเห็นได้ว่า เงินทอง หรือวัตถุ เป็นเพียงค่านิยมทางสังคมความขยันเป็นคุณค่าของชีวิตซึ่งจะสอดคล้องกับตำนานการเลือกลูกเขยของคนในท้องถิ่นแห่งนี้ มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความขยันของคนขยันของผู้ชายที่จะมาแต่งงานกับลูกสาวของตน ดังนั้นท่านจึงมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมความขยันหมั่นเพียรในการทำงานหนัก พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เมื่อออกกิจนิมนต์เกี่ยวกับงานขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เปิดร้าน หรือแม้แต่การเฉลิมฉลองกับชาวบ้าน ท่านจะกล่าวยกย่องชมเชยความสำเร็จของเจ้าของงานให้คนอื่นได้รับรู้ ซึ่งเป็นการให้กำลังใจกับคนรู้จัก การสร้างเนื้อสร้างตัวมีความสำเร็จเป็นทรัพย์สินในการกล่าวสัมโมทนียก หรือการแสดงธรรมในงานทำนองนี้ ท่านจะกล่าวหัวข้อธรรมอันยกย่องความขยันขันแข็งอดทนของผู้คน

ท่านมิได้ส่งเสริมความขยันในการทำงานหนักของชาวบ้านด้วยวาจาเท่านั้น ท่านยังส่งเสริมและสนับสนุนความขยันของชาวบ้านด้วยการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ชาวบ้านเพื่อจะได้เป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน เช่น ป่าสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ภายในเขตชุมชน รวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น อ่างเก็บน้ำให้สามารถขังน้ำได้ตลอดปีเพื่อจะได้เป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน สอดคล้องกับคำพูดของบุคคลเหล่านี้ว่า

“ป่าเขาสาธารณประโยชน์นี้จะเป็นที่หากินของชาวบ้านบางคนหากุ้งก็ได้ขายด้วยบางคนหาไม่กุ้งก็พอได้กินไม่ต้องซื้อเมื่อก่อนหากินของป่าได้แต่สมัยนี้ของทุกอย่างเป็นเงินทองหมดเพราะว่าของป่า ก็สามารถหาขายได้ ไม่ว่าจะ เป็น หน่อไม้ เห็ดหรือแม้กระทั่งผักต่าง ๆ”^{๔๑}

ได้เรียนรู้ปัญหาของชาวบ้าน ด้วยการเอาใจใส่ไม่ทอดธุระ ชาวบ้านให้การยอมรับและให้ความร่วมมือเสมอ พระนิภากรโศภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงมีหน้าที่ให้คำแนะนำ และหาแนวทาง

^{๔๐} สัมภาษณ์พระศิริ กิจค้ำพล, เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์พระศิริ กิจค้ำพล, เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๐.

ในการแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้าน ดังนั้น ท่านจึงมีส่วนช่วยสังคมของชาวบ้านให้มีเสถียรภาพ และสร้างอุดมคติทางสังคม

จะเห็นได้ว่า พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ให้ความสำคัญกับการทำมาหากินของคนในชุมชนหมู่บ้าน โดยส่งเสริมและสนับสนุนความสามารถเฉพาะบุคคล อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่เน้นความสำคัญของตัวบุคคล ไม่เน้นที่กิจกรรมเหมือนกับการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทั่วไป นอกจากการฝึกฝนความสามารถในการประกอบอาชีพของพระภิกษุสามเณร ท่านยังสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร เพราะท่านเห็นว่าการศึกษาย่อมนำไปสู่อาชีพที่ดีซึ่งเป็นค่านิยมของชาวบ้านในท้องถิ่นแห่งนี้

๔.๒.๖ บทบาทด้านการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า

บทบาทด้านการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ในการควบคุมและป้องกัน พฤติกรรมของชาวบ้านอันเป็นต้นเหตุของการทำลายป่าไม้โดยการสร้างถนนและสร้างวัดบนเขาพระ - เขาสูง เพื่อให้ชาวบ้านที่เข้าไปหาของป่าจะได้สำรวจการกระทำของตนเองมากขึ้น และการสร้างวัดเป็นการป้องกันการเข้าบุกรุกเขาพระ- เขาสูง อย่างชัดเจน โดยการที่นายทุนจะไม่เข้าบุกรุกเข้าทำลาย เป็นการยุติการบุกรุกทำลายป่าได้อย่างหนึ่ง เป็นการปลูกฝังความรู้อันเหมาะสมให้กับชาวบ้านโดยอาศัย กิจกรรมต่างๆ อันเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ป่า เช่นการนำพาชาวบ้านออกไปทำบุญสังฆทานในป่า นำพาชาวบ้านปลูกต้นไม้ในโอกาสสำคัญต่างๆ หรือการประชุมคณะสงฆ์เพื่อให้ชาวบ้านได้บุญและเห็นการอนุรักษ์ป่า ทำให้ชาวบ้านมีจิตใจโน้มเอียงไปในทางอนุรักษ์ป่าได้มากขึ้น

การที่ให้คำแนะนำ และชี้แนะ การจัดงานประเพณีของชาวบ้านมีค่าใช้จ่ายสูง ตามค่านิยมของชาวบ้าน บวกกับความเชื่อที่ลึกลับสมมานาน ทำให้ชาวบ้านสูญเสียเงินไปกับการจัดงานประเพณี การลดขั้นตอนพิธีกรรม มีส่วนทำให้ชาวบ้านลดความสิ้นเปลืองในการจัดงาน และที่สำคัญ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการบริจาคตาน เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียผลผลิตของตนเองไปกับการให้เงินความจำเป็น การห้ามปรามไม่ให้มีการเรียกรายในเขตรับผิดชอบของท่าน อาจจะไม่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านโดยตรง แต่เป็นการป้องกันการเสียหายในทรัพย์สินของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะหมายถึง ความศรัทธาของชาวบ้าน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความศรัทธาของชาวบ้านเป็นอริยทรัพย์ที่พระสงฆ์ต้องรักษาไว้ เพื่อความร่วมมือเย็นของชาวบ้าน และการคงอยู่ของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งพฤติกรรมอันเป็นเหตุการป้องกันลักลอบตัดไม้ สร้างแนวคิดปลูกฝังค่านิยมบุกรุกครอบครองที่ทำกิน อันเกี่ยวคู่ต่อป่าไม้ให้กับชาวบ้าน

๔.๒.๗ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่าของ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เข้าไปฟื้นฟูสภาพป่าเขา ด้วยการนำพาชาวบ้านปลูกต้นไม้เสริมทดแทนการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของต้นไม้ เพื่อเร่งปรับสภาพป่าไม่ให้หูดมสมบูรณ์ สร้างที่พักสงฆ์ไว้ในกลางป่า และทำถนนป้องกันไฟป่า การกระทำเหล่านี้ของท่านเป็นการหยุดยั้งการทำลายระบบของป่าไม้ จะทำให้ป่าไม้มีระยะเวลาฟื้นสภาพตามวิถีธรรมชาติของป่าไม้เอง การที่มีพระสงฆ์เข้าไปพักอาศัยในป่า เขาพระ-เขาสูง ชาวบ้านเข้าไปหาเก็บของป่าในป่าจะมีพฤติกรรมที่สำรวมต่อป่ามากขึ้น เพราะยำเกรงต่อสถานที่ที่ไม่เป็นแค่ป่าเท่านั้น ยังเป็นป่าไม้ที่ยังมีพระสงฆ์รักษา ประหนึ่งว่าเป็นศาสนสถาน เมื่อชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง สภาพป่าไม้ก็จะได้รับผลกระทบน้อยลง

วิธีการอนุรักษ์ป่าเขาด้วยการทำถนนล้อมรอบ ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นการรักษาป่าเขาได้ยั่งยืน เพราะท่านทำงานด้วยความร่วมมือจากชาวบ้าน ท่านให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำถนน โดยเฉพาะชาวบ้านที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของพื้นที่นาติดกับป่าเขาสาธารณะที่ท่านทำการรักษา ท่านจะขอความยินยอมจากชาวบ้านทั่วไป และเจ้าของพื้นที่นา

วิธีการทำงานให้ความสำคัญกับทุกฝ่าย นอกจากพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้รับความร่วมมือในการทำงาน ท่านยังปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านซึ่งจะมีผลต่อการรักษาป่าเขาในอนาคต ถ้าพนักงานที่ท่านทำไว้คงไม่สามารถป้องกันรักษาป่าไว้ได้ตลอดไป ถนนเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งการหวงห้ามเท่านั้น บางครั้งสัญลักษณ์อาจจะให้ผลตรงข้ามกับสิ่งที่ต้องการก็มี เช่น กรณีป่าสงวนแห่งชาติของหน่วยงานรัฐนำไปติดประกาศตามป่าเพื่อหวงห้ามไม่ให้ชาวบ้านบุกรุก แต่ป่ากลับถูกชาวบ้านบุกรุกทำลายหนักกว่าเดิมอีก ทั้งนี้เพราะหน่วยงานรัฐไม่ได้ใจชาวบ้านในการทำงาน ซึ่งผู้ใหญ่วิทยา โลหะเวช ได้กล่าวถึงการนำพาชาวบ้านของพระนิกร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ไว้ตอนหนึ่ง ว่า

“เมื่อถึงเวลาหรือมีงานพัฒนาหลวงพ่อบอกท่านเข้าคุณก็จะเป็นคนชักชวนหรือเชิญชวนชาวบ้านมาทำงานท่านเป็นคนนำชาวบ้านและแนะนำชาวบ้าน ชาวบ้านก็เกิดความศรัทธาและทำตามท่าน”^{๔๒}

การให้ความสำคัญกับชาวบ้าน พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ใช้วิธีเข้าหาชาวบ้านและขอความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยตัวเอง ซึ่งเท่ากับท่านได้ให้ความสำคัญกับชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ยิ่งท่านได้เข้าถึงการกระทำเพื่อคนส่วนใหญ่หรือส่วนรวมยิ่งทำให้ผู้ที่ถูกขอความร่วมมือย่อมมีความภูมิใจ และเต็มใจที่จะเสียสละ ดังนั้น การรักษาป่าของท่านจึงเป็นความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเพื่อสามารถป้องกันการบุกรุกป่าได้ตลอดไป ซึ่งเป็นการรักษาป่าเขาที่อาศัย

^{๔๒} สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช, (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

อำนาจทางสังคม ที่เป็นระเบียบประเพณีของหมู่บ้านมาช่วย รวมทั้งอำนาจทางกฎหมาย เช่น เมื่อทำถนนเสร็จได้เขตแดนอย่างชัดเจนท่านก็ได้ทำโฉนดที่ดินป่าสาธารณะไว้เป็นหลักฐาน

๔.๒.๘ บทบาทด้านการจัดหาทุนเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้

บทบาทด้านการจัดหาทุนเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้การควบคุมการหาของป่าที่ยั่งยืนพฤติกรรมอันเป็นเหตุการณ์ป้องกันลักลอบตัดไม้ สร้างแนวคิดปลูกฝังค่านิยมไม่ให้บุกรุกครอบครองที่ทำกินอันเกื้อกูลต่อป่าไม้ด้วยการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้าน

การทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่ออยู่อาศัยทำกินแล้วยังเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าที่เกินกำลังการผลิตของป่า เพื่อนำไม้ธรรมชาติออกมาใช้ประโยชน์ให้เพียงพอกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของประชากร และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ภาวการณ์ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ควรรีบเร่งแก้ไขและหาแนวทางปกป้องสภาพป่าไม้ให้สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้และอนุรักษ์สภาพป่าไม้ที่เหลืออยู่เพียง ๘๖ ล้านไร่ หรือประมาณ ๒๖% ของพื้นที่ประเทศให้คงอยู่ต่อไปได้

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ได้เร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ตระหนักถึงพิษภัยด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนให้ความรู้อย่างจริงจังและเร่งด่วนเกี่ยวกับนโยบายการใช้ระบบการจัดการป่าไม้ที่ถูกหลักวิชาการอย่างแท้จริงและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ป่าไม้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน (sustained yield) ควบคู่ไปกับการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีทางการใช้ประโยชน์จากไม้ทุกต้นทุกท่อนให้ได้ประโยชน์สูงสุดโดยไม่ให้มีเศษเหลือทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ (intelligent utilization) นอกจากนี้จะต้องอาศัยเทคโนโลยีการใช้ประโยชน์ไม้ที่ชาญฉลาดแล้ว การเสาะแสวงหาแหล่งวัตถุดิบชนิดใหม่ เพื่อทดแทนการใช้ไม้จากป่าธรรมชาติก็เป็นสิ่งจำเป็นอีกด้วย

๔.๒.๙ บทบาทด้านการดำเนินการตามโครงการพระราชดำริเพื่อการอนุรักษ์ป่า

โครงการตามพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ^{๔๓} ได้มีพระราชดำริจัดทำโครงการต่างๆ ขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้หลายโครงการทั่วประเทศ โดยเฉพาะโครงการ “ป่ารักษาน้ำ” โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง (อีสานเขียว) ศูนย์ศึกษาพัฒนาตามพระราชดำริและการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ต่างๆ ยังส่งผลให้มีการร่วมมือจากพสกนิกร และองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีโครงการของเอกชน เช่น “โครงการราชพฤกษ์” จัดโครงการปลูกต้นไม้เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าธรรมชาติ โครงการพระราชดำริ และโครงการเอกชนต่างๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นปัจจัย

^{๔๓} เอกสารอัดสำเนา,โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, บริเวณเทือกเขาพระ, อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๕.

หนึ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือในหมู่พสกนิกร เพื่อทำการอนุรักษ์ป่าไม้ให้บรรลุเป้าหมายได้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่องานอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยิ่ง

๑. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ บริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ประวัติความเป็นมา พื้นที่อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในอดีตเคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ เมื่อเวลาผ่านไป ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น เกิดความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ ดังนั้นในปี พ.ศ.2536 “หลวงพ่อกุไร” หรือพระครูวาปีปทุมรักษ์เจ้าอาวาสวัดหนองกลับและเจ้าคณะอำเภอหนองบัว พระสังฆาณูรักษ์สิ่งแวดล้อมผู้ซึ่งเป็นพระผู้นำ ได้ร่วมกับชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และราษฎรอำเภอหนองบัว ทำหนังสือทูลเกล้าถวายฎีกา ต่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อคัดค้านบริษัทที่ได้รับประทานบัตรเหมืองแร่หินแกรนิตสีชมพูบริเวณเทือกเขาพระ ซึ่งราษฎรถือว่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของอำเภอหนองบัว เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและมีความสวยงามตามธรรมชาติที่หาได้ยากยิ่ง ด้วยความมุ่งหวังที่จะรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนมาหลังจากที่สำนักราชเลขาธิการในองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้รับเรื่องการถวายฎีกาแล้ว จึงได้ประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง นายปราโมทย์ ไม้กลัด ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการให้คำปรึกษาการจัดสรรน้ำ เพื่อร่วมกันพิจารณาหาทางแก้ไข และได้รับมอบให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกันจัดทำโครงการศึกษาพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยใช้ชื่อ “โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อจะได้ทราบถึงแนวทางที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณดังกล่าว และแจ้งไปยังสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้พิจารณาถึงความเหมาะสมเพื่อจะรับไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับ “โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๕ โดยทรงมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นแหล่งน้ำตลอดปีสนองพระราชโอบายที่จะพลิกฟื้นคืนชีพ คืนป่าให้แก่แผ่นดิน^{๔๔}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน.

สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์ ได้จัดทำแผนงานส่งเสริมและพัฒนาการป่าไม้งานพัฒนาการป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ปี ๒๕๔๒-๒๕๔๔) ซึ่งเป็นแผนงานเพิ่มเติม รวมกับงานอื่นๆ ในแผนแม่บทที่ได้กำหนดขึ้น เพื่อที่จะสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าวของโครงการฯ ด้วยเหตุผลที่ได้ให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้รับการจัดสรรงบประมาณ (งบกลาง) จากสำนักงาน กปร. ในปีงบประมาณ ปี ๒๕๔๒

๒. ตำแหน่งที่ตั้งและพื้นที่ดำเนินการ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ บริเวณเทือกเขาพระ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีค่าพิกัดภูมิศาสตร์ พิกัด X = ๖๗๕๘๗๕ พิกัด Y = ๑๗๕๖๔๘๘

พื้นที่ดำเนินการ ๑๓ หมู่บ้าน บริเวณตำบลทุ่งทอง ตำบลหนองบัว และตำบลหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๓. อำนาจหน้าที่

๓.๑ ภาระกิจหลัก อนุรักษ์และฟื้นฟูต้นน้ำลำธารในพื้นที่โครงการฯ ให้อุดมสมบูรณ์ รักษาระบบนิเวศและเอื้อประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของชุมชน

๓.๒ ภาระกิจรองส่งเสริมและพัฒนาวิทยาศาสตร์ชุมชนและพัฒนาคนในพื้นที่โครงการฯ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยราชการและชุมชนในพื้นที่โครงการฯ

๔.รายละเอียดการปลูกสร้างสวนป่า

แปลงปลูกป่าแนวกันชนปี พ.ศ. ๒๕๔๒	เนื้อที่ ๒,๐๐๐ ไร่
แปลงฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำ พ.ศ. ๒๕๔๒	เนื้อที่ ๔,๐๐๐ ไร่
รวม	เนื้อที่ ๖,๐๐๐ ไร่

โครงการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารพื้นที่ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์^{๔๕} เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นการฟื้นฟูธรรมชาติให้เป็นแหล่งน้ำตลอดปี และเทือกเขาพระ - เขาสูง^{๔๖} เป็นหนึ่งในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ โครงการทางด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ แหล่งน้ำ ดิน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และ

^{๔๕} คณะสงฆ์วัดหนองกลับ.ประวัติวัดหนองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๕ มกราคม ๒๕๔๕, หน้า ๑๔.

^{๔๖} คณะสงฆ์วัดหนองกลับ.ประวัติวัดหนองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ผลงานศิลปประเพณีหมากกล ๒๕๔๕, หน้า ๑๕.

ปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกร ในการทำมาหากินในพื้นที่โครงการฯ ให้มีรายได้ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคง^{๔๓} และยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ส่งผลถึงด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณดังกล่าวด้วย สำหรับปัญหาต่างๆของเทือกเขาพระ-เขาสูงนี้ และมีกระแสพระราชดำรัส ดังนี้

๑. พัฒนาเขามะเกลือ-เขาเล็บงา ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ เขาหินลาดและเขาปึกกระโดนให้พัฒนาตามรูปแบบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

๒. ส่วนบริเวณเทือกเขาพระ ที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ อยู่แล้ว ควรทำต่อไป

๓. เขาที่สำคัญในโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระคือ “เขาสูง” การจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง นั้นต้องอาศัยจากหลายฝ่ายทั้งภาคราชการและเอกชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตามแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งในการดำเนินงานตามวิธีการของภาคราชการอย่างเดียวนั้น อาจทำให้เกิดปัญหากระทบกระทั่งกับชุมชนในพื้นที่เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะบรรลุสำเร็จได้นั้นต้องเน้นแนวคิดของการมีส่วนร่วมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาอันทำให้มีความน่าสนใจในการทำการศึกษาวิจัย ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จากเดิมที่หน่วยราชการที่รับผิดชอบเป็นผู้วางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ฝ่ายเดียว เปลี่ยนเป็นการให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ กับหน่วยงานราชการ เพื่อพัฒนาเทือกเขาพระ-เขาสูงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและสนองนโยบาย ส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลต่อไป

แต่เดิม “หลวงพ่อเจ้าคุณไกร”^{๔๔} หรือ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว ร่วมกับชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และราษฎรอำเภอหนองบัว ได้มีความพยายามที่จะรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติ พื้นป่าไม้ สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ดังเดิม โดยมีกิจกรรมต่างๆร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน.

นอกจากโครงการเหล่านี้แล้วยัง อีกหลายโครงการที่รัฐบาลข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ช่วยกันจัดทำขึ้น เช่น โครงการปลูกป่าตามพระราชดำริ โครงการปาร์กน้ำ บ้านเล็กในป่าใหญ่ ปลูกไม้มงคลประจำจังหวัด ปลูกสวนป่า ปลูกไม้สมุนไพร ปลูกไม้ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ป่าชุมชน ปลูกไม้ที่ปรากฏในพุทธประวัติ เป็นต้น

๔.๓ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในบทบาทด้านการอนุรักษ์ป่าในเขตอนุรักษ์ เขาพระ-เขาสูง

ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

จากการศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ป่าในเขตอนุรักษ์ป่า เขาพระ-เขาสูง ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ที่มีต่อหมู่บ้านในด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยการนำพาชาวบ้าน สร้างถาวรวัตถุภายในวัด เป็นต้น ด้วยต้องการให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่อย่างสงบร่มเย็น ด้วยแนวทางแห่งพุทธ คือ สร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยการร่วมกิจกรรมทางสังคมของชาวบ้าน เมื่อกิจกรรมเหล่านั้น เสร็จสิ้นแล้ว ผลของกิจกรรม คือ ความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจของคนภายในหมู่บ้าน และการได้มาซึ่งวัฒนธรรมทางด้านวัตถุภายในหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องจรรโลงจิตใจของชาวบ้าน และเป็นคุณค่าแห่งวิถีชีวิตของพวกเขา ชาวบ้านรุ่นหลังจะยึดถือเป็นแนวทางแห่งการทำความดี และเป็นระเบียบประเพณีทางสังคมไปในที่สุด

การนำเสนอหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ ดิน อากาศ สัตว์ป่า ทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและดำรงชีพของมนุษย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องและสนใจการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถนำเอาหลักคำสอนดังกล่าวของพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการต่อไปเบื้องหลังของการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เบื้องหลังของการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแนวคิด ๒ ประการ คือแนวคิดพิชิตธรรมชาติ เป็นนายเหนือธรรมชาติ และแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จะต้องดำเนินชีวิตให้เอื้ออาทรสอดคล้องเป็นอันเดียวกันกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างไม่ต้องสงสัย การที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการอยู่ป่า ทรงแนะนำให้ภิกษุอยู่ป่า^{๔๕} ทรงตรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเข้าไปอาศัยป่าชัฏแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยป่าชัฏนั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไป ก็ไม่พึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นไม่ได้บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจาก

^{๔๕} ม.ม. (ไทย) // ๒๑๕.

โยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอุดหนุนชีวิต คือจิวร ภิณฑบาท เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริวารเหล่าใดที่บรรพชิตจำเป็นต้องนำมาบริโภคนั้น ปัจจัยเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นได้ โดยยาก... คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรหลีกเลี่ยงจากปาชันนั้น ในเวลากลางคืนหรือในเวลากลางวันก็ตาม ไม่ควรอยู่ ฯ

พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลจัดการวิถีชีวิตของตน ให้สอดคล้องกับวิถีทางตามธรรมชาติให้มากที่สุดและอาจจะถือได้ว่า การวางผังเมือง และการวางแผนพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ด้วย ในวนโรปสูตร [๔] ได้ ยืนยันหลักฐานในเรื่องนี้ไว้ว่า

“เทวดาทูลถามว่า บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อแก่ชนพวกไหน ชนพวกไหนตั้งอยู่ในพระธรรมและสมบุรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์เล่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ แก่ชนที่ปลูกสวนไม้ ดอกไม้ผล ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน โรงน้ำ บ่อน้ำ และศาลาที่พักอาศัย ทั้งชนเหล่านั้นยังตั้งอยู่ในธรรม สมบุรณ์ด้วยศีล จึงไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน”

อารามโรปา วนโรปา เย ชนา เสดุการกา ปปญจ อุทปานญจ เย ททนติ อุปสฺสย

เตสํ ทิวา จ รตโต จ สทา ปุญญํ ปวฑฺฒติ ฌมมกฺกุฐา สิลสมฺปนฺนา เต ชนา สกฺกคามินิ ฯ

ในธรรมบทพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า “มนุษย์จำนวนมากทีเดียว ถูกภัยคุกคามแล้ว ต่างยึดเอาภูเขา ป่า สวน และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ว่า เป็นที่พึ่งที่ระลึก” พวกเขาถือว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านั้นเป็นที่อาศัยของอมมนุษย์ผู้ทรงอำนาจ ซึ่งสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้ เมื่อถึงเวลาที่ต้องการ แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงเสนอการถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกสูงสุด และสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ก็ตามในพยัคฆชาดกเล่าว่า พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในที่ไม่ไกลจากวิมานของพระโพธิสัตว์นั้นมีรุกขเทวดาตนหนึ่งสถิตอยู่ ราชสีห์และเสือโคร่งก็อยู่การอยู่ป่าเป็นวัตรจัดเป็นนิสัย คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนา และแม้นักบวชในลัทธิอื่นก็ได้ยึดถือแนวปฏิบัติเดียวกัน พระพุทธเจ้ากับพระภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลล้วนแล้วแต่อาศัยอยู่ในป่าเป็นส่วนมาก สำหรับท่านที่ต้องการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือที่ใช้คำว่าเจริญสมณธรรมด้วยแล้ว เสนาสนะป่าเขา เงื่อมเขา ถ้าเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติเจริญสมณธรรม พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญป่าไว้โดยนัยต่าง ๆ เป็นอันมากเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงปรินิพพาน ณ สาละวินทยานคือ สวนป่าสาละของกษัตริย์มัลละ แห่งเมืองกุสินาราป่าไม้ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งบุญ ในสกาลวรรค สังยุตตนิกาย พระพุทธเจ้ารับสั่งตอบเทวดาที่มาราบทูลถามว่า“ชนเหล่าใด สร้างสวนดอกไม้ ผลไม้ ปลูกหญ้าไม้ สร้างสะพาน และศาลาโรงทาน อีกทั้งบ่อน้ำ ทั้งบ้านที่พักอาศัย ชนเหล่านั้น ย่อมมีบุญเจริญในกาล

ทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน คนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์"ป่าไม้ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ ในพระพุทธศาสนา มีบทบัญญัติทางพระวินัยที่ห้ามมิให้พระภิกษุกระทำการอะไรที่เป็นการทำลายความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นไม้มิ และถ้าหาก เช่น พระภิกษุรูปใดตัดทำลายต้นไม้มิ ถ้าเป็นต้นไม้มิเจ้าของหวงแหน ท่านปรับอาบัติในฐานะอทินนาทานคือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของยังมีได้ให้ ถ้าเป็นการตัดกิ่งต้นไม้มิของตนหรือของวัด ท่านปรับอาบัติในข้อที่เป็นการพรากรุกตคามคือ หักรานกิ่ง ใบ ดอกของต้นไม้มิ

๔.๓.๑ ความเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ท่านเป็นเจ้าของอาวาสวัดหนองกลับ เจ้าคณะอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับและมีความสำคัญ ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน อันเป็นการพัฒนาปรับปรุง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๔.๓.๒ ความเป็นผู้นำ

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด ท่านจึงเข้าใจต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างดีชาวบ้านจึงมีความเคารพ เชื่อถือ และไว้วางใจต่อพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและผู้นำด้านความคิดความเชื่อของชาวบ้าน ดังนั้นท่านจึงมีส่วนทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน มีความสงบสุข เพราะชาวบ้านมีจิตใจที่มั่นคง และท่านมีส่วนทำให้สังคมหมู่บ้านเข้มแข็ง เพราะชาวบ้านมีเอกภาพทางด้านความคิดความเชื่อ

ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และบทบาทดังกล่าวถือว่ามีความสำเร็จสามารถที่จะก่อให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นบทบาทที่สมควรจะต้องนำมาศึกษาค้นคว้าวิจัยว่าเพราะเหตุใดการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือการอนุรักษ์ป่าในเขตเขาพระ-เขาสูงของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้นจึงประสบความสำเร็จและความสำเร็จดังกล่าวนี้มีปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลหรือเป็นคุณลักษณะและเป็นกลยุทธ์ที่สามารถทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือได้ ซึ่งหากมีการศึกษาอย่างจริงจังแล้วคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทเป็นผู้นำชาวบ้านด้วยการเป็นที่พึ่ง ดังนี้

พระนิภากรโสภณ	ชาวบ้าน	สังคมและวัฒนธรรม
- สนใจความเป็นอยู่ของชาวบ้าน	- ยอมรับข้อเสนอแนะ	- เข้าใจปัญหาทางสังคม
- เรียนรู้ปัญหาชาวบ้าน	- ให้ความร่วมมือ	- หาแนวทางแก้ไขปัญหามาได้
- เข้าใจปัญหาชาวบ้าน		อย่างตรงประเด็น

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เรียนรู้ปัญหาของชาวบ้าน ด้วยการเอาใจใส่ไม่ทอดธุระ ชาวบ้านให้การยอมรับและให้ความร่วมมือเสมอ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) จึงมีหน้าที่ให้คำแนะนำ และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหให้กับชาวบ้าน ดังนั้น ท่านจึงมีส่วนช่วยสังคมของชาวบ้านให้มีเสถียรภาพ และสร้างอุดมคติทางสังคมให้เป็นไปในแนวทางอันควร

๔.๓.๓ ปัจจัยอื่นๆ

ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รักษาความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้เขียนคิดว่า การนำเสนอบทความทางวิชาการที่เหมาะสมกับความต้องการในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์โลก จะต้องนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการตอบ โจทย์เกี่ยวกับปัญหาของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับโลกใบนี้ การพิจารณาถึงผลกระทบโดยรวมที่เกิดกับมนุษย์โดยตรง และมีส่วนทำลายระบบภูมิคุ้มกันคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ทุกคนทุกพื้นที่ทั่วโลกจะต้องให้ความร่วมมือกันปกป้องโลกให้น่าอยู่ การสร้างเครือข่ายในการให้ความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการสร้างเครือข่าย ทำความเข้าใจกับประชาชนทุกระดับ ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารทรัพยากรธรรมชาติทั่วโลก รวมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันในเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของทุกสรรพสิ่งบนโลก และศึกษาวิธีการสร้างความสมัครสมานสามัคคี มีความเอื้ออาทร อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข สงบ สันติ ให้อภัย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัดให้ยั่งยืนตลอดไป

พระสงฆ์ยังจะต้องปฏิบัติภารกิจที่สำคัญ คือ การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่พระธรรมจะได้ผลดีนั้น พระสงฆ์ต้องทำตนให้เป็น "กัลยาณมิตร" คือเพื่อนที่แท้ ที่คอยชี้แนะแนวทางให้พุทธศาสนิกด้วยความหวังดี ซึ่งขอกกล่าวโดยสรุป ๕ ประการ คือ

๑) สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาและทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี พระสงฆ์ต้องพยายามชักชวนและชี้แจงให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้มั่นใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ถ้ามีบางคนเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมที่สูงเกินไปกว่าสามัญชนจะปฏิบัติได้ ก็ชี้แจงให้เขาเข้าใจว่า ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาสอนธรรมะไว้ถึง ๓ ระดับ คือระดับพื้นฐาน เน้นไปที่การประสบความสำเร็จ การมีความสุขแบบชาวโลก การพึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ ระดับกลาง เน้นไปที่ความมีคุณธรรมจริยธรรมและ ระดับสูง เน้นไปที่การลดละกิเลสได้เด็ดขาด ธรรมะคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเหมาะแก่คนทุกระดับ ใครพอใจหรือมีความสามารถปฏิบัติได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น แล้วค่อยพัฒนาให้ก้าวสูงขึ้นไปตามลำดับหนึ่ง วิธีสร้างศรัทธาที่ดีที่สุดก็คือการสอนด้วยตัวอย่าง พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ งดงามไปด้วยศีล สมบูรณ์ไปด้วย

คุณธรรม มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ถึงจะไม่สั่งสอนอะไรใครมาก ก็ทำให้ผู้พบปะเสวนาด้วยเกิดความเลื่อมใสได้เป็นอย่างดี

๒) สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในบางครั้งบางคนอาจจะไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มิใช่เพราะพระพุทธศาสนาสอนไม่ดี แต่เพราะไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิด จึงเหมาเอาว่าพระพุทธศาสนาไม่ดี ไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา ยกตัวอย่างเช่น กล่าวหาว่าพระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมที่ขัดกับการพัฒนาคนและสังคม เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้กำจัดตัณหา โดยเขาให้เหตุผลว่า การจะพัฒนาอะไรได้นั้น ต้องเร้าให้คนเกิดความอยาก เกิดความต้องการ เมื่อต้องการมากๆก็จะกระทำหรือพัฒนาตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้ละความอยากก็เท่ากับสอนให้คนงอมืองอเท้า ไม่สร้างสรรค์นั่นเอง พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องสามารถชี้แจงให้เกิดความเข้าใจให้ได้ว่า ความอยากที่เรียกว่า "ตัณหา" นั้น เป็นความโลภและทุจริต คนที่อยากด้วยอำนาจความโลภและทุจริต ย่อมจะกระทำการอะไรเพื่อตนเองและสร้างความเดือดร้อนแก่สังคมเป็นอย่างมาก ถ้ายังเร้าให้คนเกิดความอยากชนิดนี้มากเกินไป สังคมก็จะเต็มไปด้วยคนโลภ คนทุจริต คนที่เอาใจเอาเปรียบสังคม หากความสงบสุขได้ยาก ความอยากอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พยายามลดละให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ความอยากสร้างสรรค์ เช่น อยากทำความดี อยากช่วยเหลือคนอื่น อยากเรียนหนังสือให้มีความรู้มากๆเพื่อออกไปรับใช้ชาติ ท่านเรียกว่า "ธรรมฉันทะ" คนที่มีความอยากชนิดนี้เป็นคนไม่โลภ ไม่ทุจริต จะตั้งหน้าตั้งตาทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความอยากชนิดนี้เท่านั้นที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง สรุปลงให้เข้าใจง่ายก็คือ "พระพุทธศาสนาสอนให้กำจัดความอยากที่เรียกว่าตัณหา แต่ให้พัฒนาความอยากที่เรียกว่า "ธรรมฉันทะ"

๓) สอนให้ละความชั่ว คนทุกคนชอบความดีเกลียดความชั่ว แต่ทั้งๆที่ชอบความดีเกลียดความชั่ว ในบางครั้งบางคนก็อดทำความชั่วไม่ได้ เพราะความหลงผิดบ้าง เพราะจิตใจไม่เข้มแข็งพอบ้าง หน้าที่ของพระสงฆ์อีกประการหนึ่งก็คือ พยายามหาวิธีให้คนละทำความชั่วแต่ให้พึงทำความดีให้ได้ สิ่งใดบอกให้เข้าใจได้ก็บอก สิ่งใดบอกด้วยปากไม่ได้ผลก็ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังกรณีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) เดินไปเห็นเนื้อติดบ่วงนายพรานอยู่จึงปล่อยเนื้อตัวนั้น แล้วแอบวงผูกขาดตนเองแทน เมื่อนายพรานเจ้าของบ่วงมาพบเข้า จึงสำนึกว่าท่านมาแสดงปริศนาธรรม มาสั่งสอนตนในห้วงวันการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ซึ่งนายพรานก็ยอมทำตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ จึงเลิกอาชีพการเป็นนายพรานนับตั้งบัดนั้น ดังนี้ เป็นต้น

๔) สนับสนุนให้ทำความดี พระสงฆ์ต้องสร้างเสริมกำลังใจให้คนทำความดี มีเทคนิควิธีแนะนำที่เหมาะสมแก่บุคคล เพราะคนเรานั้นมีพื้นฐานและความสนใจไม่เหมือนกัน ผู้สอนจึงต้องรู้จักปรับวิธีการแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสมแก่คนแต่ละคนว่าจะเป็นเรื่องใด ดังกรณีผู้ปฏิบัติสมาธิ บ่นกับ

อาจารย์สอนสมาธิรูปหนึ่งว่า เขาหมดกำลังใจปฏิบัติแล้ว ยิ่งปฏิบัติเท่าใดก็มีแต่ความฟุ้งซ่าน ไม่ได้ผลอะไรเลย อาจารย์ตอบว่า "อย่างน้อยโยมก็ได้แล้ว คือได้ความรู้ว่าจิตโยมฟุ้งซ่าน ถ้าปฏิบัติต่อไปเรื่อยๆ โยมก็อาจจะได้มากกว่านี้ ขอให้ทำต่อไปเถอะ ความดีมิใช่ทำได้ในภายในวันสองวัน อย่างนี้เป็นต้น

๕) สร้างบุคลาการที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา ถึงพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระธรรมวินัย (พระพุทธศาสนา) ก็ยังคงอยู่ เพราะได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา พุทธบริษัททั้งหลาย โดยเฉพาะภิกษุบริษัทมีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรงจึงต้องสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพไว้และมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. มีความรู้พระพุทธศาสนาดี

๒. มีความประพฤติดี สามารถปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจนได้รับผลแห่งการปฏิบัติ

๓. มีความสามารถในการถ่ายทอด คือ ชี้แจงหลักการของพระพุทธศาสนาให้คนอื่นเข้าใจได้

๔. เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจะปกป้อง

การสร้างบุคลาการไว้สืบทอดพระพุทธศาสนานั้นเปรียบได้ดังตระกูลที่ไม่มีทายาทสืบทอด แม้จะมั่งคั่งมั่นคงเพียงใดในเบื้องต้น แต่ที่สุดก็จะอยู่ไม่ได้ เปรียบเช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา แม้จะมีคำสอนที่ดีวิเศษเพียงใด ถ้าขาดศาสนทายาทสืบทอดต่อๆ กันมาก็สูญสลายไปเช่นนั้น พระสงฆ์ที่มองการณ์ไกลท่านจึงพยายามสร้างบุคลาการที่มีคุณภาพ ไว้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสถาพรต่อไป

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม ก็ต้องให้มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมเป็นไปอย่างประสานสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ใช่แยกพัฒนาออกเป็นส่วน ๆ ข้อนี้เป็นนัยชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายอมรับสรรพสิ่งและสรรพชีวิตเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังที่เข้าใจกันแต่เดิมอีกแล้ว ซึ่งทำให้สรรพสิ่งและสรรพชีวิตอื่น ๆ ขาดคุณค่าในตัวเอง ถ้ามองอย่างเป็นองค์รวมให้ความสำคัญแก่สรรพสิ่งและสรรพชีวิตอย่างเสมอภาคกัน เป็นองคาพยพของกันและกัน ย่อมทำให้สรรพสิ่งและสรรพชีวิตประสบกับภาวะที่เป็นสุขตามสถานะของตน

เนื่องจากพระสงฆ์นั้น ได้มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับต้นไม้มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วและในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์หมู่มากได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้เอาไว้ เพราะการรักษาต้นไม้ให้ยืนต้นและการดูแลที่ดี ย่อมเป็นผลดีต่อมนุษย์และสัตว์ที่อาศัยอยู่ เพราะสรรพสัตว์ทุกชนิดล้วนแล้วแต่จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการหาทางรอดร่วมกัน และอยู่ร่วมโลกใบนี้ด้วยความสันติสุข โดยไม่มีการเบียดเบียน เมื่อเทียบกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับโลกในปัจจุบันแล้ว จะทำให้

มองเห็นว่า โลกที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์โดยภาพรวมนั้นมาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางกาย ธรรมชาติโดยที่มนุษย์หรือสัตว์ไม่สามารถคาดการณ์เอาได้ เกิดจากสาเหตุที่มนุษย์ได้ทำลายสิ่งที่เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้กับโลก ฉะนั้น จึงได้รับการตอบแทนด้วยการทำลายชีวิตมนุษย์ โลกด้วยแสดงปรากฏการณ์ที่ก่อให้เกิดภัยทำลายโลกในกาลต่อไป

๔.๔ ผลสัมฤทธิ์ของการอนุรักษ์ป่าในเขตอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูงของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองกลับ และหมู่บ้านใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับและมีความสำคัญ ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน อันเป็นการพัฒนา ปรับปรุง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้พบความสำคัญของ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ว่าท่านได้อาศัยอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันสมบรูณ์มาตั้งแต่กำเนิด ท่านยังเห็นว่าผู้คนในท้องถิ่นนี้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต จากคำบอกเล่าของท่านตอนหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ไว้ว่า

“คนเราต้องอาศัยป่าทุกอย่าง ตั้งแต่อาศัยเป็นที่ทำมาหากินเครื่องใช้บางอย่างก็ทำมาจากไม้ นำไม้มาทำ เมื่อก่อนเวลาป่วยก็หาเอาไม้ที่เป็นสมุนไพรมารักษาไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ต้องอาศัยป่าทั้งนั้นสมัยก่อน ดายไปยังต้องอาศัยป่า เป็นที่เผาศพ”^{๕๐}

ความคิดแนวทางการอนุรักษ์ของพระนิภากร โสภณนี้นับว่ามีความสอดคล้องกับบุคคลสำคัญในระดับผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้านหนองกลับว่าในปัจจุบันสภาพแวดล้อมป่าไม้ของชุมชนหมู่บ้านมีสภาพเสื่อมโทรมและมีบริเวณพื้นที่ลดลงทุกปี เนื่องจากถูกบุกรุกทำลายจากผู้คน อันเป็นสาเหตุทำให้ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่สามารถเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยของชาวบ้านได้เหมือนเมื่อก่อน สอดคล้องกับนายวิชา โลหะเวช อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองบัว ได้เล่าถึง ปัญหาของหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบของตน ไว้ดังนี้

“ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของบ้านเรามีเรื่องป่าไม้และภูเขาที่ถูกบุกรุก ความแห้งแล้ง ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ไม่มีปัญหาเท่าไร แต่เพราะป่าไม้ถูกทำลายเมื่อถึงฤดูฝน ทำให้หมู่บ้านบางหมู่บ้านถูกน้ำท่วม ท่านเจ้าคุณท่านเลยสร้างฝายกั้นน้ำและนำพาให้ชาวบ้านรู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม โดยการเข้าขวายนายทุนที่จะมาบุกรุกเขาพระด้วย

^{๕๐} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐. ภูมิภาคผนวก ๔.

การยึดเอาแล้วสร้างวัดและให้พระไปดูแล จนทำให้ไม่มีการบุกรุกทำลายธรรมชาติป่าไม้
อุดมสมบูรณ์ขึ้น”^{๕๑}

หากเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าไปอยู่อาศัย ในพื้นที่อนุรักษ์ ไม่ว่าจะอุทยานแห่งชาติ เขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่า และ พื้นที่ต้นน้ำชั้น ๑ ผลกระทบในด้าน ชีววิทยา ระบบนิเวศ และ สิ่งแวดล้อม ย่อม
เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในหลายประการด้วยกัน ผลกระทบแต่ละประการ ยกที่จะหลีกเลี่ยง
หรือ บรรเทาได้ โดยเฉพาะในเรื่องต่อไปนี้ การลดและก่อผลกระทบต่อความหลากหลายของมวล
ชีวภาพ ความหลากหลายของมวลชีวภาพ ทั้ง ๓ ระดับ อันได้แก่ ระดับพันธุกรรม ระดับชนิดพันธุ์
และ ระดับสังคม ต้องถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงไป ความหลากหลายของมวลชีวภาพ โดยทั่วไป
วัดกันที่ ความมากชนิด และ ความมากมายในแต่ละชนิด เช่น มีพันธุกรรมมากรูปแบบ และ แต่ละ
แบบมีจำนวนมาก หรือ มีสัตว์หรือพืช ในพื้นที่มากชนิด และ แต่ละชนิดมีประชากรเป็นจำนวนมาก
หรือ มีชนิดป่า หรือ สภาพถิ่นที่อาศัยมากชนิด แต่ละชนิดมีพื้นที่กว้างขวาง ทั้งนี้ต้องเป็นสิ่งที่
เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากมีมนุษย์เข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ ส่วนหนึ่งต้องเสียไป เพื่อการเข้าไปใช้
ประโยชน์ของมนุษย์ ส่วนหนึ่งต้องเสียไป อันเนื่องมาจากผลกระทบ สิ่งทีคาดว่าจะเกิดขึ้น และ ขัดต่อ
หลักการของพื้นที่อนุรักษ์ เป็นไปได้มากมายในส่วน ที่คาดว่าจะ ต้องสูญเสียไป

อย่างไรก็ตามจากการเอาใจใส่และดำเนินการในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ของท่านนั้น ก่อให้เกิด
ความสัมฤทธิ์หรือสัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน หลายประการ ซึ่งผลที่เกิดจากกาดำเนินการ
อนุรักษ์ด้วยวิธีการต่างๆดังที่ได้กล่าวมาแล้วในด้านบทบาททำให้เกิดเป็นผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ
ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ผลสัมฤทธิ์ด้านการเพิ่มเนื้อที่ป่าให้มากขึ้น

ภายหลังจากที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ดำเนินการตามโครงการต่างๆเพื่อการ
อนุรักษ์ป่าไม้ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นเพื่อการทำประโยชน์เพื่อชุมชน ด้วยความพยายามที่จะประสานกับ
หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนผลที่เกิดจากการดำเนินการดังกล่าว ปรากฏว่า
สามารถที่จะรักษาพื้นที่ของป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลาย และเพิ่มพื้นที่ส่วนที่ถูกบุกรุกจากชาวบ้านทำให้
ป่าไม้ที่มีอยู่มีการขยายพันธุ์ไม้เพิ่มมากขึ้นและมีการขยายพื้นที่ป่าจำนวนมากเนื่องจากพื้นที่
เขาพระ-เขาสูงนั้น มีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางมากกว่าเดิม ดังที่ผู้ใหญ่วิทยา โลหะเวชได้กล่าวว่า

“ก่อนหน้านั้น ป่าไม้ค่อยมี พื้นที่โล่งเป็นหัวโล้น หลังจากมีโครงการเริ่มมีพื้นที่ป่ามากขึ้น
ต้นไม้มากขึ้น จนเดี๋ยวนี้เป็นหลายพันไร่ หลายหมื่นไร่ ไกรเห็นก็ตาม มีชุมชนอื่น หมู่บ้าน
อื่นเอาตามอย่าง”^{๕๒}

^{๕๑} สัมภาษณ์วิทยา โลหะเวช, (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐. คู ภาคผนวก ๓.

ซึ่งข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณนั้นเกิดผลสัมฤทธิ์ในเรื่องของการที่สามารถสร้างหรือเพิ่มพื้นที่ป่าให้กับป่าไม้ในเขตอนุรักษ์เขาพระเขาสูงเป็นอย่างมาก อีกประการหนึ่ง นอกจากจะเพิ่มพื้นที่ป่าแล้วก็ยังเป็นการป้องกันไม่ให้ป่าไม้ถูกทำลายจากการทำไร่เลื่อนลอยหรือการเข้าจับจองพื้นที่ทำกินของประชาชนหรือนายทุนที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการฉวยโอกาสที่ทางรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ให้ความสนใจ การที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ริเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น ย่อมส่งผลที่ชัดเจนต่อการสร้างพื้นที่ป่าและป้องกันไม่ให้ป่าถูกทำลายหรือบุกรุกซึ่งท่านได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า

“แต่เดิมที่อาตมาไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ ประชาชนส่วนหนึ่งเห็นว่าป่าเขาพระเขาสูงนั้นเป็นที่เหมาะสมในการ(๑)ล่าสัตว์(๒)หาของป่า(๓)การทำไร่เลื่อนลอย (๔)การตัดไม้เผาถ่าน หรือตัดไม้ไปขาย จึงได้พากันเข้ามาเพื่อที่จะทำการบุกรุกและหาของป่ารวมถึงการทำไร่เลื่อนลอยด้วย ซึ่งในยุคแรกๆอาตมาคิดว่าเป็นเจตนาที่ไม่มีสิ่งใดแอบแฝง ประชาชน(ชาวบ้าน)ก็คงคิดว่าเข้ามาบุกรุกเพื่อหาของป่าหรือเพื่อหาที่อยู่อาศัยเท่านั้น ไม่ได้มีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เมื่อชาวบ้านเขาเข้ามาแล้วในระยะหลังมีกลุ่มนายทุนได้เห็นประโยชน์ที่มากกว่าการเป็นอยู่เลี้ยงชีพก็ได้อาศัยช่องทางผ่านทางชาวบ้านในการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์มากกว่าที่ชาวบ้านต้องการ คือ ต้องการเข้ามาสัมปทานป่าไม้ ต้องการซื้อที่ดินทำบ้านพักตากอากาศ ต้องการเข้ามาทำสัมปทานหินสีชมพูในเขตเขาพระ ซึ่งเป็นหินแกรนิตคุณภาพดี หายากเพราะพบเฉพาะที่เขาพระ-เขาสูงเท่านั้น ดังนั้น กลุ่มนายทุนเหล่านี้จึงเสนอผลประโยชน์ให้กับชาวบ้านและใช้ชาวบ้านเป็นเกราะกำบังในการที่จะพยายามให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์เหล่านั้น ทำให้ป่าไม้ในยุคต่อมาถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก อาตมาในฐานะที่เป็นพระบ้านนอก เป็นคนในท้องถิ่นได้เห็นภัย อันตรายดังกล่าวจึงได้ไปปรึกษาผู้ใหญ่ทั้งทางฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต จนได้คำตอบแล้วจึงได้ดำเนินการเพื่อที่จะปกป้องป่าเขาพระ-เขาสูงเอาไว้ และตลอดเวลาที่ได้ดำเนินการมาทั้งหมดก็สามารถที่จะรักษาพื้นที่ป่าไว้ให้เป็นสมบัติของชาติและคนในท้องถิ่นเอาไว้ได้”^{๕๗}

โดยที่ท่านได้อาศัยความเป็นพระท้องถิ่นที่คนเคารพนับถือเนื่องจากเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อเดิม หลวงพ่ออ้อย และได้ทราบเจตนารมณ์ของหลวงพ่อเดิมในการที่จะสร้างความอยู่ดีกินดีให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านด้วยการขุดสระเก็บกักน้ำบ้าง สร้างถนนหนทางบ้างเพื่อให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายในการเดินทาง จึงได้ดำเนินรอยตามท่านหลวงพ่อเดิมและหลวงพ่ออ้อยด้วยการเข้าไปสร้างวัดในเขตเขาพระคือวัดเขาพระนิกรปฐมรักษัมอบหมายให้พระปลัดถาวร สุรพลบุญ ไปดูแล

^{๕๖} สัมภาษณ์ วิทยา โลหะเวช, (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐.

ซึ่งท่านเห็นว่าพระกับวัดนั้นเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธคนไทยไม่ว่าจะมีอุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไร สิ่งหนึ่งที่ไม่กล้าละเมิดโดยเด็ดขาดก็คือ พระกับวัด ดังนั้นท่านจึงได้ให้พระไปตั้งวัดและกำหนดเขตอภัยทานขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้กลุ่มนายทุนเข้าไปทำลายผืนป่า โดยท่านได้เล่าว่า

“กิจกรรมที่ทำในยุคแรกคือการยึดพื้นที่ป่าโดยเฉพาะภูเขาสูงที่เป็นแหล่งของหินแกรนิตสีชมพูซึ่งเป็นที่ต้องการของนายทุนมาก อาตมาเข้าไปยึดไว้เลยเพราะถือว่าเป็นทรัพย์สินของสังคม ถ้าไม่เข้าไปยึดไว้จะถูกกลุ่มนายทุนขอสัมปทานทำลายทันที เมื่อภูเขาถูกทำลาย ก็แน่ที่เดียวที่ป่าไม้จะต้องถูกทำลายด้วย ในยุคนั้นอาตมาต้องเอาหัวเป็นเดิมพัน เอาชีวิตเป็นเดิมพัน ถูกขู่ฆ่าหลายครั้ง แต่เดชะบุญบารมีหลวงพ่อดิมและพระพุทธรูปศาสนาทำให้อาตมารอดพ้นมาได้ แต่ก็คุ้มกับความเสียหายที่ทำเพราะเขาพระ-เขาสูงปัจจุบันก็ยังคงอยู่ หากอาตมาไม่ทำวันนั้น วันนีทรัพย์สินที่มีคุณค่าของแผ่นดินก็คงจะไม่เหลือ”^{๕๔}

และจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้เกิดผลที่ชัดเจนมากที่สุดดังที่ท่านได้เล่าไว้คือ พื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงไม่ถูกทำลาย สัตว์ป่าก็มีที่อาศัยประชาชนก็สามารถที่จะใช้พื้นที่ป่าในการแสวงหาประโยชน์ตามธรรมชาติ เช่น หาสมุนไพร หาของป่า หรือการพักผ่อนหย่อนใจได้ ที่สุดแล้วคือท่านสามารถรักษาทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดของชาติ คือป่าไม้เอาไว้ได้โดยไม่ให้ถูกทำลายไปด้วยฝีมือของมนุษย์

๔.๔.๒ ผลสัมฤทธิ์ด้านการประสานงานเพื่อให้หน่วยงานราชการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเป็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่า

จากการดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)นั้นท่านไม่ได้ดำเนินการเพียงแต่การขัดขวางกลุ่มทุนที่เข้ามาหวังประโยชน์จากพื้นที่ป่า หรือการประสานงานสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่เท่านั้น ท่านยังได้ทำการประสานงานกับหน่วยราชการต่างๆ เพื่อให้หน่วยราชการเหล่านั้นเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าด้วย โดยหน่วยงานที่ได้เข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนงานการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)นั้นที่สำคัญที่สุดก็คือ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สำนักพระราชวัง ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นหน่วยงานมาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระกรุณาต่อพสกนิกรและได้เข้ามาดำเนินการเพื่อปกป้องผืนป่าในเขตอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง นอกจากนั้นก็ยังมีหน่วยงานที่สำคัญอีกหลายหน่วยงานดังมีรายชื่อดังต่อไปนี้

^{๕๔} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐.

ลำดับที่	หน่วยงาน	สังกัดกระทรวง
๑	ปกครองจังหวัด	มหาดไทย
๒.	สำนักงานโยธาธิการจังหวัด	มหาดไทย
๓.	สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัด	มหาดไทย
๔.	สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด	มหาดไทย
๕.	ตำรวจภูธรจังหวัด	มหาดไทย
๖.	องค์การบริหารส่วนจังหวัด	มหาดไทย
๗.	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัด	มหาดไทย
๘.	องค์การบริหารส่วนตำบล	มหาดไทย
๑๐.	สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๑.	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๒.	สำนักงานป่าไม้จังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๓.	สำนักงานเกษตรจังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๔.	สำนักงานสหกรณ์จังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๕.	โครงการชลประทานนครสวรรค์	เกษตรและสหกรณ์
๑๖.	สำนักงานประมงจังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๗.	สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด	เกษตรและสหกรณ์
๑๘.	สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด	แรงงานและสวัสดิการสังคม
๑๙.	สำนักงานจัดหางานจังหวัด	แรงงานและสวัสดิการสังคม
๒๐.	สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดนครสวรรค์	แรงงานและสวัสดิการสังคม
๒๑.	สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด	ศึกษาธิการ
๒๒.	ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด	ศึกษาธิการ
๒๓.	สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด	ศึกษาธิการ
๒๔.	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด	สาธารณสุข
๒๕.	สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด	อุตสาหกรรม
๒๖.	สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด	สำนักนายกรัฐมนตรี
๒๗.	องค์การโทรศัพท์จังหวัด	คมนาคม

โดยหน่วยงานรัฐที่เข้ามาสนับสนุนงานนั้นจะต้องมีหน้าที่สำคัญในการ(๑)เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการพระราชดำริฯ(๒)ให้ประชาชนมีความเข้าใจโครงการพระราชดำริฯ และให้การสนับสนุนโครงการพระราชดำริฯ(๑)ปลูกฝังค่านิยมในกลุ่ม วัด,บ้าน, โรงเรียน,ให้มีความรักป่า รักธรรมชาติ รักสัตว์ป่า โครงการปลูกต้นไม้ในใจคน ซึ่งผลจากการดำเนินงานนั้นหน่วยงานของรัฐได้สนับสนุนกิจกรรมที่สำคัญคือ

- (๑) กรมพัฒนาที่ดิน สร้างอ่างคลองไม้แดง ปลูกหญ้าแฝก สร้างบ่อดักตะกอน
 - (๒) กรมป่าไม้ ปลูกป่า บำรุงป่า รักษาป้องกันไฟป่า
 - (๓) กรมชลประทาน สร้างอ่างเขาพระ ๑-๒ ตำบลหนองกลับ, ตำบลหนองบัว
 - (๔) รพช. สร้างเขื่อนคลองวังเหียง
 - (๕) กรมโยธาธิการ สร้างถนนสายเขาพระ - เขาสูง
 - (๖) กรมประมงจังหวัด ปล่อยปลาทุกจุดที่มีน้ำ
- ฯลฯ

นอกจากนั้นในส่วนของสำนักงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯยังได้ดำเนินการในส่วนของการอนุรักษ์ที่มีผลคือ

(๑) การปลูกป่า บำรุงป่า รักษาป่า บำรุงแหล่งน้ำ อนุรักษ์สัตว์ป่า มี ไก่ป่า กระต่ายป่า สุนัขจิ้งจอกป่า การปลูกหญ้าแฝก

(๒)ขอความร่วมมือจากโรงเรียนทุกโรงเรียน ช่วยประชาสัมพันธ์ในการอนุรักษ์ ดังกล่าว ปลูกฝังค่านิยม ในเยาวชน เป้าหมายจึงเข้าสู่เยาวชนของชาติ

(๓)ให้ทุกคนมีส่วนร่วม นักเรียนทุกโรงเรียน วัดทุกวัด ประชาชน องค์กรต่างๆ และ รัฐวิสาหกิจองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๓ อบต. พื้นที่ หนองบัว, หนองกลับ. พุ่งทอง, เป็นหน่วยงานหลักในการบำรุงรักษาพื้นที่ และอีก ๖ อบต. ให้ความสนับสนุนการเงิน เพื่อการพัฒนา เพื่อนำไปใช้กองอำนวยการอำเภอ

(๔)โครงการสร้างอุทยานสัตว์ป่านครสวรรค์ (สวนสัตว์ป่าหลวงพ่อไกร) ต้องรักษาพื้นที่ คงไว้ ทำถนนโดยรอบ เพื่อสร้างแนวป้องกันการบุกรุก เป็นโครงการใหญ่ ทุกหน่วยงานต้อง รับผิดชอบร่วมกันและต้องใช้เวลา

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า การดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสสร) นั้นได้ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านของการประสานงานเพื่อให้หน่วยงานราชการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเป็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงเป็นอย่างดี และบรรดาหน่วยงานของราชการก็ได้ระดมกำลัง-ทุนในการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงอย่างเต็มที่โดยที่มีสำนักงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานและเอื้อประโยชน์แก่หน่วยงานของรัฐทุกหน่วยที่จะเข้ามาร่วมกันเพื่อปกป้องพื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงจนประสบความสำเร็จ และผลที่เกิดตามมา ก็คือปัจจุบันตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๒-๒๕๕๔

๑. ตั้งชุดปฏิบัติการควบคุมไฟป่า จำนวน ๑ ชุด
๒. ตำรวจทรัพยากรด้านป่าไม้และสัตว์ป่า เนื้อที่ ๑๒,๐๕๔ ไร่
๓. ปลุกป่าแนวกันชน จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่
๔. ปลุกป่าเพื่อปรับปรุงนิเวศต้นน้ำ จำนวน ๔,๐๐๐ ไร่
๕. ฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่า จำนวน ๑ รุ่น
๖. ฝึกอบรมด้านการพัฒนาป่าชุมชน จำนวน ๑ รุ่น
๗. ฝึกอบรมเยาวชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน ๑ รุ่น
๘. งานก่อสร้างพื้นที่จำนวน ๑ หลัง
๙. บำรุงรักษาส่วนเดิม อายุ ๒-๖ ปี ๒,๐๐๐ ไร่
๑๐. ปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำ (ปีที่ ๒-๖) ๔,๐๐๐ ไร่
๑๑. เพาะชำกล้าไม้ ๑,๐๐๐,๐๐๐ กล้า
๑๒. แนวกันไฟ ๒๐ กิโลเมตร
๑๓. งานฝึกอบรมราษฎร ๒ รุ่น
๑๔. งานป้องกันดูแลรักษาพื้นที่โครงการ ๑ งาน
๑๕. งานบริหารและอำนวยการ ๑ งาน

นอกจากนี้ก็ยังมีการดำเนินการด้านการพัฒนาที่ต่อเนื่องในหลายโครงการ เช่น

-โครงการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารพื้นที่อำเภอหนองบัว เพื่อพลิกฟื้นคืนชีวิตให้แก่ป่าคนป่าให้แผ่นดิน เพื่อการเกษตร เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ

- (๑) เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร แหล่งหินแกรนิตสีชมพูแห่งเดียวในประเทศไทย พื้นที่เขา

พระฯ

(๒) เพื่อจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีพิพิธภัณฑสถาน บ้าน ณ วัดหนองกลับ และดำเนินการก่อสร้างสวนสัตว์ จัดภูมิทัศน์เขาพระ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำถนนขึ้นสู่ยอดเขา มีจุดชมวิว

(๓) เพื่อให้มีแหล่งน้ำสมบูรณ์ตลอดปี โดยเฉพาะบริเวณเนื้อที่ ๓,๐๐๐ ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหนองบัว เป็นที่อยู่อาศัยในอนาคต สามารถปลูกพืชผลการเกษตรได้ผลดี เพราะมีแหล่งน้ำสมบูรณ์

(๔) เพื่อให้เป็นแหล่งน้ำ ที่จะนำมาใช้ในตัวเมืองหนองบัว ให้เพียงพอแก่ความต้องการ ของประชาชน และจะไม่ขาดแคลนน้ำใช้อุปโภค บริโภค

-โครงการ การท่องเที่ยว (บริเวณเขาพระ) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในบริเวณเขาพระ-เขาสูง โดยทางวัดและหน่วยงานราชการได้ดำเนินการก่อสร้าง (๑) ทางขึ้นยอดแดง จุดเป็นทางจากถนนลาดยางขึ้นยอดแดง (๒) สร้างอ่างน้ำขนาดเล็ก กว้าง ๑ เมตร ยาว ๒ เมตร ให้เป็นธรรมชาติ และบริเวณน้ำไหลเทปูนให้เป็นที่รองรับน้ำบนภูเขา จึงจะได้มีน้ำกิน และสัตว์ป่าทั่วไปมีถิ่นอาศัยโดยรอบ จุดชมวิว ซึ่งปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

-โครงการบ้านเกษตรพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัดได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการ “บ้านเกษตรพอเพียง” ขึ้นโดยให้วัดชักนำประชาชนดำเนินชีวิตภายใต้เศรษฐกิจพอเพียงด้วยการ

(๑) ปลูกโดยไม่ปลูก เช่น มะม่วง มะนาว มะกรูด มะพร้าว ถั่ว อ้อย ต้นแค ต้นไม้ที่มีผลกินได้

(๒) ปลูกพืชสวนครัว ต้นตะไคร้ ใบโหระพา กะเพรา ต้นพริก มะเขือ

(๓) ปลูกไม้ยืนต้นไว้ใช้ประโยชน์ ต้นไม้ใช้สอยเป็นฝืนถ่านทำขอบเขตรั้วบ้านด้วยไม้ หรือปลูกพืชสวนครัวรั้วกินได้

(๔) หาอาชีพอันควรต่อฐานะ ใช้ความมานะ พยายาม อดทน อดออม

(๕) สร้างบ่อน้ำ สระน้ำ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ หมู วัว เป็นต้น

(๖) ความเป็นอยู่พอเพียงต่อฐานะ ประหยัด อดออม

(๗) การครองเรือน โดยสุจริต ไม่ค้ายาเสพติด ผิดกฎหมาย

โดยผลปรากฏว่าโครงการนี้ได้รับการตอบรับจากประชาชนในเขตพื้นที่ อ.หนองบัวเป็นจำนวนมากและโครงการดังกล่าวก็ยังมีผลการดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เล่าว่า

“โครงการนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือสนองพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก แต่มีวัตถุประสงค์รองคือการสร้างความอยู่ดีกินดีให้กับประชาชนให้ประชาชนพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ได้ เพราะเมื่อเขาพึ่งตนเองได้แล้วมีอยู่มีกินแล้วเขาก็จะไม่เข้าป่าหาของป่าหรือล่าสัตว์หรือแม้แต่การตัดไม้ทำลายป่า เพราะความอดอยากหรือความต้องการร้ายแรง เนื่องจากการดำเนินชีวิตตามกระแสพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น

มุ่งที่จะทำให้ประชาชนลดความอยากส่วนเกินแล้วทำส่วนที่พึงพอใจสำหรับตนเองให้เพียงพอแล้วก็จะไม่ก่อปัญหาให้เกิดขึ้นกับสังคมนั่นเอง”^{๕๕}

จึงนับได้ว่ากลวิธีในการอนุรักษ์ของพระนิภากร โสภณนั้นไม่ได้จำกัดวงแคบๆอยู่กับการป้องกันขอบเขตป่าเท่านั้นแต่มุ่งถึงการพัฒนาจิตใจและสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ป่าเขาพระ-เขาสูงด้วย ซึ่งนับได้ว่าเป็นหลักการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การพัฒนามนุษย์เป็นหลักและเป็นการดำเนินการที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุดโครงการหนึ่งที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ได้

-โครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ พระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)ได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องของหญ้าแฝกในการจะนำมาปลูกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ จึงได้ดำเนินโครงการปลูกหญ้าแฝกขึ้นในเขตเขาพระ-เขาสูง โดยเฉพาะในบริเวณอ่างเก็บน้ำหลวงพ้อไกรทั้ง ๓ แห่งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ

-โครงการสวนสัตว์เปิดเขาพระ-เขาสูง พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)ได้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ตามเจตนารมณ์ของท่านที่ตั้งไว้ ๖ ประการคือ (๑) รักษาภูเขา (๒) รักษาลำคลอง(๓) รักษาหนองน้ำ (๔) รักษาทางสาธารณะ(๕) รักษาป่าไม้ที่ยังไม่ถูกทำลาย(๖)รักษาสัตว์ป่า ซึ่งการรักษาสัตว์ป่าก็ถือว่าเป็นภารกิจหรือหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ท่านจะต้องทำ โดยการรักษาสัตว์ป่านั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องที่บูรพาจารย์คือหลวงพ่อดิม พุทฺธสโร ได้ดำเนินการมาแล้วคือในอดีตหลวงพ่อดิมท่านชอบการเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะช้าง ซึ่งถือเป็นสัตว์ป่าชนิดหนึ่งที่ท่านเลี้ยงไว้ในวัดอันแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีเมตตาจิตต่อสรรพสัตว์ ดังนั้น พระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) จึงได้ดำเนินรอยตามด้วยการดำเนินการอนุรักษ์สัตว์ป่าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ป่า ด้วยการเปิดโครงการสวนสัตว์เปิดเขาพระ-เขาสูง โดยท่านได้นำสัตว์ป่าที่มีบรรดาชาวบ้านที่มีไว้ในครอบครองนำมาบริจาค หรือมีองค์กรของรัฐที่เข้าร่วมโครงการนำมาปล่อย เช่น นกกระเจอกเทศ หมูป่า หมาจิ้งจอก กระตัง นกยูง ลิงป่า เก้ง กวาง ละมั่ง เสือขาว เป็นต้น โดยท่านให้ข้อคิดเรื่องการเปิดโครงการสวนสัตว์เปิดนี้ว่า

“ เรื่องสัตว์ป่าเป็นเรื่องที่มีมาคู่กับป่าเมื่อเราอนุรักษ์ป่าก็เท่ากับเราอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วย ดังนั้น อาตมาจึงได้ดำเนินโครงการนี้เพื่อที่จะได้เป็นการรวบรวมสัตว์ป่าที่มีอยู่ในพื้นที่ก็ดี หรือสัตว์ป่าอนุรักษ์ที่มาจากที่อื่น โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญก็คือการอนุรักษ์ในเชิงท่องเที่ยว เมื่อคนมาท่องเที่ยวที่เขาพระ-เขาสูงแล้วก็จะได้เห็นสัตว์ป่าด้วย เพราะมาเที่ยวป่า

^{๕๕} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐.

แล้วไม่ได้เห็นสัตว์ป่าก็จะถูกระไรอยู่ ดังนั้น การมีโครงการนี้ก็เพื่อที่จะได้อนุรักษ์หรือขยายพันธุ์สัตว์ป่าด้วย”^{๕๖}

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการอนุรักษ์ป่าของพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)นั้นได้ก่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการที่ท่านสามารถรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่หายากเอาไว้ได้ด้วย เพราะสัตว์ป่านั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่กับป่า การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นเสมือนหนึ่งการอนุรักษ์พันธุ์ของสัตว์ป่าเอาไว้ด้วยเช่นกัน

๔.๔.๓ ผลสัมฤทธิ์ในด้านการปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่า

คำว่าปลูกจิตสำนึก หมายถึง การก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีหรือความรู้สึกที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมให้เกิดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อให้เขานำเอาคุณธรรมนั้นไปประยุกต์ใช้หรือสร้างสิ่งที่ดีๆ ให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม การปลูกจิตสำนึกในอีกแง่มุมหนึ่งหมายถึงการกระตุ้นให้สังคมเกิดความรู้สึกร่วมในการที่จะทำความดีในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การปลูกจิตสำนึกในเรื่องความสามัคคี ก็หมายความว่า เป็นการกระตุ้นให้สังคมเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องมีความสามัคคีต่อกัน ส่วนคำว่า การปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่า หมายถึง การกระตุ้นทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกว่าเราควรที่จะต้องหันมารักษาป่าไม้เนื่องจากป่าไม้มีความสำคัญต่อตนเองและสังคม

ในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้เขตอนุรักษ์เขาพระ-เขาสูง ของพระนิภากร โสภณนั้น ก่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลที่สำคัญประการหนึ่งก็คือสามารถปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าให้กับประชาชนในเขตพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยประชาชนส่วนมากจะมีความตื่นตัวและคอยช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ในการปกป้องผืนป่า หรือจะมาแจ้งกับพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร) เมื่อมีการพบเห็นการบุกรุกทำลายป่า และที่สำคัญก็คือการที่ประชาชนมีความเคารพในพระนิภากร โสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)ในฐานะที่เป็นพระนักพัฒนา กล่าวพูด กล่าวทำ กล่าวนำ ทำให้ท่านนั้นเป็นแบบอย่างของผู้นำได้ดี อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างของการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะความรู้สึกสำนึกในเรื่องของการรักษาป่า ดังปรากฏในความเห็นของผู้ใหญ่วิทยา โลหะเวชว่า

“ต้องยอมรับประการหนึ่งว่าท่านเจ้าคุณฯเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญมากในการกระโดดเข้าไปขัดขวางการบุกรุกป่าไม้ และเป็นผู้นำในการเข้าไปรักษาป่าทำให้ชาวบ้านรู้สึกเกรงใจหรือรู้สึกเคารพศรัทธาท่านมาก เมื่อท่านพูดหรือสั่งการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือท่านขอร้องให้ทำอะไร ชาวบ้านจะช่วยกันชวนช่วยทำในสิ่งที่ท่านสั่งอย่างเต็มที่และรวดเร็ว พร้อมเพรียงกันทำ เช่น การที่ท่านประกาศว่าถ้าใครตัดไม้ในป่าเขาพระหนึ่งต้น ต้องให้ไปปลูกทดแทน

^{๕๖} สัมภาษณ์พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๐.

เป็นร้อยต้น ถ้าไม่ปลูกตามที่ประกาศจะถูกกลงโทษ(โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ หรือมีเหตุจะต้องตัดไม้มาใช้ประโยชน์ก็จะต้องมาปรึกษาท่านก่อนหากท่านไม่อนุญาตก็จะไม่ทำโดยเด็ดขาด...”^{๕๗}

ความที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจหรือมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์เป็นเหตุให้การดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ในเขตเขาพระ-เขาสูงนั้นดำเนินไปได้ด้วยดี โดยเฉพาะการที่ท่านได้จัดกลุ่มของประชาชนในการดำเนินการอนุรักษ์เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มพัฒนาแหล่งน้ำ	๒. กลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว	๓. กลุ่มพัฒนาเพื่อการเกษตร
<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาอ่างเก็บน้ำหลวงพ่อไกร ๑ - พัฒนาอ่างเก็บน้ำหลวงพ่อไกร ๒ - พัฒนาอ่างเก็บน้ำคลองไม้แดง - พัฒนาคล่องวังเหียง - พัฒนาอ่างคลองสมอ 	<ul style="list-style-type: none"> -พัฒนาเขาพระจุลชมวิว -พัฒนาการท่องเที่ยวเทือกเขาพระ -พัฒนา บำรุงป่า รักษาป่า รักษาสัตว์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> -เลี้ยงโคกระบือไทย -พัฒนาการคมนาคม -พัฒนาการเกษตร (ส่งเสริม ทำไร่ ทำสวน)

โดยกลุ่มที่ท่านตั้งขึ้นมานั้นได้ช่วยกันดำเนินการตามภารกิจที่ได้มอบหมายอย่างเต็มความสามารถเป็นผลทำให้เกิดความสำเร็จของโครงการในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชน ชุมชนในการรักษาและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้เขาพระ-เขาสูงได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งเป็นการกระตุ้นโดยพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เหตุเพราะประชาชนนั้นได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นพระที่มีความรู้ความสามารถในการอนุรักษ์ป่าไม้และพร้อมที่จะอุทิศตนเองเพื่อการอนุรักษ์เป็นผลทำให้ประชาชนมีความมั่นใจในการให้ความร่วมมือและแสดงออกถึงซึ่งความเป็นผู้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้เขาพระ-เขาสูงของพระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) นั้นได้ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในเรื่องต่างๆหลายประการทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากการที่พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจและสติปัญญาในการอนุรักษ์ป่าไม้ร่วมกับประชาชนและหน่วยราชการต่างๆ ซึ่งถือว่าการดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นสิ่งทีก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก

^{๕๗} สัมภาษณ์ วิทยา โลหะเวช, (ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว), วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากผลการดำเนินการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ นั้นผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ ๓ ประการ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาประวัติ และผลงานของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) และพื้นที่ศึกษากรณี เขาพระ-เขาสูง (๓) เพื่อศึกษบทบาทและผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร)

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์ ได้แสดงบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนเนื่องจากชาวบ้านมองพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรมมีความบริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตน เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ สำคัญที่สุดคือความรู้สึกรู้ว่า พระสงฆ์ เป็นผู้มีความดีปฏิบัติชอบ รู้ ในด้านวิชาการต่างๆ เห็นชาวบ้าน และสามารถให้คำแนะนำปรึกษา แก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี จึงทำให้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมั่นคงเสมอมากลายเป็นผู้นำทางด้านชีวิตและจิตใจ

พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติแต่การที่จะประสบผลสำเร็จเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการถ่ายทอดและศรัทธาที่ประชาชนมีต่อวัด และพระสงฆ์

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้มีปริมาณและคุณภาพที่อุดมสมบูรณ์ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด และยาวนานที่สุด ซึ่งมีวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

หน่วยราชการที่รับผิดชอบเป็นผู้วางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ฝ่ายเดียว นั้นเปลี่ยนแปลงเป็นการให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ กับหน่วยงานราชการ เพื่อพัฒนาเทือกเขาพระ-เขาสูง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณป่าอนุรักษ์เขาพระ - เขาสูง ซึ่งมีพื้นที่กว่า ๖๕,๐๐๐ ไร่ นั้น

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีการปลุกจิตสำนึก เร่งเร้าให้มีการกระทำตาม ด้วยความรู้สำนึกรับผิดชอบด้วยความตระหนักชัดในผลกระทบที่จะเกิดหรือกำลังเกิดขึ้น ใน งานวิจัยนี้ การปลุกจิตสำนึก ให้มีความรู้สึกรักและหวงแหนป่าชุมชนหรือทรัพยากรป่าไม้ในเขต ชุมชน

การรวมตัวกันของชุมชน บุคคล หรือ กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจจะเป็นการ รวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่กำหนดตามพื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนจะมีระบบการติดต่อสัมพันธ์ กัน มีกฎเกณฑ์และการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ การจัดกิจกรรม และมีการ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สำหรับชุมชนที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนหนองกลีบ ชุมชน หนองบัว ชุมชนเขาพระ ชุมชนคลองไม้แดง ชุมชนร่องเข้ ชุมชนร่องคู ชุมชนหนองไผ่ เป็นต้น ซึ่ง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ ๕,๐๐๐ คน

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มองเห็นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ในเขตอนุรักษ์เขาพระ - เขาสูง อันจะมีขึ้นเนื่องจากสาเหตุต่างๆดังได้กล่าวมาข้างต้น พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว ซึ่งเป็นพระเถระนักอนุรักษ์ และนักพัฒนาได้เข้า มาทำการอนุรักษ์ป่าเขาพระ-เขาสูง ด้วยการไปสร้างวัดไว้ในเขาพระ คือ วัดเขาพระนิกรปทุมรักษ์ เพื่อให้ พระได้เข้าไปพำนักปฏิบัติธรรม นอกจากนั้นท่านได้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ป่า เขาพระ-เขาสูง ในหลายๆด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเข้าไปสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ถึง ๒ อ่างเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรของชาวอำเภอหนองบัวและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ของประชาชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีบทบาทความสำคัญเป็นผลสัมฤทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

๑. บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อท่านได้ดำรง ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองกลีบ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ หลังจากอุปสมบทได้ ๑๒ พรรษา และดำรง ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอหนองบัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ท่านมีหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมทางพระ ศาสนาของชาวบ้านภายในเขตตำบลหนองกลีบ รวมทั้งเขตปกครองตำบลอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงท่าน จึงได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในท้องถิ่น

๒. บทบาทด้านการเมืองการปกครอง

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ในฐานะผู้นำท้องถิ่น ท่านมีอำนาจหน้าที่จาก ตำแหน่งและท่านได้ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการจัดหาผลประโยชน์ทางสังคมให้กับชาวบ้าน แสดง ให้เห็นถึงบทบาทด้านการเมืองการปกครองของท่าน การกระทำอันเกิดจากบารมีของท่านมีผลต่อ

ชาวบ้านซึ่งชาวบ้านก็ให้การยอมรับต่อบารมีของท่าน ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่นด้วยการให้การแบ่งปันสิ่งที่ดีกว่าให้ ท่านได้สงเคราะห์คนอื่นด้วยการให้โดยมีเมตตาจิตเป็นพื้นฐานด้วยหวังให้ชาวบ้านพ้นทุกข์และมีความสุข ท่านได้ทำการสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยวัตถุและข้อคิดแนวทาง ในการดำเนินชีวิต เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีความสุขความเจริญ ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม หากผู้คนในสังคมไม่มีความจริงใจต่อกันและกันเสียแล้ว ย่อมมีแต่ความหวาดผวามิไว้วางใจกัน โดยเฉพาะผู้ครองเรือนหากไม่มีความจริงต่อกันแล้ว จะพบกับความวุ่นวาย ครอบครัแตกแยกเป็นปัญหาสังคมได้

๓. บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้อาศัยอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันสมบูรณ์มาตั้งแต่กำเนิด ท่านยังได้เห็นว่าผู้คนในท้องถิ่นนี้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต จากคำบอกเล่าของท่านตอนหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ ไว้ว่า

“คนเราต้องอาศัยป่าทุกอย่าง ตั้งแต่อาศัยเป็นที่ทำมาหากิน เครื่องใช้บางอย่างก็ทำมาจากไม้ นำไม้มาทำ เมื่อก่อนเวลาป่วยก็หาเอาไม้ที่เป็นสมุนไพรมารักษา ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ต้องอาศัยป่าทั้งนั้นสมัยก่อน ดายไปยังต้องอาศัยป่า เป็นที่เผาศพ”

๔. บทบาทด้านเศรษฐกิจ

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีทัศนคติต่อการทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) ของชาวบ้านว่าขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนตัวของแต่ละบุคคลเป็นตัวกำหนดความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านเพราะเนื่องจากชาวบ้านมีการดำรงชีวิตด้วยการทำมาหากินอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และธรรมชาติก็สนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ความขัดสนหรือความพออยู่พอกินนั้นขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละบุคคล กิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกจากการทำนาปีในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารมาหล่อเลี้ยงชีวิตตนเองและนำไปขายเป็นรายได้จุนเจือครอบครัว รายได้ส่วนหนึ่งภายในครัวเรือนของชาวบ้านได้จากคนหนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่นซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวบ้านสองคน ต่อไปนี้ว่า

“สมัยก่อนทำนา คนบ้านเราก็อยู่ได้แล้วเพราะเมื่อก่อนทำนาได้ผลดีพอกินเหลือขายได้เมื่อขายข้าวได้ก็นำเงินมาซื้อเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ได้แต่ทุกวันนี้เศรษฐกิจไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน การทำนาเลยไม่ค่อยได้ผลเท่าไรเข้าของแพงขึ้นต้องอาศัยเงินทองจากลูกหลานที่ทำงานต่างถิ่นแทน”

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ได้มีบทบาทในด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้าน โดยเฉพาะป่าไม้ ภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอันสำคัญของชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้อง

อาศัยป่าในการดำรงชีวิต ท่านเห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าเขา แต่ป่าในแถวชุมชนหมู่บ้าน ได้มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก และมีพื้นที่น้อยลงทุกปี ด้วยน้ำมือมนุษย์ซึ่งเป็นผู้อาศัยป่า ท่านจึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการให้คำแนะนำกับชาวบ้านและหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยมีจุดมุ่งหมายในการรักษาฟื้นฟูสภาพป่าเขา และรักษาสภาพเดิมไว้ให้คงอยู่มากที่สุด พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านด้วยการชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมอันดีของชาวบ้านต่อสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกلب อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ นั้น ผู้วิจัย ในฐานะของผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและได้ดำเนินการวิจัยมาเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังกล่าวนั้นเห็นว่ายังมีประเด็นที่สังคมน่าจะนำไปประยุกต์ใช้ได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

๑. ควรมีการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอด้วยการให้พระสงฆ์ศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างถูกวิธี

๒. ควรส่งเสริมให้บุคคล หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓. ควรให้การสนับสนุน หรือ ยกย่องบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญต่อหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา ดินน้ำลำธาร ให้ปรากฏต่อสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ไทยกับบทบาทพระสงฆ์จีน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์กับพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓. ควรศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, อนุสาร อ.ส.ท.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, คู่มือท่องเที่ยวชมธรรมชาติ

เดินป่าชมพรรณไม้, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง

จำกัด), ๒๕๔๑.

กรมป่าไม้, ต้นน้ำลำธาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๓๘.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม . ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรชีวภาพ

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

๒๕๔๓.

กองแผนงานกรมการศาสนา, คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ

ศาสนา ๒๕๓๕.

กรรณิการ์ พรหมเสาร์ และ เบญจา ศิลารักษ์ ป่าเจ็ดชั้นปัญญาปราชญ์. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒.

กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม. หวานพันธ์แห่งโพธิ. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. ๒๕๓๑เกรียงศักดิ์

เจริญศักดิ์วงศ์. คลื่นลูกที่ ๕ ปราชญ์สังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ ส.เอเซียเฟรส (๑๙๘๕) จำกัด, ๒๕๔๒.

เกษม จันทร์แก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

โกมล แพรกทอง. ป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่ง

ประเทศไทย, ๒๕๓๒.

- ขบวน พลศรี, บทบาทของพระสงฆ์วัฒนธรรมประเพณีทางสังคม, ๒๕๓๐
- ขวัญทรวง อติโพธิ. สิ่งแวดล้อมอนาคตไทย กรุงเทพมหานคร: แพรนปริ้นท์, ๒๕๓๘.
- งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมนุษยวิทยา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มนุษย์กับธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- จ่านง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (พิมพ์ครั้งที่ ๘), กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. วัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินที่ทำกินในป่า. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. โรงพิมพ์ตุลา-โยทะกา, ๒๕๓๔.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท. สมาคมสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.
- ณรงค์ เล็งประชา, มนุษย์กับสังคม, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๐.
- เดวิด บี บรินเกอร์ฮอป, อ่างใน วิฑูรย์ สุรจิตต์, บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ ๕ ตำบลคู่งหงส์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก, ๒๕๔๗.
- เดชรัมย์ โมภิกขุ. พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิฟอร์ด. โรงพิมพ์ฮอร์ตันชยการพิมพ์, ๒๕๓๓.
- ทองคำศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ. หลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๔๑.
- ทิวา สรรพกิจ, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์, กรุงเทพมหานคร : ฟันนี่พับบลิชซิง), ๒๕๒๘
- ธีรโชติ เกิดแก้ว และ ฅนกลม ปุณฺชเขตต์ทิกุล, บทบาทของพระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และวัดกับชาวบ้าน, ๒๕๔๘.
- นงพรา สุขวนิช. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมและเผยแพร่สิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๒.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม และ เอกวิทย์ ฅกลาง. มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖.

นิวัติ เรื่องพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชานู
การพิมพ์, ๒๕๒๘

เนื่องน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
,๒๕๓๓.

บุญตา สีนประดิษฐ์ และอัจฉรา รัศยุติธรรม. ๓ ทศวรรษป่าชุมชน, เชียงใหม่: โรงพิมพ์วีเอส
การพิมพ์. ๒๕๔๒.

เบญจวรรณ กำธรวัชระ, เอกสารคำสอนวิชาสังคมศาสตร์ ๑ และ ๓, (นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์), ๒๕๓๔.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนากรุงเทพมหานคร:
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าในภาคเหนือ. เชียงใหม่.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๓๐.

พรชูลี อาชาวำรุง และคณะ, รายงานฉบับย่อ โครงการศึกษาวิจัยการศึกษาทบทวนโครงการครู
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕

พรพิไล เลิศวิชา. ศิริวงจากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การ
พิมพ์. ๒๕๔๑.

พ่วง สุวรรณรัฐ, ทัศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นรายงาน
กิจการโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร:
กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๓.

พระครูสภาจารวัฒน์. บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญการพิมพ์,
๒๕๓๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชวรมนิ (ป.อ.ปยุตโต), บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน ในพระพุทธศาสนากับ
สังคมไทยปัจจุบัน, กรุงเทพมหานคร: สยามสมาคม, ๒๕๒๓.

พระเทพเวที. (ประยูร ปยุตโต) พระกับป่ามีปัญหอะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี: สำนักพิมพ์
ภาพพิมพ์, ๒๕๓๕.

_____ . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.
พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, ในนิตยสารเสขิยธรรม ปี
ที่ ๒ ฉบับที่ ๕ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

_____ . การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๔๒.

_____ . คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

ภัทรพร สิริกาญจนาน, หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน
สุวรรณโณ ในการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖
ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์. สิ่งแวดล้อมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มัน เสือสูงเนิน. เอกสารประกอบการสอนวิชานิวศวิทยาในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : มหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา,
ม.ป.ป.

วินัย วีระพัฒนานนท์, วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางตันแห่งการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐

สวาท เสนาณรงค์ / วิไลเชิด ทวีสิน. ส ๕๐๓ สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๓๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

เกรียงไกร จิรจิรัชชัย, รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อเขาพระ- เขาสูงอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์,
วิทยานิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสตร์การ
พัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์พ.ศ. ๒๕๔๕

จิรศักดิ์ สีหวัฒน์ “บทบทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าของจังหวัดนครราชสีมา : ศึกษาเฉพาะกรณี พระเทพสิมามาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔.

พระมหาธีระวุฒิ ธีรธมฺโม(โสมเกษตรินทร์) บทบาทของพระสงฆ์สี่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ :ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานีวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๓.

พระมหาไพสิทธ์ สัตยวุฑ. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี: พระเทพสิมามาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา.”วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนาชนบทศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๘.

พระมหาสุภา อุทโท. “บทบาทพระสงฆ์ใน ๒ ทศวรรษหน้า(๒๕๔๑-๒๕๖๐)” วิทยานิพนธ์การพัฒนารวมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุเมธ ทรายแก้ว. “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี.” วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิตคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๖.

อรชร สมสะอาด. “การศึกษาระดับและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโครงการธนาคารน้ำ ภูมิศึกษา : จังหวัดนครสุรินทร์, : วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๒๘.

อุษา เขียวรอด. “การศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในพื้นที่โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (สปท) จังหวัดเชียงราย. “ วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิตคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๗.

(๓) เอกสารอื่น ๆ:

คณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมนาโสี. “บทเรียนการพึ่งตนเองฉบับชุมชน” กรณีศึกษาประสบการณ์เรียนรู้ของชุมชนนาโสี อำเภอภูคุดม จังหวัดยโสธร. ๒๕๔๑.คณะกรรมการศาสนา

เพื่อสังคม. “รักน้ำน่าน : ชีวิตและผลงานของพระครูนิทภัยนันทคุณกลุ่มเสขิย
ธรรม.” ๒๕๓๖.

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ
ศิลปกรรมท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์.

มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. “พระสงฆ์กับการ
อนุรักษ์ : กรณี อีสาน.” รายงานการสัมมนา ระหว่างวันที่ ๒๗-๓๐ พฤศจิกายน
วัดพรหมราช จังหวัดนครราชสีมา, ๒๕๓๓.

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. “พระป่าไม้:” รายงานสัมมนาเชิง
ปฏิบัติการ ๒๗-๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๑ สำนักสฤญญดาราม ตำบลปรังผล อำเภอ
สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. ๒๕๔๑.

วิรัตน์ คำศรีจันทร์. ทนสังคมของอำเภอหนองบัว นครสวรรค์. ๒๕๓๐.

_____. แรกมิของอำเภอหนองบัว นครสวรรค์ (๓): โรงเรียนประจำอำเภอวงดนตรีและดุริยางค์
โรงเรียน สนามบาสมมาตรฐาน. นครสวรรค์, ๒๕๔๕.

_____. ตลาดแลกข้าวกับสินค้าในอดีตที่ชุมแสง, นครสวรรค์.

_____. การเลื่อยกระดาน ทำเสาจากไม้ทั้งต้น และการสุ่มไฟทำครก, นครสวรรค์.

_____. การลงแขกของชาวบ้านหนองบัว : กระบวนการเรียนรู้ ความเป็นชุมชน และการ
บริหารจัดการเป็นกลุ่ม.

_____. บวชนาคหมู่ เอกลักษณ์ของอำเภอหนองบัวนครสวรรค์: เบ้าหลอมชุมชน, นครสวรรค์.

เตียงหงษากุล. “เอกสารทางวิชาการประกอบการสอนวิชาศาสนากับการพัฒนาชุมชน.

“คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๒๘.

ราชกิจจานุเบกษา, กฎกระทรวง ฉบับที่ ๑, ๒๓๕ (พ.ศ. ๒๕๓๘) เล่มที่ ๑๑๒ ตอนที่ ๔๘ ก, ออกตาม
ความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๐๗.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ
ศิลปกรรมท้องถิ่น, จังหวัดนครสวรรค์.

สำนักงานป่าไม้เขตนครสวรรค์, รายงานสรุปผลการดำเนินงานแผนงานส่งเสริมและพัฒนาการ
ป่าไม้ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒

เอกสารกรมป่าไม้, ตารางแสดงรายชื่อวนอุทยาน, กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๒.

_____. รายชื่อหน่วยงานส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้), พ.ศ. ๒๕๔๑.

_____. หน่วยงานสวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกชาติ, กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้,
๒๕๔๑.

..... บัญชีรายชื่อหน่วยงานสนามสังกัดส่วนกลางที่ตั้งในส่วนภูมิภาค (เขตห้ามล่าสัตว์ป่า), กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๒.

..... รายชื่ออุทยานแห่งชาติในสวนความรับผิดชอบของส่วนอุทยานแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, พ.ศ. ๒๕๔๒.

เอกสารคณะสงฆ์วัดประวัตินองกลับ (หนองบัว), ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, ๕ มกราคม ๒๕๔๕.

..... อัดสำเนา,เขตท้องที่ตำบลหนองบัว, อำเภอหนองบัว นครสวรรค์ , ๒๕๐๒.

..... ประกอบการขอสมณศักดิ์ พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร),ประวัติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, ๒๕๕๓.

..... ประกอบพิธีพระราชทาน,สัญญาบัตร พัดยศไตร และผ้าไตรแก่พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ,ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๓.

..... ค่วนที่ รล.๐๐๑๐/๓๘๗ สำนักราชเลขาธิการ สวนจิตรลดา “อ่างเก็บน้ำหลวงพ่อไกรต่อลมหายใจสู่ภัยแล้งเกษตรฯหนองบัว” เติลนิวัสส์ ฉบับที่๑๕๑๒๘ วันจันทร์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕.

แผนที่ท้ายกฎกระทรวง,ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗.

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร),พระสังฆานุกรภัยสิ่งแวดล้อม, ปี ๒๕๓๔.

(๔) หนังสือพิมพ์ :

เติลนิวัสส์, “อ่างเก็บน้ำหลวงพ่อไกรต่อลมหายใจสู่ภัยแล้งเกษตรฯหนองบัว” ฉบับที่ ๑๕๑๒๘ วันจันทร์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕.

ไทยรัฐ “ปาฏิหาริย์หลวงพ่ออ้อยวัดเขาพระนิกรปทุมรัษฎ์หนองบัว” ฉบับที่ ๑๖๑๑๕ วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

เพชรตะวัน “ปาฏิหาริย์จุฑามช่วยชีวิตวัดหนองบัว” ฉบับที่ ๖๖๐ วันอาทิตย์ที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐.

(๕) INTERNET :

www.siamfreestyle.com.

www.nakhonsawan.go.th/ - 4k

www.teawmuangthai.com/nakhonsawan/004/.

<http://www.dnp.go.th/stat/stat41/>

<http://www.dnp.go.th> ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

<http://www.sanghanetwork.org/thai/index.php?option=com>.

www.chaiwbi.com/2552student/ms5/d525402/wbi/525409/107.html. วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๗.

เวลา ๑๕.๔๐ น.

www.tongteawthai.com/เขาพระ-เขาสูง/397.html. วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๗. เวลา ๑๖.๓๐ น.

<http://www.nesdb.go.th/>, วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

(๖) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระนิภากร โสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร), เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระครูนิรมิตธรรมคุณ, เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ เณร คำสุข, เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ นายวิชา โลหะเวช, ผู้ใหญ่บ้านผู้ให้สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการสนั่น สุจิต, เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระสุพจน์ ธนาสโก, เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ ขาว พัดศรี, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ ขจร โอภาสี, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระธำรง ธมฺมวโร, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระบุญลือ อาสโก, เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระครูนิทานกิจจานุยุต, เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระคณิง อาลโย, เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระกุต กุสฺสจิตฺโต, เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ แอ้ว อ่อนสค, เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พระเฉลียว จิรสโก, เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๐.

สัมภาษณ์ พรศิริ กิจค้ำพล, เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐.

ภาคผนวก

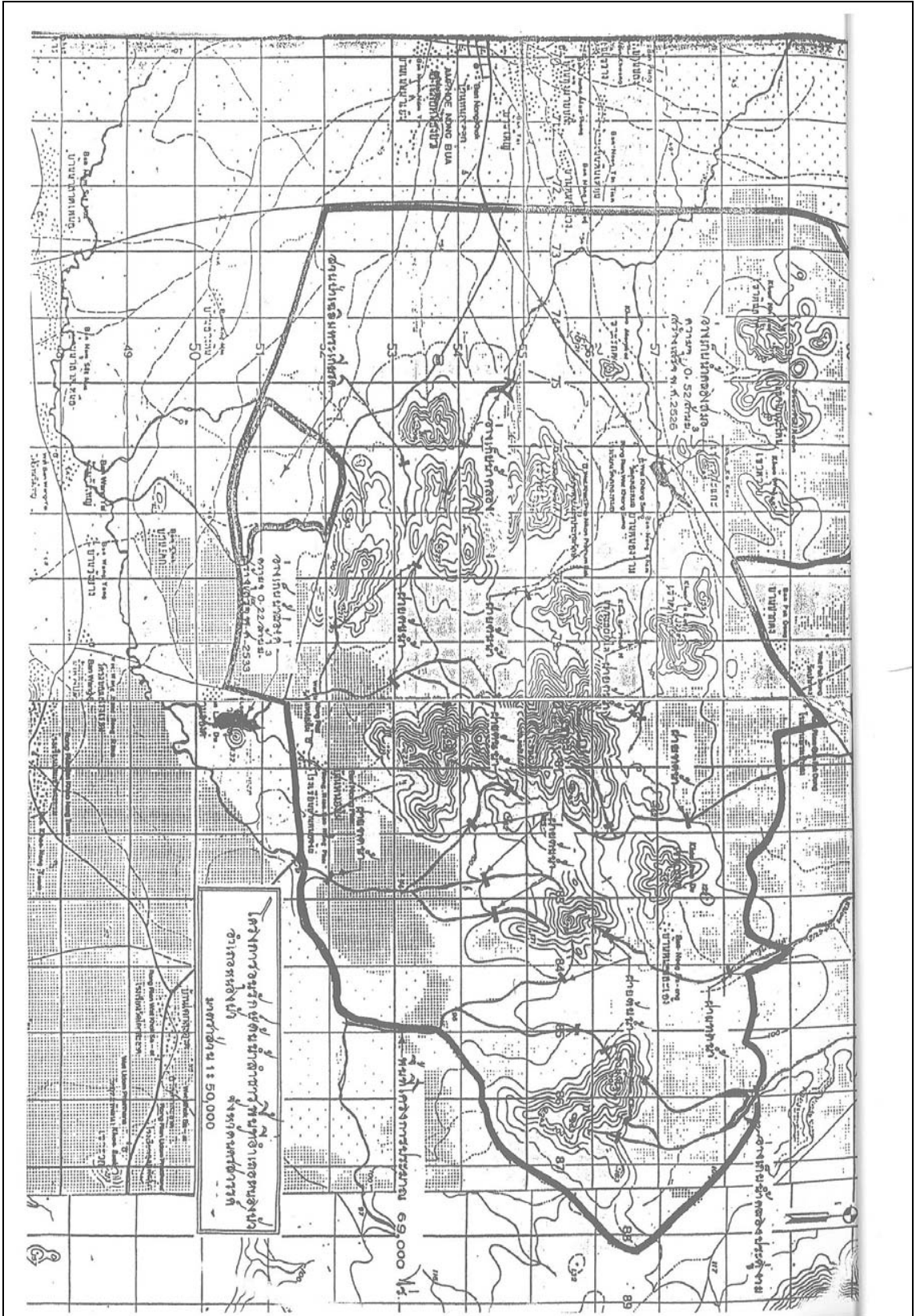
พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว

พระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหนองบัว

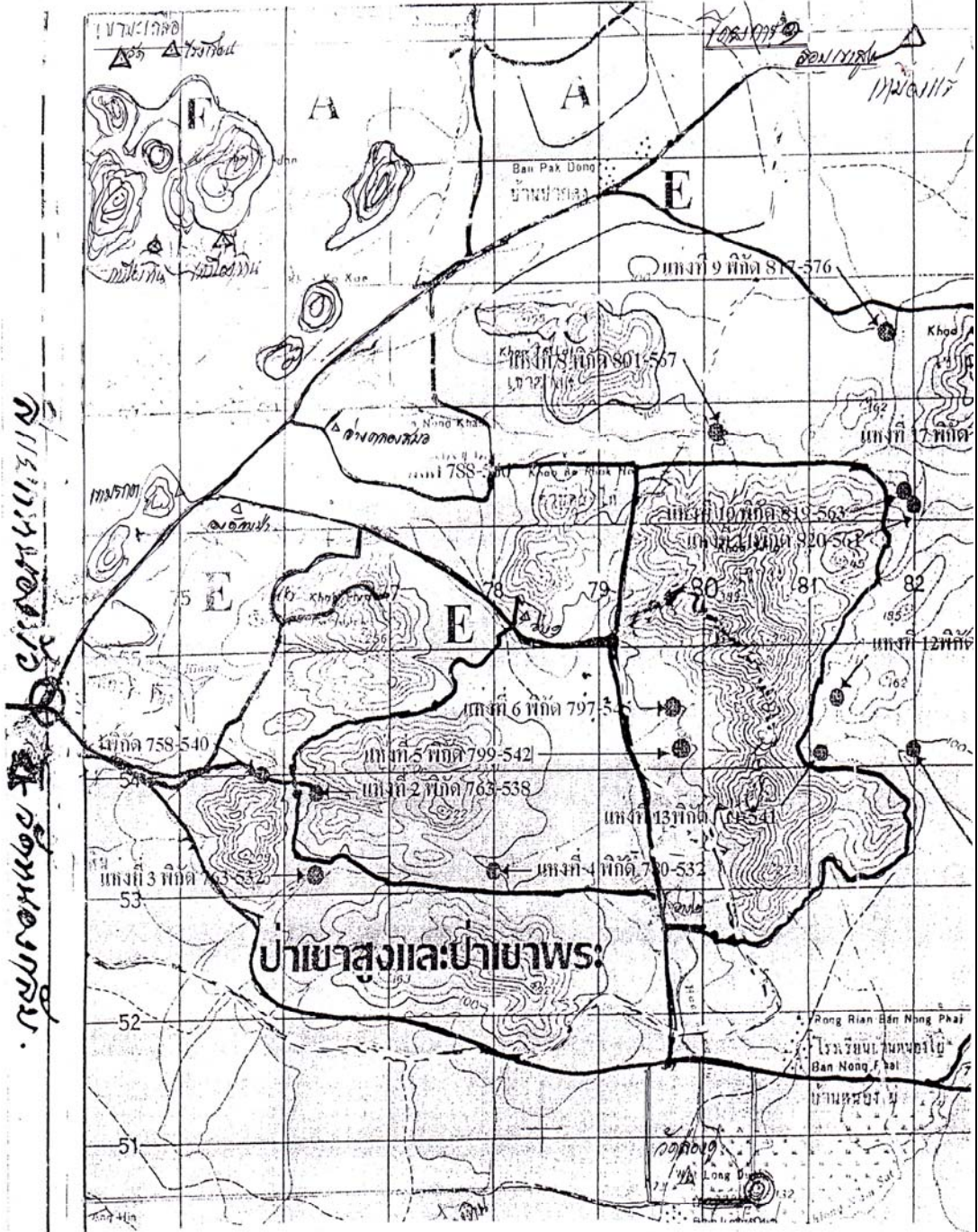
เจ้าอาวาสวัดหนองกลับ ตำบลหนองกลับ

อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

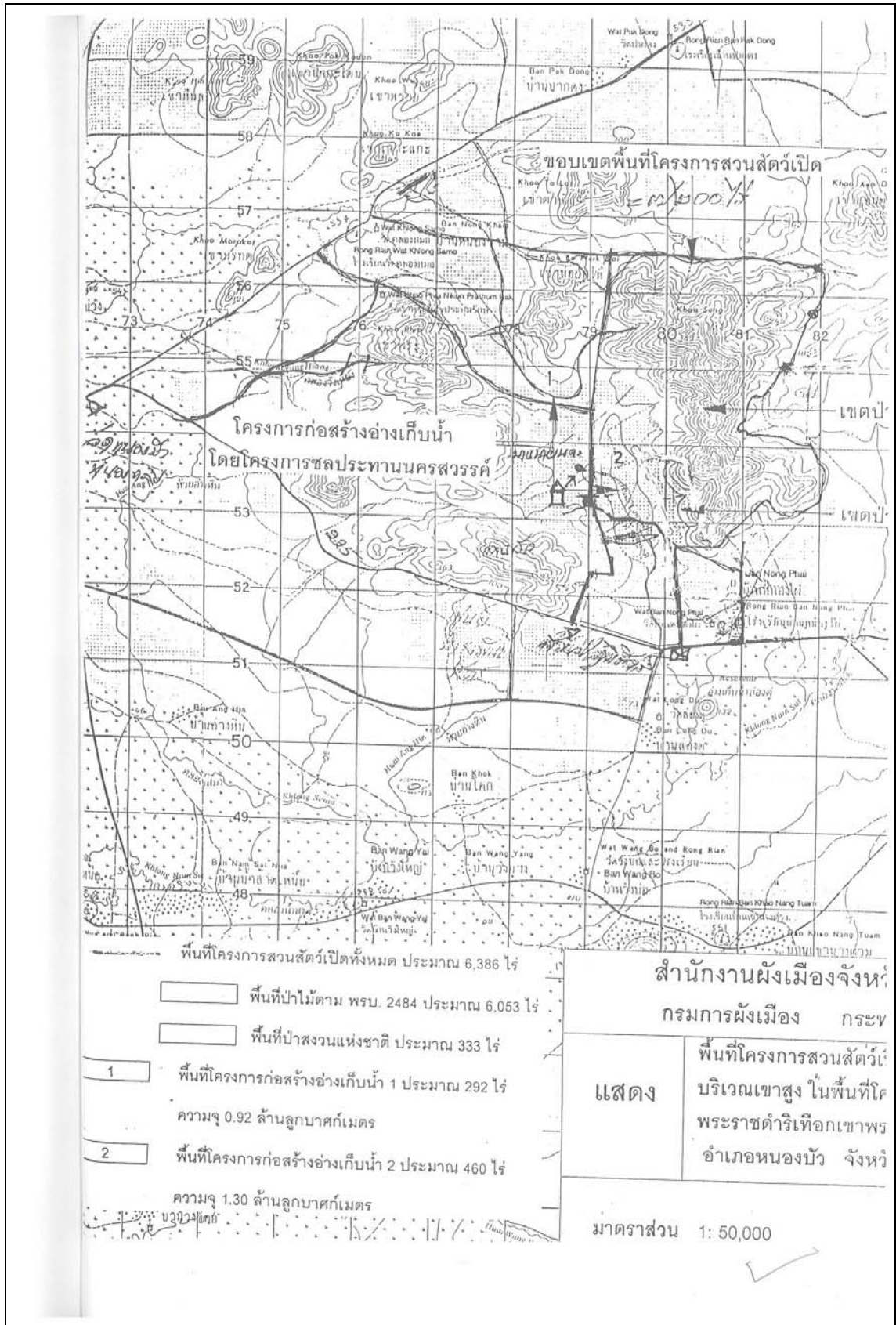
นามเดิม ชื่อไกร ศรสุนทร เกิดเมื่อวันพุธที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแม ณ บ้านเลขที่ ๑๕๐ บ้านโคกขี้เหล็ก หมู่ ๑๒ ต.หนองกลับ อ.หนองบัว จ. นครสวรรค์ เป็นบุตรของนายลัพธ์ (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) และนางคอย ศรสุนทร จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนบ้านหนองกลับ (เทพวิทยาคม) เข้าอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ณ วัดหนองกลับ โดยมีพระครูนิกรปทุมรักษ์ (หลวงพ่อ้อย) เจ้าอาวาสวัดหนองกลับในขณะนั้นเป็นอุปัชฌาย์ หลังจากหลวงพ่อ้อยมรณภาพลง ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองกลับในปี พ.ศ.๒๕๑๗ และในปี พ.ศ.๒๕๒๐ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอหนองบัว จนถึงปัจจุบัน เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในพระราชทินนามที่ พระนิภากรโสภณ มีวิทยฐานะ ทางธรรมนักรรณชั้นเอก รวมสิริอายุ ๖๗ ปี ๔๗ พรรษา

แผนที่อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

แผนที่ป่าเขาพระ-เขาสูง

สวนป่าสิริกิติ์ฯ เทือกเขาพระ เขาหินแร่แกรนิตสีชมพู อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

พิธีเปิดถนนลาดยางเข้าสู่อ่างเก็บน้ำหลวงพ่อกไร ๑

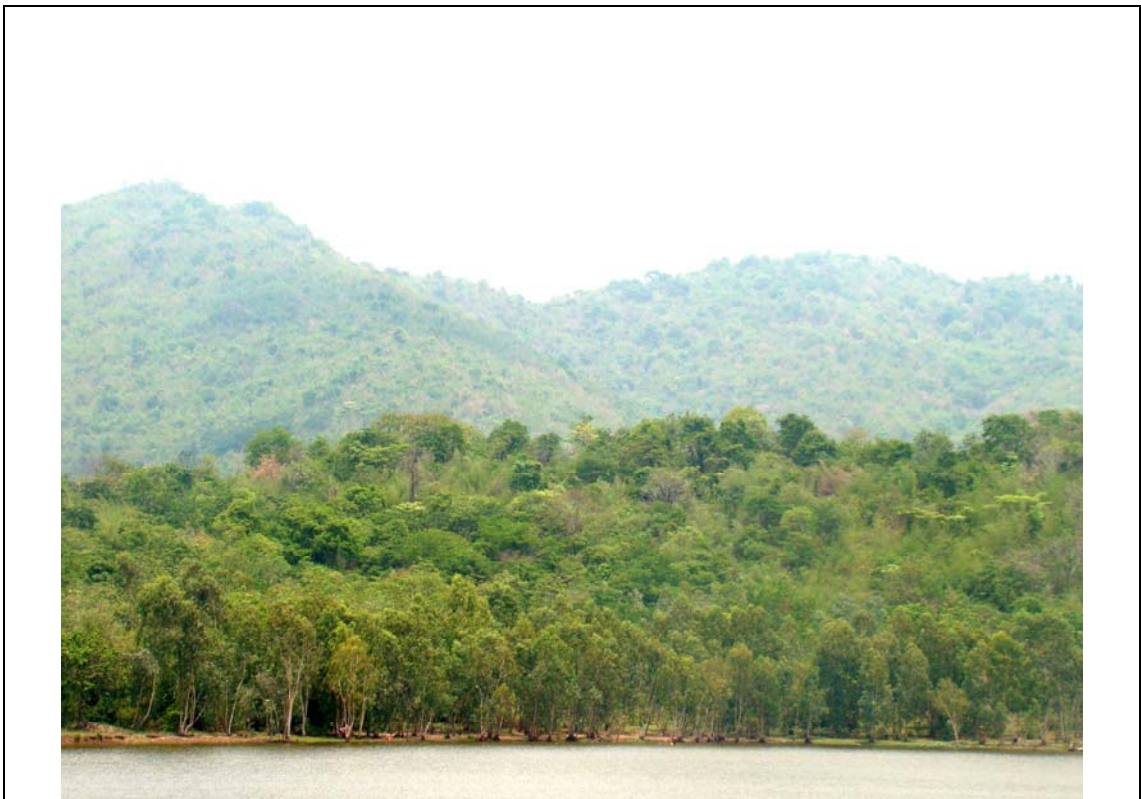
โครงการสวนสัตว์เปิด เขาพระ-เขาสูง

ทางราชการให้การต้อนรับสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

พระเดชพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์เจิมป้ายฯ อ่างเก็บน้ำหลวงพ้อไกร ๒

สภาพพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขาพระ-เขาสูง ที่เป็นป่าต้นน้ำลำธาร อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

สภาพพื้นที่ป่า เขาพระ-เขาสูง และอ่างเก็บน้ำ หลวงพ่อไกร แหล่งที่ ๑
และอ่างเก็บน้ำ หลวงพ่อไกร แหล่งที่ ๒

ทำถนนเป็นเขตแดนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า เขาพระ-เขาสูง ที่ถูกบุกเบิกยึดครองเป็นที่ทำกิน
ป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นอีก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระครูใบฎีกาถาวร สุรปลญ โณ (แสนสอน)
เกิด	: วันศุกร์ที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
สถานที่เกิด	: ๕๗ หมู่ ๑ ต.น้ำเขียว อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์
การศึกษา	: จบชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านน้ำเขียว อําเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์- จบชั้นมัธยมศึกษา ๓ ที่โรงเรียนรัตนบุรี อําเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ จบชั้น ปวช. โรงเรียนเทคโนโลยีช่างกลพาณิชย์การนคราชอาณาจักรสํมา (ช.พ.น.) จังหวัดนคราชอาณาจักรสํมา จบปริญญาตรี (ศศ.บ.) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ นักธรรมชั้นเอก
อุปสมบท	: ๒๐ เมษายน ๒๕๓๒
สังกัด	: วัดเขาพระนคิรปทุมรัถย์ อ.หนองบัว จ.นคสวรรค์
หน้าที่	: เจ้าคณะตำบลหนองบัว อําเภอหนองบัว จังหวัดนคสวรรค์
ปีที่เข้าศึกษา	: ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๕
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๔
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดเขาพระนคิรปทุมรัถย์ หมู่ ๑๒ ต.หนองกัถบ อ.หนองบัว จ.นคสวรรค์